Bayle

Mutato

J. VINCENTII GRAVINAE J. C. ET ANTECESSORIS ROMANI

ORATIONES.

3

NEAPOLI MDCCXII.
Apud de Bonis Typographum
Archiepiscopalem.

Superiorum permissu.

2

FRANCISCO PIGNATELLO

E DVCIBVS VIBONENSIBVS S.R.E.CARD.

ARCHIEPISCOPO NEAPOLITANO

SACRIS ET CIVILIBVS REBVS DOMI

FORISQVE GERVNDIS

MAGNIFICENTIA PIETATE SAPIENTIA

NVLLI SECVNDO

J. VINCENTIVS GRAVINA

CVM NIHIL NON EI DEBEAT

ORATIONES HASCE NOVEM

DICAT CONSECRATQ.

AD

LECTOREM

HOminum generi ea ſunt utiliora ſcripta, quae fallacibus adverſantur opinionibus: quibus plerique aut propter, ignorationem veritatis, aut propter ambitionem turpiſſime blandiuntur, quaſi aſſerendis, non avertendis erroribus inventa ſint ſtudia literarum. Nimirum pars magna hominum potius eruditionem ad popularem famam, quam ſapientiam ad rerum humanarum contemtum e literis ducunt. Quo pluris faciendae ſunt lucubrationes eae, quae veritate detegenda, plus legentibus, quam ſcribentibus proſunt. Quales hae ferme ſunt orationes, quarum edendarum, injuſſu auctoris, con-

filium cepimus, nihil veriti ne irascatur. Qui enim in tot invidiosis argumentis sensus palam nuncupavit suos, ostendit satis, quanti mortales honores, & vulgi suffragia aestimet, prae amore veritatis, communique studiosorum utilitate, quo toto suorum ille cursu laborum intendit: utpote qui a diuturno cultu Romanae linguae, Romanique juris, mores contraxerit, mentemque Romanam; sine quibus neque egerit fortiter, neque scripserit egregie quisquam. Nam quid est aliud eloquentia, nisi recte, atque eleganter expressa sapientia? Quid igitur stultius quam expertem Romanae virtutis, Romanam sibi sperare facundiam, tamquam latine quis unquam dixerit, qui non & latine identidem cogitaverit? Nisi latinam dictionem ducamus Nizolianas quorundam offas, phrasiumq; manipulos, quibus alicubi quilibet in honorum petitione vel te-

cum

cum feliciter certaverit, Marce Tulli. Quid mirum igitur si noster, qui latinis a studiis latinos sibi animos arripiendum censuit, calumniarum imbrem, nullo scripto, sed sola integritate vitae, animique praesentia in ipsos refudit auctores? Quibus diu sustinendis virtus ejus ita percalluit, ut eo vehementius incumbat, ubi recta ratio potentioribus fraudibus occultatur. Qua constantia in errores vulgares vehementer irrupit: assuetus eo minus vereri hominum insaniam, quo religiosius divinas colit humanasque leges: quae semper, praesertim sub sanctis aequisque moderatoribus, vindices texere veritatis. Isque ingenium ita obfirmavit suum, ut cum placere maxime studeat bonis, aliorum offensionem nihili pendat: nec refugiat iis displicere, quibus ipse gratuito, & immerito displicet. Honorum vero spem, quam insidiis, credo,

suis

suis ereptum ibunt, jamdiu ille ultro remisit iis, qui ut paucis aliquando imperent, servire perpetuo gaudent universis. Enimvero praemia literis vel numquam, vel tam sero tribuuntur, ut praestet brevi ornamento senectutis, quam tota vita honesta ingenii libertate carere, consiliaque sua suspendere ab inanibus pariter, & incertis. Tanti doctis viris non emitur popularis aura, judiciumque stultorum, qui sapientiam non virtute, sed successu ponderant: nec studiis merita hominum, sed vestium colore discernunt. Cetera vitae commoda, si non opinione, sed necessitate definiantur, neque insidiis hominum patent, neque ipsius imperio fortunae. Hominibus etenim frugalibus omnia suppetunt ab ipsa natura: cujus opes ibi desunt, ubi superant vitia, quibus nullus unquam sumtus fuerit satis. Nec pecunia opus est

ad oblectamentum iis, qui voluptates inemtas capiunt, & maximas e communibus deliriis hominum: qui dum vanis rerum inflantur, & ſurſum deorſum in honorum contentione feruntur, quem ludum, DI boni, praebent ſapientibus! Haec ſecum reputantem hominem, haud arbitror mihi offenſum iri, ſi haſce Orationes, inconſulto ipſo auctore, typis excipiendas curaverim; utpote dignas, quae propter earum ſalubritatem animis plurimorum haererent, & tibi, humaniſſime lector, ac reipublicae perpetuo prodeſſent. Vale.

ORATIONUM SERIES

Rev. Domin. D. Januarius Majellus videat, & in scriptis referat.

SEPTIMIUS PALUTIUS
Vic. Gen.

D. Petrus Marcus Giptius
Canon. Dep.

EMINENTISSIME PRINCEPS,

JUssu E. T. legi Jani Vincentii Gravinae Jurisconsulti, & Antecessoris Romani orationes novem, dicendi vi, cultuque sermonis felicibus illis Augusti temporibus assignandas; sapientia autem, quae, ut ceterarum rerum omnium, sic etiam eloquentiae fundamentum, & decus est, auctori suo a sapientissimis celebriorum sectarum principibus invidendas: Neque in eis quidquam aut orthodoxae fidei, aut bonis

mo-

moribus oppositum deprehendi; sed omnia ad juventutis eruditionem, sapientum jucunditatem, & hujus seculi gloriam, splendoremque composita, ornata, & artificio singulari, atque expolitione distincta miratus sum. Quare Typis vulgandas censeo, si ita E. T. videbitur.

Ex Aedibus Seminarii Archiepiscopalis, Nonis Septemb. 1712.

E. T.

Humiliss. Addictiss., & Obseq. Serv.
Januarius Majellus.

Attenta supradicta relatione Imprimatur, Neap. 6. Septembris 1712.

SEPTIMIUS PALUTIUS
Vic. Gen.

D. Petrus Marcus Giptius
Canon. Dep.

Ma-

Magnif. V. J. D. Antonius Pistoja *videat, & in scriptis referat.*

GUERRERO R. GAETA R.
ARGENTO R. MAZZACCA-
RA R.

Provisum per S.E. 5. *Octobr.* 1712.
Lombardus.

EXCELLENTISS. DOMINE

O*Rationes* J. Vincentii Gravinae J.C.& Antecessoris summa voluptate perlegi; praeclarissimi quidem Viri, & in omni doctrinarum genere exculti, ut merito gratiam sit promeritus munifici Mecoenatis sui Eminentissimi nostri Archiepiscopi, qui postquam Hispanias, & Poloniam perennibus suis virtutibus irradiavit, nunc Sacro S. R. E. Cardinalium Collegio decus addens, celeberrimus ubique, ac praecipue in hac nobilissima Urbe effulget. Nihil in universo opere animadverti,

quod

quod Juri Regio detrahat, nihil quod bonos mores laedat. Proinde mea est sententia, ut typis meritas laudes assequatur. Neap. 10. Octobris 1712.

E. V.

Addictissimus
Antonius Pistoja.

Visa supradicta Relatione imprimatur, verum in publicatione servetur Regia Pragmatica.

GASCON R. GUERRERO R.
GAETA R. ARGENTO R.
MAZZACCARA R.

Provisum per S.E. 17. *Octobr.* 1712.
Lombardus.

J. VINCENTII GRAVINAE

De Instauratione studiorum

AD

CLEMENTEM XI. P. M.

ORATIO I.

Cupientem saepenumero me retegere vitia studiorum, & rationem emendandarum artium, diuturnis cogitationibus mihi collectam, pandere meditantem; revocavit modo semidoctorum insolentia, qui rationibus iisdem, quibus doctrinae famam peperere sibi, etiam tuentur; audacia nempe sua, & errore alieno; modo vero in tanta oblivione publicae utilitatis abduxit exitus aliqua desperatio,

tio, cum animo vix unus, aut alter occurreret, qui quam posset maxime, idem, & vellet opem ferre doctrinis.

At postquam, Clemens optime, divinarum, humanarumque rerum potestas ad te devenit, & literae spem, innocentia securitatem recuperavit, redditus est etiam ille mihi animus erga studia, quem abstulerat obtrectatio perditissimorum hominum, qui, cum gravioribus doctrinis irascerentur, & literulis eorum ridicule inflarentur; suum in me stomachum eruperunt, quem voce, atque scriptis cultum severiorum artium excitaturum suspicabantur; suisque vitiis mihi, per summam impudentiam, tributis, meam tenuem qualemcumque operam studiosis eripere voluerunt.

Quando igitur nos, qui vix per livorem, & insolentiam illorum recte sentiendi facultatem retinebamus, nunc, tuo sub imperio, libertatem etiam recepimus recte dicendi, ut jam liceat impune prae nobis ferre meliora; non gravabimur ea-

re-

repetere animo, atque in medium adferre, quae diffluxerant; nec pudebit eadem ad tuum, sapientissime Pontifex, adducere judicium, ut omnia si respueris, nos errore liberemur; si quae vero tibi probentur; ea conferantur ad emendationem studiorum: itaque alterutrum, vel mihi privatim, vel aliis publice prosim. Præsertim cùm studiorum regimen, nusquam sit magis, quam Romae necessarium, ubi praemia potius doctrinarum, quam ipsae doctrinae appetuntur; ideoque plura perturbate, ac praemature arripiuntur ab adolescentibus, opinionem tantum eruditionis, non sine fraude publica, saepe apud Principes ambientibus. Etenim utilius est tum publice, tum privatim ignorare prorsus literas, quam profiteri falsas: cum longe crebriores errores ex variarum rerum confusa cognitione, quam ex earum ignorantia oriantur. Quo plura enim perverse discimus, eo majorem facultatem ad alios, ac nosmetipsos decipiendos adipiscimur.

Quod si studia literarum ab recta institutione deerrasse ostendero, ut certe deerrarunt; per quem unquam reducentur in viam, nisi per eam potestatem, quam ingeniis, & moribus expiandis, atque ad rectam operum, & sententiarum normam referendis Christus inter homines locavit? Nam, ut ait Plato, non suam tantum Princeps debet curare, sed & aliorum etiam colere, atque augere virtutem.

Eam vero potestatem, quisnam mortalium ad cultum literarum libentius, quam Tu flexerit, atque felicius, qui per doctrinarum seriem, continenti laborum cursu, ad hunc dignitatum verticem evolasti; quique privatus adhuc regiam beneficentiam bonis artibus adeo exhibuisti, ut literarum tutelam in morem tibi versam etiam antea crediderimus; & quidquid summum est Pontificiarum curarum, non tantum ex lege muneris tui, sed proprio Marte videare praestiturus.

Quod igitur omnium philosopho-

rum sententia traditur, virtutum, & vitiorum initia, & progressus oriuntur ab educatione puerorum; irritae sunt enim leges, nisi educatione in animis hominum inserantur, unde Prothogenes Pitagoraeus.

Leges non sunt domibus, & hostiis, sed in civium ingeniis includendae; unde autem civilis regiminis initium? A juvenum educatione. *Sic ille.*

Neque enim edictorum frequentia, sed recta institutione vitae, ac persuasione virtutis vitia tolluntur; quia non poenis hominum animi, sed doctrina mutantur. Quamobrém qui remedia vitiis adhibent, sine malorum extirpatione per bonam educationem, imitantur eos, qui victus ratione minime mutata, pharmacis utuntur, e quibus nulla sanitate corporis, morborum solummodo mutationem, ac varietatem assequuntur. Puerorum autem ingenia propter flexilem aetatem, ac vacuitatem curarum, sunt oppido idonea, bonorum itidem, & malorum seminibus conci-

 pien-

piendis pariter, atque retinendis. Quidquid enim in simplex, ac nudum ingenium initio illabitur, brevi coalescit; atque ubi semel radices protenderit, nova, & adventitia postmodum excludet. Virtutum autem, aut vitiorum amor arripitur ex eorum exemplo, a quibus homines educantur. Hinc ingenia Nobilium puerorum, plerumque sunt ad virtutem hebetiora, praesertim in Italia; quia hic educantur a mulieribus invesa, inter gregem ancillarum, eis vili obsequio, mollique cultu blandientium; proniora verò ad vitium propter insolentiam laborum, & consuetudinem voluptatum. Ac sicuti muliebri educatione pueri abducuntur a virtute; ita vulgaribus erroribus a nutrice haustis deflectuntur in posterum a veritate; ut non mirum si postea, dum veros rerum aestimatores audiunt, quae veriora sunt, ea ducant absurdiora. Sed jam ad incommoda transeamus, quae veniunt a viris, ac primo a praeceptoribus latinitatis: qui nihil magis

la-

laborant, quam ut augeant docendo difficultates, quas in latinam linguam invexerunt multitudine, atque involucris regularum: quibus addiscendis absumitur tempus longe utilius, atque jucundius in vocabulorum explicatione, ac bonorum auctorum interpretatione traducendum. Etenim praeceptis magis ad scribendum, quam ad intelligendum utimur. Stultum est autem irretire praeceptis, ignorantem adhuc vocabulorum sensum, & usum, qui legendis tantum arripitur, explicandisque scriptoribus; quorum consuetudine nos, nec opinantes regularum lucem animo concipimus: quas in regulas deinde etiam stylus incurret ipse per se, more illorum, qui non arte, sed natura ducuntur: cum ex naturali loquutione regulae, quas discimus, collectae initio fuerint. Verum quia sola consuetudo non arcet errorum periculum; nisi praesto sit ratio, quae usui tribuat auctoritatem, regatque certa cognitione stylum scribentis; ideo postquam peritior aliquanto quis explicandis auctoribus evaserit, si se ad

scribendum conferet, opus certis habebit, quibus ducatur legibus; ut si quando imprudenter ab auctorum consuetudine aberraverit, memoria praeceptorum revocetur. Est enim difficile continere animo exempla singula: ideo ex pluribus eorum industria conductis, communis quaedam fuit colligenda, & evocanda ratio, quae peperit regulam, formamque perpetuo haerentem animo, cogitationesque nostras dirigentem, quae adsit nobis ubi exempla destituant. Quocirca tum paucas oportet esse regulas, tum etiam uberes, lateque profusas, ne aut ab exilitate multiplicentur, ut iis retinendis minime sufficiamus; aut nimio studio eas conservare cogamur, distrahamurque ab assidua lectione veterum; itaque revolvamur ad plurium exemplorum difficultatem, cui vitandae regulas invenerunt.

Igitur statim ut puer flexiones nominum, ac verborum simul cum aliis grammaticae rudimentis memoriae mandaverit; ad Scriptores est ad-

adducendus, eique (ut nobis olim discentibus mos erat] praebendus inprimis Ludovici Vives nitidissimus, atque utilissimus exercitationum libellus: ex quibus domestica, & familiaria primum hauriantur, atque quotidiana vocabula, dicendique genera illa, quae in usu vitae frequentius occurrunt; ita enim pueri notis in rebus, materieque sua intelligendi facilitatem invenient, & simul cum delectatione utilitatem. Quid enim inhumanius, quam ingenia puerorum expertia prorsus rerum humanarum, ignaraque omnino civilis vitae, irretire negotiis publicis, aut Graecorum, aut Romanorum, in quibus veteres versantur auctores; & ad obscuritatem linguae, addere obscuritatem factorum, quorum in vita nondum animo acceperunt exempla. Qualis plerumque materies est epistolarum, & orationum Tullianarum, aliorumq; librorum, qui pueris initio proponuntur; cum ante detinendi fuissent in humilioribus, ac notioribus argumentis, atque e puerilibus

exercitationibus ad Phaedri fabulas traducendi statim essent, & Terentianas comoedias, neque materie obscuras, neque oratoria verborum circuitione molestas; cum sententias Comici contineant in medio positas, & orationem fundant sermoni familiari similem, nullo nempe severiori artificio inflatam, aut contortam, sed fluentem, & liberam, atque simplicem, cujus candorem, & proprietatem illi aetati facile adhaerescentem, ubi adoleverint, nec opinantes oratione reddiderint atque stylo. Plautum tamen ad aetatem rejicimus grandiorem, atque ad maturius judicium, ne, aut impuritate rerum, aut insolentia verborum, simplicitas puerilis imbuatur: utcumque iste, non modo copia, sed & proprietate sermonis, & lepore vernaculo ceteris sane fluat abundius.

Scriptores alii praeter comicos, vel antiquarum tabularum exemplis refer-ciuntur, vel negotiis plerumque implicantur publicis; ut qui sine fabularum, aut historiarum cognitione illos adierit, videatur sine face per-

tene-

tenebras oberraturus, vixque unquam percepturus rerum sensus: quibus ignoratis, vis quoque latet, atque notio vocabulorum. Ideo in Ovidii libris Metamorphoseon sunt exercendi, donec mentes factis illis impleantur: cumque iis conjungenda Justini lectio historiarum, ut una opera cognoscat breviter puer quidquid ficti, aut veri ferat antiquitas, usque ad tempora Romanorum. Quorum res gestae initio per compendium petendae sunt à Lucio Floro, & Vellejo, & ab Epitome praesertim Liviana, hisce ambobus longe simpliciori, atque candidiori; utpote quae res gestas exprimat propriis, & convenientibus verbis absque fuco, & argutiis, quibus non satis Vellejus, & Florus abstinuerunt: unde periculum fuerit, ne puerorum animi fallacibus illis, & meretriciis orationum ornamentis a nervosa, & virili scribendi consuetudine abducantur.

Ubi autem breviter Graecorum, & Romanorum tempora percurrerint, ac summam quamdam acceperint

vint eorum, in quibus aliorum, sive poëtarum, sive oratorum, sive historicorum oratio frequentius vertitur; tum iis princeps omnium ad perpetuam exercitationem styli tradendus est Cicero, explicatis ante brevioribus illius epistolis, orationibusque facilioribus, promtaque simul, vel ex Plutarcho, vel ex recentiori scriptore illius vita; ut ex factis peculiaribus illorum temporum, Tulliana scripta clarius patefiant. Eamque lectionem comitabitur Livius, Sallustius, Cornelius Nepos, & Caesar, quos excipiet studium, & explicatio poëtarum Virgilij potissimum, & Horatij, Ovidiique: & si nescio, an propter sermonis proprietatem praeire debeat Catulli, Tibulli, & Propertii lectio; quo enim isti humiliora tractarunt, eo minus coacti fuerunt voces a nativa significatione abstrahere ad sublimitatem, novitatemq; rerum. Atque ex his, aliisque aetatis aureae Scriptoribus, quae Augusti aevo concluditur, carpenda sunt, atque proferenda pueris faciliora ex ordine, at-

que

que honestiora: ut singulorum auctorum ingenium, stylusque degustetur; atque inter explicandum flectendae sunt mentes puerorum ad observationem Syntaxeos cujuscumque verbi, & agnitionem praeceptorum, quae commissa cum exemplis, & ad usum assidua styli exercitatione traducta firmius inolescent animis, quam recitata memoriter.

Porro in traditione praeceptorum id, meo judicio, peccatur in scholis maxime, quod quae ad latinae linguae intelligentiam requiruntur, latine praebentur, atque ita obscura per obscuriora panduntur. Etenim regulae ad auctorum sensus referandos institutae, ipsaemet indigent eadem clavi, cujus usum e regulis petimus. Quid autem absurdius, quam petere lucem a tenebris, & linguae intelligentiam quaerere a praeceptis eadem lingua nondum intellecta conscriptis? cum naturalis rerum ordo postulet, ut ad obscura per aperta pergamus, ac vernaculis vocibus regula illa tradatur, cujus ad aliam linguam aperien-

riendum est usus. Et praeterea longe facilius baerent memoriae clara, quam obscura praecepta. Nibil gravius enim, nibil aerumnosius, quam ediscere prorsus ignota. Quo novo supplicii genere afficitur aetas illa hominis maxime innoxia; nempe puerilis, quae poenas in ludo literario pendit ignorantiae magistrorum.

Praeter obscuritatem, non leve incommodum parit multitudo praeceptorum, & exceptionum, quarum copia regulam aliquando adeo extenuat, ut inutile fuerit redegisse in regulam, quod tot exceptionibus erat exhauriendum: quod accidit cum paucis ab exemplis regulae concluduntur; tum enim ex exemplis contrariis, atque de regula exclusis oriuntur exceptiones. Unde quo sunt angustiora praecepta, eo magis & praecepta ipsa, & exceptiones increbrescunt; perinde atque hydra secetur. Quamobrem eas utiliores putaverim regulas, & commodiores, quae minores numero quidem sint, complexu vero latiores, e quibus quam minimum carpat exceptio. Igi-

Igitur e tanto numero Grammaticorum is, meo judicio, studia latinitatis ineuntibus maxime proderit, qui e Sanctiana ratione suas eruerit regulas. Siquidem Grammaticorum natio partim vetustior est, partim recentior. Vetustior grammatica, non tam rationibus, quam observationibus coaluit, a quibus artem traxere suam Despauterius, & ejus discipulus merito laudatissimus Emmanuel Alvarus. Recentiores vero ad naturalem rationem, duce philosophia, & ad simpliciora principia observationes revocavere suas; unde numerum regularum utilissime minuerunt. Quorum princeps Julius Caesar Scaliger, qui grammaticae partes ad philosophorum examen adduxit; & Franciscus Sanctius, qui Syntaxin potissimum ab usu adegit ad scientiam, eamque in multis dicendi generibus latentem per ellipsin expedivit. Quorum e scriptis breves una, & amplissimas composuere regulas Vossius, & Scioppius. Verum quia rationibus, quibus agglutinantur Sanctiana prae-

cepta puerilis aetas est impar, utcumque brevissima illa sint, atque simplicissima; ideo commodior erit ad Scholarum usum Vossii grammatica minor, quae hodie in Scholis Belgicis celebratur. Ea enim & a philosophorum ratione progreditur, & facilius flectitur ad captum puerorum; quorũ si quis a scholis dimissus latinitati studere velit impensius, ei labor est subeundus major, eumque veteribus nova conjungenda, & ad Scaligeri, Sanctiique lectionem addendus etiam Alvarus, qui Despauterium ad aptiorem digessit usum.

Verum quoniam eloquentia rebus constat, & verbis, quae rebus pandendis sunt necessariae; ideo ubi pueri significationes, ordinataʃque compositiones verborum calluerint, adducendi continuo erunt ad fontes rerum, quos minime aperit vulgaris illa sterilisque Rhetorica, verborum potius coloribus notandis, quam sententiarum radicibus proferendis idonea.

Disputaturus etenim copiose aliqua de re, atque eleganter, eam nosse

opus

opus habet e suis causis, & percurrere singulas partes illius. Huic enim, si ad eam cognitionem diuturnum auctorum usum adjunxerit, verba ipsa de re ultro se offerent.

Hominum porro disputationes omnes vel in certis scientiis artibusque versantur, qualis est Jurisprudentia, Scientia rerum naturalium, Astronomia, & artes denique omnes, quae aut mente, aut lingua, aut manu expediuntur; vel occupantur in moribus hominum, ac regimine civili, rebusque positis in communi cognitione atque usu, nempe virtutibus, & vitiis, atque affectionibus animorum, negotiisque privatis, aut publicis, quae crebrius, & facilius in consuetos hominum sermones incurrunt. Ex quibus, eorumque causis vetustiores Rhetores, longe graviores, atque utiliores, duce potissimum Aristotele, artem conflavere suam, quae non tam in depingendis imaginibus verborum, construendisque membris orationis, & enthymematis, elenchisque nectendis; quam in exponendis huma-

ma-

manarum cupiditatum, & actionum causis, distinguendisque virtutibus a vitiis laborabat. Quamvis autem aliae artes, atque scientiae peculiares, dignae etiam cognitu sint homini eloquenti, deque omnibus oblata occasione disputaturo; tamen cum vis ingenii humani nequeat universa sustinere; Oratoris *facultas potissimum redigitur ad mores hominum, & facta civilia, resque illas in quibus hominum omnis ferme vita traducitur. Etsi haud negaverim influere multa ex varietate cognitionis in os dicentis, quae orationem illius reddant pleniorem, etiam si de re vulgari loquatur: ita ut in humilibus etiam, ac quotidianis disputationibus ingenium emineat sapientis.*

Sed quia res affectionesque humanae patere satis nequeunt e definitionibus philosophorum, nisi accesserit usus hominum, & lux commerciorum; ideo Rhetorica illa veterum robustior est ad aetatem differenda maturiorem; intereaque pueri, absoluta grammatica latina, eodem serva-

to

to docendi ordine; quem in ea praescripsimus, literis detinebuntur graecis: quarum initia e Vossii accipient grammatica minori, additis exercitationibus grammaticis in praecipuos ejus linguae Scriptores, quas ad Clenardum attextas habemus. Eas continuo exercitationes excipiet Homeri lectio, qui omnium Scriptorum instar erit; cum optimi quique ab eo profluxerint, vixque aliquod sit aut bene cogitatum, aut bene dictum, cujus primordia non sparserit Homerus: a quo nata est, non Poëtarum lingua modo; sed & Oratorum, Philosophorum, atque Historicorum, qui omnes ab Homero sumpsere lumina sententiarum, & dicendi colores, atque formas; ut is unus eloquentiae, ac sapientiae universae commune sit elementum. Neque vero satis Homerum quis admirabitur, nisi ad judicii maturitatem, & sapientiae pervenerit culmen. Tum enim ea extollet plurimum, quae stultis atque imperitis Homerum inauspicato legentibus risum plerumque move-

re

re videmus; ut quanti facimus Julii Scaligeri eruditionem, & acumen, tantum illius perversitate judicii stomachemur. Ex qua sequens aetas tantam hausit audaciam, ut semidoctorum numerum effuderit infinitum, qui suum Virgilio tribuere nesciunt, nisi Homero detraxerint: cum si Virgilius umquam ad nos rediret, fastidiret plurimum laudes prodeuntes ab iis, quibus fastidio esset Homerus. Cujus ipse ingenium Aeneide sua in latinam adduxit linguam, & ad majestatem vertit composuitque Romanam, contractius reddens, atque contentius quod Homerus lenius uberiusque profuderat.

Eodem tempore, quo graecas docentur literas, erudiri etiam poterunt adolescentes communioribus Rhethoricae praeceptis, quae scilicet non tam ad inveniendum prosunt, quod unice a philosophia petendum; quam ad disponendam, & ornandam orationem; qualia sunt ea quae in Rhetoricis ad Herennium continentur.

Qui

Qui libri, neglectis centonibus, & ineptiis recentiorum, summa cum utilitate studiosis anteponentur.

A vulgari Rhetorica, & a studio linguarum consuevere pueri ad ratiocinandi, ac disputandi artem, nempe ad Dialecticen decedere; quae perinde, atque Rhetorica fuerit inanis, nisi materiem sibi, vel ex communibus rebus, vel e scientiis aliis contrahat. Quantumcumque enim quis definitionis regulas calleat; nunquam tamen recte, sine rei definiendae cognitione, definiet. Fac enim sit quis legatum definiturus, qui legatum tamen ignoret, neque discrimen inter legatum, & hereditatem intelligat; certe utcumque dialecticam suam excutiat, nunquam, neque fortuito legatum delibationem hereditatis appellaverit. Contra vero ubi didicerit hereditatem esse successionem in jus universum quod defunctus habebat; legatum vero particulam ex bonis hereditariis testamento detrahendam; etsi nullam definiendi teneat regu-

lam,

lam;tamen tam perspicue legati naturam nobis expediet, quam structor murarius parietis, aut faber lignarius mensae; ita ut in suo quisque artificio, etsi dialectices omnino expers, tamen plus definiendo polleat, quam Porphyrius aliquis, aut Simplicius, aut Averroës, aut Philoponus, aut ipsemet Aristoteles: qui cum, ineruditorum opinione, sit in dialectica Legislator, & Princeps, ac pro inventore illius habeatur ab ignaris antiquitatum; nescio quanta, praesertim in rebus naturalibus, ac Coelestibus, ex vero definierit, cum omnia ex arte definire contenderit. Pergamus vero, & a Dialectica distinguendi regulas petamus. Uter quaeso heredum differentiam ostendet expeditius Dialecticus ne, an J. Consultus; qui probe teneat, heredum alios esse suos, & necessarios, ut filius familias; alios necessarios tantum, non suos, ut servus; alios neque suos, neque necessarios, ut extraneus; an Dialecticus, qui vix heredum nomen fando acceperit? Nisi multum referre putemus, quod Dia-

le-

lecticus, qui jura nosset, haec distinxisset longe subtilius, arteque sua, tria illa membra imparia, redegisset ad aequalia duo; eorumque alterum in minora totidem diremisset: nempe ita. Heredum alij necessarij sunt, alij extranei; necessariorum vero alij sui, alij non sui. *Quae divisio, quamvis e summo artificio veniat; adolescentibus tamen longe majus negotium facessit, utpote quae mentes in aequo insistentes, divisione alterius membri deorsum trudat; nempe in duos illos inferiores gradus, in quos divisit vir ille mirabilis, heredes necessarios: cum ex alia pinguiori quidem, at utiliori tamen, atque faciliori, tria illa feliciter, eademque progressione mentis recta percurramus. Propterea contenti fuerunt J. Consulti multa distinguere, ac definire crassius, ne nimio artificio, atque subtilitate ingenia discentium excruciarent. Quorsum enim ea in dividendo superstitio, atque anxietas, si res, quibus aperiendis, distinguendi ars fuit inventa, per pinguiorem distinctionem,*

nem, erunt longe promtiores; distinctio vero subtilior, tenebras potius, multiplicatione partium, inducit, iisque comminuendis res oculis subtrahit? Sed locos jam subeamus argumentorum, quos non Rhetores modo quaestus causa, sed & Cicero Senator Romanus, & homo consularis, tanti fecit, ut librum de iis conscripserit ad Trebatium: credo ut tempus in iis addiscendis positum lucraretur. Age itaque, num is, qui sciat donationem causa mortis referri ad ultimas voluntates, probare non poterit eam esse revocabilem; nisi a nugigerulis nostris didicerit, omnia quae conveniunt generi, speciei etiam convenire; propterea que revocabilem esse donationem causa mortis, quia species est ultimarum voluntatum, quod omne genus est revocabile? Quasi non satis fuerit enunciatum ex jure illud assumsisse, quo totum argumentum, sine ulla ope dialecticae concludatur. Tandem ut ad judicium de vero, & falso veniamus, cujus eruendi facultatem sibi prae ceteris adrogant praestigiatores

isti

isti per illas trutinas veritatis, quas modos argumentorum appellant; nempe per monstra illa verborum perterrefaciendis pueris inventa, Barbara, *scilicet,* Felapton, Frisesomorum, *& similia: si Titius moriens centum habebat in bonis; adita vero haereditate reperiatur minus; haeresque, legatis oneratus, velit ea pro deminuta parte deminuere, repugnantibus legatarijs; non ne satis erit habere a scientia juris regulam illam, quae tradit, in definienda quarta, spectandam esse patrimonii quantitatem, quae superest tempore mortis, non tempore aditionis; ut facile judicetur legatariis idem praestandum, quod obtinuissent, si haeres tempore mortis confestim adiisset? an vero judicium hoc nullo modo proferetur, nisi contorqueatur arcus dialecticorum, & argumentum conferatur in figuram illarum aliquam, quae veluti picta tabella obijciat oculis hujus judicij veritatem, & homines de re contendentes trahat ad concertationem verborum? Quando igitur*

 dia-

dialecticis regulis, neque ad inveniendam, neque ad secernendam veritatem opus habemus; num ideo hanc prorsus artem nobis tanto studio a veteribus commendatam abiiciemus? minime id quidem. Etenim, utcumque spem frustretur nostram, haud tamen indigna est cui partem aliquam otii nostri tribuamus, trium scilicet, aut quatuor mensium exercendo, expediendoque ingenio, ut consuescamus introspicere, ac rem volvere quoquo versum per partes, & genera; dummodo meminerimus hujusce artis studium, non sua, sed aliarum doctrinarum causa suscipiendum esse: ne, dum instrumentum excolimus, more scholasticorum, ipsum obliviscamur opus: illud etiam nobis persuadeamus oportet, quae faciliora sunt hujus artis, atque breviora, eas usus esse majoris; caveamusque, ne pueros ad fallendum, & calumniandum, inque rebus perspicuis rixandum assuefaciamus. Ut saepe inter discipulos tenebrionum usuvenit: qui cum inepte, ac summa cum patrimoniorum ja-

ctu-

ctura garriant in Circis, & crocitent, pro literarijs exercitationibus exhibent populo deridenda spectacula; perinde ac si e plausu stultorum AEdilitatem, aut Praeturã, aut spem Consulatus assequantur. Quamobrem prudentissime Plato, non ante annum trigesimum, postquam longo usu per bonam educationem virtutes imbiberint, homines caute, atque parce dialectica praecipit imbuendos; ne acumine suo sibi blandientes, exerceantur contra justitiam, & veritatem. Etenim, *ait*, adolescentes disputationes degustantes ijs veluti per lusum in contrarias partes utuntur, invicem se redarguentes, ac tanquam catuli proximum quemque sibi distrahentes, ac sermone suo lacerantes. *Ideo non a sentriceto, labyrinthoque scholarum ars ista petenda; sed a candidiore aliquo, cultoque Scriptore, qui, more veterum, eam elegantibus verbis, ac latinis potius, quam gothicis, & arabicis vocibus, quales nunc habemus, explicarit: ut ingenti cum laude fe-*

 cit

cit Grofcius, qui fua in dialectica, & rerum delectum habuit, & vocabulorum, quae de Tullianis fontibus haufit, una cum exemplis ad fingulas dialecticae regulas accommodatis.

Cum autem dialectica emendandae menti potiffimum ftudere debeat; certe omnium hoc optime Geometria praeftiterit, quae mentes ordine certo, a certis quoque ducit fimplicibufque principijs, unde obfcura diluuntur, diffolutaque componuntur, & compofita in fuas dirimuntur partes: ut hac recta differendi confuetudine, mens affuefcat femper infiftere ipfis rebus, atque ita omnis cogitatio, feriefque omnis argumentorum progrediatur a veris, & mens exuat fibi fenfim, quod e vulgari judicio temere, ac ftulte conceperat; neque deinceps admittat, nifi quod ordine illo expenfum fuerit, & exploratum: unde hac una fcientia veteres facile retexuntur errores, novique praecaventur. Neque enim Geometria in fola quantitate vertitur, fed in rebus omnibus, quae ordine geometri-

co

eo pertractantur. Nam affectiones quantitatis, minime Geometriae subjiciantur tamquam unicum illius opus; sed tamquam exempla clariora, & simpliciora, in quibus matheseos potestas, magis perspicue cernitur; utpote quarum notio ab ipsa natura mentibus imprimitur. Ceterum undecumque ratiocinando ita progredimur, ut e notis ignota devolvamus, & a simplicioribus ad composita suis feramur gradibus, ac dividendo a compositis ad simplicia deveniamus; ibi nihilominus, atque in quantitatis affectionibus, mentem ad mathesin exercemus. Si qua enim patere homini veritas naturaliter potest, ea ex ipsamet mente humana educitur; si confuse rerum notiones in ordinem ab administra veritatis tribuantur. Quidquid autem Geometria satis fuerit professori divini, humaniq; juris, ad quem potissimum instituendum ista meditamur, praebebit Euclides a Mercatore digestus. Cui studio recte attexetur Astronomia, quam breviter arripere licuerit à

Gassendo; itemque Geographia, quae facile, & celeriter addiscetur ab introductione Clueriana, quam recens habuimus auctiorem.

Cum quis igitur per dialecticam, ac Geometriam naturales animi facultates promorit, atque direxerit, ante quam doctrinas attingat alias, ad caput veritatis, fontemque notionum omnium, nempe ad naturae studium se tantisper conferet, quo ad generales rerum causas, & Universitatis hujusce generationem, ordinemque ac motum, sive ortum interitumque rerum, pro viribus mentis humanae, comprehenderit; ac si per singula non excurrerit, attamen prospexerit Universa, mentemque illam deposuerit anilem educatione mulierecularum, & consuetudine imperitorum somniis, atque ineptiis circumfusam; ut vel hoc nomine sapere incipiamus, quod aliquando delirare destiterimus, ignorantiamque nostram persenserimus; ac si non hauriamus lucem, saltem tenebras excludamus. Summus enim est humanae sapientiae gradus

im-

imbecillitatem propriam, & perpetuam ignorantiam ſibi conſcire a contemplatione principiorum;at unde nam creperam hanc, & dubiam utcumque lucem vulgares tenebras diſſipantem eliciemus? Nam,quod quatuor jam ſaeculis deplorabili temporis jactura, fruſtra tentatur e ſcholis Peripateticorum? Cujus familiae primores,praeſertim Arabes,non alio, admirabilem alioqui vim ingenii ſui, tetendiſſe videntur,quam ad alimentum vulgarium opinionum ope, atque auctoritate philoſophiae, facultatem omnem dialecticam convertentes in munimentum praejudiciorum, docentes poſteros errare ſubtilius, verbaque ſenſu vacua,& e barbariae fecibus educta,pro rebus ipſis obtrudentes. Quid igitur ſperandum ſupereſt ab ea ſchola, quae tam longo curſu ſaeculorum, aeſtuantibus innumerabilium hominum ingeniis, nihil novi adhuc extulerit, neque ignoti detexerit quidquam; Sed vana opinione ſapientiae curioſitatem, & facultatem etiam omnem inveniendae

veritatis abstulerit ? Quem sane morbum, non alia ratione pellere licuerit, quam cognitione ignorantiae, quae de Socraticis disputationibus animadvertitur; ut si ante sapientiam nobis adrogantes, in nugis, tamquam solidis in rebus acquiescebamus; stultitia debinc patefacta, pergamus ulterius, & estrema tentemus, Platonem invocantes ducem: qui dum notiones temere acceptas, oppositis, atque undique contractis rationibus exagitat, mentem ex falsa opinione scientiae, ad agnitionem ignorantiae translatam, ad eas attollit caussas, e quibus pax, atque tranquillitas oritur animorum. Hinc Socrates, qui omnibus fere Platonicis in libris doctor inducitur, omissis caussis rerum singularium, quarum caussarum cognitione minus indigemus, studium complexus divinae, humanaeque naturae, atque Universitatis rerum, extruxit inde artem vitae beatae, omniaque contraxit ad usum hominis, atque ad regimen, doctrinamque morum: ut justitiam, quae Civitatem servat incolumem,

lumem, & singulis Civibus tranquillitatem parit, Urbibus praeficeret, atque in mentium humanarum arce locaret, sepositis aliis rerum naturalium studiis, ad curiositatem potius alendam conferentibus, quam ad pacem procreandam animorum. Veritatem autem Plato, non e fallacibus humanorum sensuum experimentis, sed ex aeterna divinitatis notione in animis nostris inscripta, felicissime repetiit; ut fausto sidere ductus, ad Christianae religionis oras, ratiocinando fuerit appulsus. Is enim solidis, & ineluctabilibus argumentis vicit unum Deum esse, qui cura providentiaque sua, summa simul, & infima, maxima pariter, & minima complectatur; quique non donis, & muneribus, ex vitiorum proventu proficiscentibus, neque scelerum fructibus; verum cultu virtutis, & innocentia teneatur; ac sola morum emendatione placetur: atque ita Poëtarum Theologiam explicavit ex erroribus vulgi, a quo inde superstitio illa summa veterum trahebatur.

Philosophi enim fabularum interiorem sensum eruerunt, & ex earum velamentis expedierunt naturalem divinitatis notionem, Dei simplicitatem asserentes, eique affectiones detrahentes humanas: ita ut studio divinae veritatis offensionem incurrerint ignavae, ac stolidae multitudinis: quae Deos expetebat plures, in factiones distractos, & contagionis humanae participes, quos nullo justitiae sensu, tantum caesis pecudibus demulceret, tamquam non Dei sint omnes ferae Sylvarum. *Cum igitur Deos ideo vulgus coleret, ut perpetuos bonorum, divitiarum, ac voluptatum largitores haberet; philosophis, qui benevolentiam Dei virtutum exercitatione, odioque vitiorum excitandam praecipiebant, donaque impiorum indigna, & invisa Deo reputabant, multitudo vehementer irascebatur: quia sublata superstitione, amotisque venalibus Diis, facultatem sibi redimendorum criminum, & suarum cupiditatum administros ademtos*

arbi-

arbitrabantur. Plato autem, ut veram virtutum notionem, superstitione avulsam, animis redderet, hominem justissimum expressurus amovit a justitia illius omnia lucra, & praemia, quae ab hominibus perspectae virtuti aliquando tribuuntur; eidemque homini justo amorem ademit aliorum, ac famam etiam, opinionemque justitiae; ut justissimus cum sit, injustissimus reputetur: ne per opinionem justitiae, commodi aliquid, aut honoris ab hominibus assequatur; neve ad ejus virtutis cultum ab aliquo emolumento vocetur; sed solius justitiae suae conscientia beatus, pro nihilo ducat aliorum de se opinionem: unde justitiae causa in odium universorum adductus, graviterque, ac diu calumniis, injuriisque vexatus, tandem flagellis caesus, Cruci suffigatur. Quam sane perfectissimam extremae justitiae formam post homines natos, in sola Jesu Christi persona videmus exculptam. Is enim oratione, atque opere, justitiam redarguturus Pharisae-

saecorum, quae tota versabatur extrorsum; neque sensibus animi, sed macie, vultuque, ac labiis, & vestibus exprimevatur; benefacta sua tegebat, preces, & jejunia, mirabilesque actus ab oculis aliorum auferebat. Haec enim saepe sublata plausu, & admiratione hominum ab amore supremae justitiae, ad humanae gloriae studium traducuntur. Unde honores omnes, & opes, propriique generis nobilitatem a sese abdicans, oblata sibi regna repudiavit; quo inter cetera significaret, justitiam in semetipsa summum habere praemium, ac propriam felicitatem in Deo locare: cujus felicitatis partem nullam, neque amore suo tribuerint homines, neque odio eripuerint. Ac tandem, qui unus fuit justissimus, utpote justitia ipsa, opinione tamen hominum injustissimus, susceptis in se omnium injustorum poenis, post longam, & acerbissimam divini Corporis lanienam, medius inter capitalium criminum reos vitam in Cruce profudit. Quo suum quoque

que

que justissimum hominem his verbis lib. 2. de rep. Plato perducit.

γυμνωτέος δὴ πάντων πλὴν δικαιοσύνης, καὶ ποιητέος ἐναντίως διακείμενος τῷ προτέρῳ. μηδὲν γὰρ ἀδικῶν, δόξαν ἐχέτω τὴν μεγίστην ἀδικίας. ἵν' ᾖ βεβασανισμένος εἰς δικαιοσύνην τῷ μὴ τέγγεσθαι ὑπὸ κακοδοξίας, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῆς γιγνομένων. ἀλλ' ἤτω ἀμετάστατος μέχρι θανάτου, δοκῶν μὲν εἶναι ἄδικος διὰ βίου.

Et paulò inferius:

Ὅτι οὕτω διακείμενος ὁ δίκαιος μαστιγώσεται, στρεβλώσεται, δεδήσεται, ἐκκαυθήσεται τὼ ὀφθαλμώ. τελευτῶν πάντα κακὰ παθὼν ἀνασχινδυλευθήσεται.

Cum igitur Plato ex Clementis etiam Alexandrini, & priscorum judicio Patrum, adeo feliciter ad perfectam, veramque justitiam ratiocinando collinearit; Quis obsecro sua sine fraude neglexerit alimenta legis naturalis ab illius doctrina utiliter affluen-

affluentia; & non rectius existimaverit (quod & ille profitetur in Epinomide) admirabilem illam sapientiae vim, notitiamque rerum divinarum ab se scriptis traditam commigrasse in Graeciam a Syris, quos promiscue pro Hebraeis accipiebant; Itemque ab AEgyptiis, quibus longa mora, & commercia finitima Hebraeorum, non pauca, neque obscura sapientiae divinae oracula reliquerunt. Unde ad se Graeci derivarunt non vulgarem illam, & superstitiosam, sed sanctiorem, ac retrusiorem philosophorum Theologiam, & Philosophiam poëtarum (pro qua Socrates mortem oppetiit) multitudinem Deorum tollentem, divinaeque naturae simplicitatem a vulgi deliriis vindicantem, & beatitudinem in Deo ipso, & interna justitiae perfunctione condentem; cujus notionem AEgyptiorum sapientes detersferant ab Hebraeis. Idem quoque Plato, haud secus, quam Christiani, amorem suiipsius fontem reputat malorum omnium, radicemque cupiditatum.

Uni-

Vniversarum, quibus humanus animus deboneſtatur. Cum enim divinitatis luminibus ad immortalia feratur, dilectione sui, ad caduca deprimitur, mergiturque corporeis voluptatibus. Quamobrem qui corpori nimio amore sui ipsius indulget, maxime detrahit menti, unde fons erumpit humanae vitae, quae in cogitando, ac percipiendo versatur; ita ut morbus animo conceptus, in affectiones, facultates, actionesque hominis penetret universas. Iterum Plato corporea natura priorem, atque antiquiorem ostendit naturam esse animorum, ab eaque motus ducit initium.

Omnem praeterea corruptionis causam illhinc excludens, aeternitatem asserit illius. Vndè colligit mentem primaevam, & infinitam, quae tempore infinito, rebus creatis omnibus anteivit, ingenito motu vigentem omnia movisse, ac movere perpetuo: ut inde initium, & progressus, generatio, & interitus rerum devolvatur. Ex quibus non modo erroris convincuntur ij, qui naturam divi-

nam

nam funditus tollunt; sed illi etiam, qui Deum quidem asserunt, verum a cura, & gubernatione rerum eijciunt. Vbi enim Plato docuit mentem infinitam, esse corpore antiquiorem; facile comprobat facultates, ac virtutes infinitae mentis, quae in providendo, regendoque versantur, praeisse corporibus, motum à Deo semel acceptum trahentibus perpetuo: ex quo motu, a voluntate divina rebus impresso, varietas rerum, & status earum exoritur: unde seclusa divinitate, quae lucem rebus, & vitam continenter tribuit, coeca, & mortua essent Universa. Ostendit autem omnia corpora, & quae a corpore procedunt sui met interitus, intra se causam continere; & animum solum, utpote imaginem divinitatis, qui vitam involuto sibi corpori tribuit, excludere a se omne mortis initium; ideoque solum animum, pereuntibus rebus creatis ceteris, aeterno tempore permansurum. Verum Platonis cum religione nostra consensum, non est nostrum explicare, cum id

abun-

abunde, & longe dignius praestetur a veteribus Patribus ab illius doctrina venientibus. Quam Doctrinae Christianae prae ceteris interservit Augustinus; adeo ut Platonem, non tantum pro Magistro philosophorum, sed etiam pro discipulo videatur habuisse Prophetarum. Quem sensum Schola Christianorum, usque ad Bernardum, præ se constantissime tulit. Unde non mirum, si scholastici nostrates, omnium historiarum ignari, antiquitatem Ecclesiasticae disciplinae, non tempore, sed memoria metientes, & cognitione sua, non ultra quatuor proxima Regni Aristotelici saecula transeunte, haud erubescant ignorare Platonem, ac Magistri loco subijcere discipulum: qui non modo praeceptoris, unde abstulit quidquid habet boni, & unde nunquam sine famae suae, ac veritatis jactura discedit; sed & omnium ante se philosophorum doctrinam per ambitionem, & malevolentiam, adeo interpolavit; ut ubi propria luce carebat, posteris etiam inviderit alienam; rerumque causas,

quasi

quasi per se non satis ignotas, obruerit obscuritate orationis : cujus artificio ita suos deludit Interpretes , & discipulos;ut unde minora discuntur, inde majori sapientiae opinione ridicule impleantur .

Ubi autem quis generales rerum causas, & initia etiam affectionum, & actionum omnium humanarum attigerit , detexeritque rerum singularium, & Universarum inter se nexum,ac vinculum ; confestim accedet ad causas civilis regiminis , progressusque societatis humanae: ut perspectis moribus hominum, cognitisque rebus tum publicis, tum privatis, atque communibus,norit de illis utram velit in partem honesta disputare, atque ad voluntatem suam flectere animos hominum verbis , & rationibus de morali, civilique philosophia petitis : quae merito locum apud saniores homines artis rhetoricae subierit . Quid est enim aliud rhetorica , seclusis puerilibus illis verborum struendorum praeceptis , nisi rivus erumpens a facultate civili , quam

πολιτικὴν vocant, & ex scientia morum, atque affectionum humanarum, quibus de cognitionibus suasionis, & dissuasionis ratio simul cum publici, privatique regiminis arte colligitur. Ac morum sane, affectionumque humanarum notitia profluit abunde ab Aristotelis rhetorica, in quam ille contulit quidquid e platonicis disputationibus, sive pronunciatis, sive scriptis arripuerat. Nam quaecumque rhetoricorum libris Aristoteles comprehendit, ea fere omnia sparsim tradita in platonicis dialogis invenimus: ut non mirum si hoc, quotquot Aristoteles liquerit operum, sit praestantissimum, simul cum libris Politicorum, in quibus nihil est inutile, aut falsum, nisi quod revocari nequeat ad Platonem. Nam libri moralium, ubi eadem quoque fere cum rhetoricis argumenta tractantur, propter eorum subtilitatem ad usum, utilitatemque civilem aegrius perducuntur; quippe qui non tam humanos mores, & quotidiana negotia; quam sapientis vitam, &

bea-

beatitudinis causas contemplentur? Quas inter causas dum bona exteriora corporis includit; felicitatem sapientis, quam Stoici simul, & Epicurei, utcumque de fine discrepantes, ad solius virtutis efficaciam referunt; Aristoteles vulgi assentator, a potestate suspendit rerum fortuitarum.

Praestiterit igitur institutionem sapientis vitae suscipere platonicis e libris, quo superiorum omnium aetatum, atque gentium universarum, & veterum Theologorum, ac poëtarum sapientia confluxit: praesertim vero ex libris de republica, & de legibus, ubi uberiores affectionum, & rerum humanarum causae panduntur, & cum privatae, tum etiam publicae felicitatis rationes ad solam honestatem retrahuntur. A qua honestate manare ostendit Plato subjectorum simul, & Principis utilitatem pariter atque tranquillitatem: quam si Platonem, sive potius rectae rationis vocem audiamus, extingant vitia, quae animum, quo irrepsere, pavoribus

bus complext, & anxiis curis; inter quas exagitatur quisquis alios imperio ipse abusus exagitat. Unde Tyrannus longe sibi gravior est, quam civibus: cogitur enim timere singulos, dum terret universos; haurien-disque substantiis aliorum libidinem auget suam, indeque ad majorem adducitur egestatem, quae non ampliandis opibus tollitur, sed cupiditatibus extinguendis; hinc longe se met ipsum crudelius, quam subjectos populos excruciat. Ab unius enim hominis atroci dominatione pedibus patet effagium; vitiorum vero saevitiam nemo vitaverit, nisi effugerit se met ipsum.

Quam dum Plato miserrimam Tyrannorum imaginem oculis nostris obiicit, facile sententiam evertit, ac rationes refellit illorum, qui suis praeceptis dominationem in sceleribus, & fraudibus extruunt, regnandique artem in piraticam, ac praedatoriam vertunt, ut a nullo melius quam a Platone Machiavellus cum suorum decretorum AEmulis

Obe-

Obesio, Spinosio, & Bodino prosternatur. Cujus Machiavelli atrox Principis, & immanis institutio, non modo non verax, neq; utilis; sed neque ignota est, neque nova iis, qui Theognidis, & veterum Tragicorum, aliorumq; poëtarum evoluere libros: quorum sententias Plato Thrasismacho sophistae attribuit in lib. de rep., ut eam invictis rationibus a mentibus hominum extirparet. Unde vulgares rerum civilium praeceptores, & impietatis administri, qui sapere supra veteres opinantur; purgamenta illorum, & reiiculas antiquitatis opiniones, tanquam novum aliquod inventum in Machiavello, cum publicae libertatis, communisque tranquillitatis pernicie admirantur. Cum his autem studiis rhetoricorum scilicet Aristotelis, & civilis doctrinae, moralisque philosophiae, recte conjungentur Ciceronis opera de arte dicendi, ac libri praecipue de Oratore, qui ut libris philosophorum acumine, atque scientia cedant; longe tamen praestant usu rerum, peritiaque forensi.

Quae

Quae Oratori est adeo necessaria, ut nisi quod e libris aliorum accepit cum rebus ipsis proprio experimento, suaque actione vitae contulerit; oratione sua non veritatem reddere, sed scholam olere videatur. Quamobrem is eloquentia excelluerit maxime, cujus vita non solum inter praecepta mortuorum, sed inter viva exempla in medio morum, & affectionum, atque casuum humanorum longo civilis exercitationis cursu traducatur. Ad quae si lux accesserit praeteriti temporis, & memoria rerum gestarum, simul cum poëtarum ad nostram utilitatem, confictis narrationibus, Oratio dicentis omnibus verborum, & sententiarum luminibus abundabit. Ipsae met enim sententiae colores offerent, & ornamenta verborum, si proprietates eorum calleamus; neque difficile fuerit optime dicere, si recte cogitare didicerimus. Nec minoris fortasse facienda sunt veterum poëtarum carmina, quam libri philosophorum. Etenim antequam philosophi scholas

ape-

aperirent, & in publicas disputationes argumenta rerum educerent, sapientia omnis a suis inventoribus coniiciebatur in fabulas, carminibusque tradebatur. Solutam enim orationem diu post sapientiae studium accepimus; neque antequam velamenta fabularum praeceptis philosophiae detraherentur. Quamobrem praeter Orpheum, *Musaeum, Homerum, Theologosque ceteros, qui non solum numeris, verum etiam poëtica inventione circumdedere sapientiam, illi etiam, qui artificium fabularum repudiarunt, veluti Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Solon, scientiam alligavere metris, ut suavius deflueret in aures, & mellea carminum dulcedine, animos duceret; quamvis vero postea metri vincula philosophia egressa esset, & soluta etiam oratione discurreret; poëtae tamen minime renunciarunt philosophis docendi munus. Vnde secluserant quidam philosophi poësin: poësis vero numquam a philosophia discessit, nisi posterioribus temporibus, cum*

flos

flos graecae, ac latinae sapientiae jam emarcesceret. Quemadmodum & apud nos: qui cum a Dante Aligherio philosophiam cum poësi conjunctam, & per Petrarcam, & Boccatium, aliosque sub eodem foedere conservatam acceperimus; postea dirempto conjugio illo poësim philosophia, hoc est spiritu, & vita privavimus, contenti tantummodo aurium lenociniis. Ut etenim aliquot veterum Graecorum, & latinorum poëtarum reliquerint philosophis investigationem naturae; rationem tamen divinarum, humanarumque rerum Theologiam nempe, ac moralem scientiam, nullo pacto dimiserunt; neque satis habuerunt commovere animos, auresque personare strepitu verborum; sed reddendis per imaginem casibus humanis, describendisque in simulatis personis animis nostris, objecerunt oculis formam humanitatis, gravissimisque sententiis passim interjectis, mentis curationem, & vitae regimen ostenderunt: ut a nulla philosophorum schola, quam ab Eschyli, Sopho-

clis, Euripidisque scena sapientiae messis exurgat uberior. Nemo enim veterum poësim attingebat, nisi cultus, & locupletatus a philosophis, unde auferebat secum acumen, & copiam sententiarum: quorum aliqui solo philosophorum nomine contenti fuerunt, quamvis eminere potuissent in numero poëtarum. Talis Plato fuit: quas enim scripserat tragoedias combussit, ne, ut suspicor, qui philosophis fama, & plausu antecellebat, alia in re videretur inferior. Unde contempta metri lege, colores, fabulas, ac spiritus poëtarum, quibus dictionem suam attollebat, ad philosophiam traduxit, ut poetico dicendi genere, quo forsan ab aemulo suo Euripide superabatur, ipse philosophos antecelleret. Ac fortasse longe graviora, & retrusiora veteres poëtae sub involucris fabularum; quam philosophi suis disputationibus ad nos transmisere: isti enim quia ex propria plerumque, vel amicorum persona loquebantur, ne plebis offensionem susciperent, multa reticebant: cum illi ex heroum, vete-

rum-

rumque regum persona effuderint, multa liberius; & sub earum larva multitudinis errores non raro redarguerint, ac Tirannos verbis carpserint alienis; ut posteris, si qui sint, aliquanto solertiores ad reip: regimen, longe uberiora fortasse, quam praecepta philosophorum, ex tragicorum, & veterum poëtarum versibus expedienda supersint. Eandem ob causam philosophi vetustiores, veluti Anaxagoras, aliique multo solidiora de suis promsere latebris, quam recentiores, qui publicis in scholis, & in communi luce profitebantur.

Hactenus adolescentes ad sapienter cogitandum, recteque dicendum instituimus: nunc ut eae facultates cedant in usum publicum, & in communem utilitatem, via pandenda est ad scientiam diuini, humanique juris, quo studia Viri Civilis omnia referūtur. Atque, ut a Jure Civili exordiamur, omnis ejus cognitio pendet ab Interpretum dilectu, quorum pars eruditione sua enuclearunt leges; pars vero garrulitate, atque importuna subtilitate

contriverunt. Quamobrem is nobis potissimum quaeretur Interpres, qui a legibus, quas explicandas proponit, minime aberret ad inanes, & intempestivas quaestiones; neque argutandi causa levem quamlibet, & commentitiam legum repugnantiam aucupetur: ne ad ipsam rerum difficultatem interpretationum molestiam adiungamus. Quae nostratium vitia sedulo graeci caverunt interpretes Basilicorum, qui neque a legum vestigiis discedunt, neque vanis oppositionibus conantur tranquilla, & perspicua conturbare. Hoc morbo maxime laboravit Accursius, qui levibus quibusque discriminibus inutiliter notandis, in tranquillo commovet saepe tempestates. Is tamen unus est, qui inter suos arctius haereat legibus: alii enim ab eo profecti procul solverunt a portu, & ab earum conspectu longius recesserunt. Sunt autem duae interpretum classes, quae verbis legum propius insistunt, vulgaris altera, in qua Princeps Accursius, altera selectior, & eruditior, in qua tempore

qui-

quidem, & inventionis laude primas ageret Alciatus; nisi postea omnium quotquot fuerunt, aut fortasse futuri sunt laudem Cujacius anteisset. Vtriusque tamen classis Principes oportet ad examen legum adhibere. Accursius enim cum socio Viviano mira facilitate facti speciem Tyronibus exhibent, & viam doctioribus feliciter sternunt ad forum, quotidianis quaestionibus, et rebus proponendis, atque tractandis; Cujacius vero abstrusiorem sententiam retegit legum, & e latebris juris antiqui mentem eruit Jurisconsultorum; ut receptiora quidem ab Accursianis; a Cujacianis tamen veriora prodantur. Ideo neutri negligentur, quia illi usum, isti scientiam praestant; qua, pro re nata, vel confirmatur usus, ubi cum ratione conueniat; vel si deflexerit a ratione corrigitur: nisi obstiterit ignorantia Judicum, qui contra Justiniani praeceptum l. nemo. Cod. de senten. & interlocut. Judic., imo & contra rectae rationis normam, hoc praecipue tempore non legibus causas definiunt,

sed exemplis : quorum inauspicatà volumina jurisprudentiam propemodum obruerunt. Cum autem tam eruditis ad antiquitatis interiorem notitiam, quam forensibus ad pleniorem jurisprudentiae cognitionem utilissimum sit origines evolvere, ac fundamenta detegere juris romani; neutris tamen ob obscuritatem, & varietatem rerum tot voluminibus dissipatarum vacet ea de Cujacianis interpretibus efferre; tribus nos libris, quos de originibus scripsimus ea complexi sumus: ut legentium oculis jurisprudentia selectior integre, atque ordine suo subiiciatur. Nostrum etenim consilium fuit, ut qui Justinianeas institutiones primo ex Perezio, postea ex Vinnii notis, & commentariis probe callueri, libris nostris adhibendis per feracissimam digestorum sylvam expeditius progrediatur. Accursiani vero, quorum primores Bartolus, Baldus, Jason, Castrensis, Alexander, etsi leges ipsas aliquando involvant potius, quam expediant, & Accursium saepius, quam leges interpretentur; in-

tra-

tractandis tamen forensibus quaestionibus adeo pollent, ut iis aetate nostra simul cum Accursio, & ipsis met legibus, alto pulvere mersis, & ab ignorantia conculcatis; justitia exulet a foro, & Causidicorum loquacitas, ac libido judicantium in alienis patrimoniis impune dominetur. Judices enim olim, si non ratio legum, Accursii tamen, ac Bartoli, digna sane obsequio, refrenabat authoritas; atque ad iustitiae sensum, si non propria scientia, mens saltem revocabat aliena. Oportet enim ut legibus quamplura concludantur, & affectionibus hominum, arbitrioque viventium quamminimum permittatur: ferinam enim naturam continet affectio; lex autem utpote ratio pura, affectionis est expers, continetque tantummodo divinum. *Nunc vero pulsis omnibus Jurisconsultorum familiis, sive Cujacianis, sive Accursianis, & Bartolinis; tantum librorum suorum venenis exultant in foro rabularum duces, qui mortui cum obstrepere desierint; tamen amentiae suae segetem nobis in eorum scriptis*

reliquerunt; quique si Diis placet ratiocinio se praestare gloriantur , ut suae , ac discipulorum avaritiae velificent ; & propterea probo sibi ducunt aliorum auctoritati parere . Charondae nimirum qui sint , & Platones, aut Licurgi, & Solones ad dandas,& inveniendas , non ad accipiendas , & interpretandas leges accurrentes ! Quorum stultitia,& aliorum ignavia evenit, ut quidquid olim captis auspiciis,Consultis Pontificibus , referente Consule , aut Tribuno , in conspectu populi romani , vocatis comitiis , post suasiones , ac dissuasiones Oratorum, ac diuturnam , & maturam civium deliberationem statuendum fuerat; nunc a somniculoso,aut madido aliquo fori Operario , & Vulturio togato, nempe a Ridolphinista quovis , qui non alium magistrum praeter Scribam , & Tabellionem agnoscat , per summam temeritatem , & impudentiam calami ductu decernatur. Jam enim ante saluberrimam privatarum scholarum prohibitionem exorti erant, qui Ridolphino , tamquam Justinia-

neo

neo Codice domi praelegendo, trimestri studio absolutam jurisprudentiae cognitionem, juvenibus, ore ferreo, promittebant.

Horum igitur duces non satis habent ignorare ipsi leges, & usum bonorum interpretum; nisi propriam inscitiam, stilo suo pestilentissimo, & voluminibus immanissimis transmittant in posteros: qui lectione illa pudenda, & clientibus maxime deploranda, procul auferuntur a puris luminibus juris, & a majorum veritate: quorum vice dedecora ista jurisprudentiae, ac fori piacula complectuntur, pari cum eis vesania furentes, & contra graviores Jurisconsultos audacissime blaterantes. Quamobrem legibus, & civili ratione, simul cum Jurisconsultorum auctoritate dejectis, tam bona hominum, quam existimatio, & vita ignorantiae, avaritiaeque patent. Quam jurisprudentiae calamitatem, & justitiae ruinam, nisi, Clemens Optime, qui & nosti, & potes, & velle debes, quamprimum avertas juventute saltem triennio in publicis scholis

*detinenda , & ipsorum Justinianeorum voluminum explicatione imperanda, restituendaque Accursianorum saltem, & Bartolinorum interpretum auctoritate , rejectis farciminibus rabularum ; verendum erit ne brevi a jurisprudentia, quae Pontificiam quoque jurisdictionem texit , atque munivit , & exteros majorum tuorum olim subjecit Oraculis, conversis modo rebus , ad mores judiciorum scythicos omnino transeamus . Neque vero debet Princeps praesertim sacer, & juris tam humani , quam divini custos ac moderator, quidquam promovere magis, quam sacram, & civilem jurisprudentiam, artemque justitiae: qua neglecta , vel de die in diem extracta, ut quam creberrimas , & longissimas ad Templa divorum supplicationes habeamus , & orationem quantumcumque multiplicemus, a Deo, Isaia * Teste , numquam exaudiemur : quia ut alius Prophetarum ait:* Justitiam ejus nesciamus. * *Quis autem eam nesciens*

* c. 1
* Baruch. cap. 4. num. 14.

sciens exercuerit ; aut quomodo jus reddiderit aliis, qui prius ipse non accepit, aut quando nam accepisse potuerit imberbis adolescens, & imperitus, ac pene puer, qui ferulae manum modo subduxit; nunc autem janthina indutus e sella curuli sententiam proferens, neque discere dignatur amplius; neque ignorantiam suam alia novit arte, quam impudentia definiendi, & pronunciandi facilitate dissimulare?

Sed jam a jure civili decedamus ad sacrum, atque ab humanis legibus ad divinas ascendamus, nempe ad jus Pontificium: quod partim a divinis fluxit libris, partim a jure civili, cujus cum peritissimi essent decretalium, quos vocant conditores, quamplurimis regulis, ac definitionibus e sanctiori jurisprudentia susceptis, jus Pontificium expleverunt, & semina sapientiae coelestis aluerunt honestate naturali a Deo etiam in nostris insculpta mentibus; cujus apud Graecos philosophi, apud Romanos vero Jurisconsulti vindices fuerunt, atque cultores. Ac si quid liberius, aut severius

a jure civili definitum Pontifices invenissent, coërcuerunt juris divini auctoritate, aut mitigarunt; idem in nostrate jure civili praestantes, quod veteres Praetores temperando decemvirali jure, atque supplendo consueverant. Hinc videat juventus foro vacatura, qualem gratiam habeat iis, qui se juris Pontificii Doctores, absque plenissima jurisprudentiae cognitione, ac rerum forensium usu profitentur. Qui si meminerint, quales, quantique Jurisconsulti fuerint Pontifices, a quibus Epistolas Decretales, & jus omne Canonicum forense accepimus; minime in alienam possessionem irrumperent; nec forensium rerum, sed tantum sacrorum disciplinam susciperent explicandam; neque alios quaererent auditores, quam juvenes familiae suae sacris operaturos: ne forensem juris Pontificii partem contrectantes, utrumque simul, & sui ordinis legem, & Doctoris officium prodere cogerentur, fallentes pariter suos, & alienos. His fortasse, ac juventuti, quae auctoritate illorum ab ido-

neis

neis Doctoribus abducitur, salubre fuerit audire Cujacium haec de Canonum conditoribus referentem : etenim de Inn. III. *ad cap.* 15. *de sent. & re jud. scribit.* Caetera quoque fere omnia sumsit ex jure civili, & omnino quidquid praeclarum est in hoc jure, ex jure civili est. Nec hujus interpres idoneus quisquam, nisi fuerit juris civilis peritissimus. *Et de Gregorio IX. cap. penult. & ult. cod.* Duo haec capita sunt Gregorii auctoris hujus collectionis, qui ut in ea collectione aliquid de suo insereret e jure civili ultro non aditus a Consultoribus ullis, aut litigatoribus pleraque sumsit, & inseruit. *Et alibi de Innoc. capit. 3. & ult. de lit. non contest.* Et Pontifex quidem in hoc capite ex jure civili, vel ex interpretibus juris civilis; fuit enim Innocentius, qui est ille Pontifex juris peritissimus ; & totum quidquid scribit in hoc cap. ult. satis prolixe, est ex glossis juris civilis, quorum pleraeque. factum est, ut

vim

vim ſumſerint per Pontifices, qui ex eis decretales confecerunt, & generales conſtitutiones. *Ac de Greg. IX. iterum alibi cap. unic. de plus. petit.* Plus petitur re vel ſumma, loco, tempore, cauſa. Quod Gregorius IX. author hujus conſtitutionis ſumſit ex inſtitutionibus Juſtiniani, & ex Paulli ſentent. & quidquid omnino eſt relatum in conſtitutione hujus tituli, ex jure civili eſt, ac proinde ſecundum ius civile interpretandum: ex quo quidem ſolo jure habent quod petant Pontifices exornandorum ſuorum decretorum gratia.

Omitto Beroum, Antonium Contium, Gentilem, alioſque haud abſimilia de jure Pontificio tradentes. Contius lib. primo diſputation. jur. civil. cap. 3. Bero. ad rub. de conſuet., nam quos Cujacius univerſi juris poſt hominum memoriam conſultiſſimus non abſterret; quae nam alia gravior cohibuerit auctoritas; niſi publica Principum, & Magiſtratuum, ac praecipue Sacrorum Pontificum poteſtas, quae

non

non alio vertetur utilius , quam ad emendationem divinae , atque humanae jurisprudentiae, itemque ad delectum idoneorum interpretum, submotis iis, qui juventuti justitiae lucem intercipiunt, scientiam profitentes alienam; qua in re verenda eis essent verba Christi dicentis . Vae vobis Jurisperitis , quia tulistis clavem scientiae, ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.

Qua vero Jus Pontificium e sacrae scripturae, ac SS. PP. locis , & veterum conciliorum decretis componitur , praeferenda est huic studio fax etiam divinorum librorũ, & Ecclesiasticae historiae, quae canonum rationes pandat, ac nubes dispellat absurdarum opinionum, quibus hujus juris recentiores interpretes, paucis exceptis, in veteri Ecclesia plane hospites , rationem interpretandi , & definiendi de rebus ad mores pertinentibus, magis a Porphyrianis , & Averroistis quam ab Apostolis , & Evangelistis trahentes christianas morum leges , non ad praecidendas, sed ad alendas, ac propa-

pa-

pagandas rerum caducarum cupiditates violenter perduxerunt. Ita ut lex frugalitatis, atque caritatis in quaestum, atque in impotentem dominationem importunissimis interpretationibus detorqueatur; quibus profecto tenebris locus esset in Ecclesia nullus, si assidua Evangeliorum lectione, atque cognitione vetusti moris, & studio conciliorum, ac sacrae historiae peritia, dialecticas captiones, & versutiloquas Arabum scientias excluderemus, eorumque loco adolescentibus brevi ad juris Pontificii studium accessuris, una cum Ecclesiastica historia, romanum in manus traderemus Catechismum, unde solida, & sincera Theologia, longe melius, & uberius, quam ex immensa scholasticarum nugarum segete colligitur. Hinc nos in nostris Pontificii juris institutionibus, ubi res ferret, lumina sparsimus Apostolicae disciplinae, ac mores Ecclesiae veteris, originesque rerum, oblata occasione, retulimus; ut nostrates adolescentes a magistris omnis, cum sacrae, tum prophanae eruditionis ex-

per-

expertibus, ad nos venientes; hoc utilissimo, & gratissimo simul doctrinae poculo exciperentur; quo hausto, ipsi per se ad pleniorem Conciliorum notitiam, & diuturniorem sacrorum librorum, Sanctorumque Patrum lectionem exardescant.

Superest nunc supremus sapientiae divinae gradus, nempe Theologia, cujus tradendae rationem, nemo alibi, quam Romae invenerit meliorem, postquam eam Dominicanae familiae Patres depromere coeperunt e fonte suo, nempe de D. Thomae libris. Quorum praelectionem quotidianam proprio sumtu Casanatta Cardinalis beneficentissimus, & vel hoc tantum nomine optime de Ecclesia meritus instituit; ut studiosos a garrulis, & perplexis vulgarium Doctorum scriptis, ad ipsum deduceret oraculum sapientiae divinae, Doctoremque juventuti redderet eum, quem non modo communis hominum admiratio, sed sua met Christus voce, fidum, ac certum in Ecclesia praeceptorem constituit omnis aevi. Cui studio, qui recentiorum lu-

mina

mina Criticorum, & hebraicae, graecaeque linguae usum, & perpetuam divinorum Codicum, & SS. PP., atque conciliorum lectionem admiscuerit; quique simul praeclari ordinis Jesuitarum praestantissimos, & antiquitatis Assertores diligentissimos Petavium, Sirmondum, Maldonatum crebro consuluerit; is & sententiarum veritatem per D. Thomam, & abstrusiorem omnium temporum eruditionem, germanumque sacrorum librorum sensum, per cultos illos, atque graves divinarum rerum interpretes assequetur. Nec leve laboris compendium fecerit, si sententias sibi sumserit per Estium explicatas, qui selectiora veterum PP. in suis commentariis cum summa studiosorum utilitate congessit. Utinam eodem, quo Estius animo, atque stylo, ad aureum illud sententiarum opus interpretandum omnes accessissent; nec simplicitatem, & candorem illius ex Apostolica integritate, ac SS. PP. gravitate natum, suis nugis infuscassent. Cujusmodi, vel temperandis, vel praecavendis in-

ingeniis, nihil utilius, non meo quidem, quod nullius est ponderis, sed graviorum omnium judicio Theologorum existimatur lectione locorum communium Melchioris Cani, quos vespertiliones nostri aeterna si possent oblivione damnarent.

Quod autem ad scientias artesque in universum omnes attinet, cavendum diligenter, ne desidiosa facilitate, ac fallaci lenocinio recentiorum abstrahamur a commercio veterum, utcumque difficilium, & obscurorum; quorum qui tempore, iidem, & utilitate sapientiaque fere praecedunt. Unde tum recentiorum usus est optimus, quando ad interpretationem, & cultum adhibentur veterum. Quae utilitas non modo a Criticis, sed & a philosophis nostrorum temporum percipitur: quorum doctrina lux media est inter mentes nostras, & veterum sapientiam. Veteres enim cum inveniendo, tum exprimendo naturam ipsam, & veritatem reddiderunt, sive per causas ut Philosophi; sive per imitationem, ut poëtae; sive per simplicem

rerum

rerum gestarum narrationem, ut Historici, sive per contentiones, commotionesque animorum, ut Oratores; *& in suo quisque artificio, atque studio germanas rerum notas extulerunt. Unde recedentes a veteribus, procul auferimur a vera sapientia: quoniam singuli veterum, qui vel inter historicos, vel inter poëtas, vel inter philosophos, vel inter* Oratores *excelluerunt, sive vera, sive ab se conficta describant, institutionem sapientis vitae complectuntur. Igitur, si Hebraeos excipias, a* Deo *non ab hominibus eruditos, ex humanae sapientiae cultoribus, Graeci uti antiquissimi, sic & sapientissimi; atque inter eos, idem qui aetate, omni etiam sapientia, & eloquentia praestat Homerus: cujus poëtica imitatio nativam reddit rerum veritatem. Qui autem propius ad illius aetatem, iidem etiam ad similitudinem, & sapientiam accedunt, quales praeter Hesiodum, Homeri aequalem, Eschylus cum primis est, Pindarus, Sophocles, Euripides.*

Inter latinos autem dicendi virtus flo-

floruit, quo ad libros coluere, atque imitationi studuere Graecorum: postquam vero libertatem amiserunt, novum sub Imperatoribus genus eloquentiae tentârunt, fractum nempe illud, exangue, & fucatum: solique Jurisconsulti vetustam stili simplicitatem, & integritatem, quam studio, & consuetudine legum adsciverant retinuere simul cum amore libertatis, quem profitebantur, dum jussa Principum ad juris rationes, & ad communem populi utilitatem interpretatione sua revocabant: ut decebat eos, quorum animus assiduo inter leges veteres, nempe inter mores antiquorum candidos, & liberos versabatur. Nos vero Itali recentiores, quorum ingenia, & literas Barbarorum irruptio, atque longa dominatio conculcaverat; postquam diu jacuissemus, ad veterem literarum gloriam erecti sumus ab altero prope dixeram Homero, Dante nimirum Aligherio: per quem divina providentia remisit Italiae pristinam Doctrinae, atque eloquentiae lucem, e cineribus Graeco-

rum,

rum, & latinorum in vernacula divini poëmatis lingua feliciſſime renaſcentem, novaſque latinae, graecaeque dictionis aemulos in poſterum exſuſcitantem, Petrarcam nimirum, Boccatium, & quotquot poſtea ſummos Oratores, atque poëtas, cum latinos, tum vernaculos aluit Laurentii Medicei, & Leonis X. *beneficentia: qua ſimul cum eis poſtea extincta, italica dictio, ſtatum inborruit; & in ſcholis noſtris, quae antequam publica doctorum hominum alimenta ceſſiſſent in opulentiam ambitioſae pietatis, a Politianis, Victoriis, Sigoniis, Robortellis, Manutiis, Muretis illuminabantur; nunc ineptiarum, atque argutiarum ſeges adolevit, quibus adoleſcentium ingenia, longe deterius, quam Gothorum, & Vandalorum ruſticitate corrumpuntur.*

Haec inter meditandum animis noſtris occurrent vitia, & remedia ſtudiorum; quibus detegendis, judicioque tuo ſubigendis conſultum juventuti voluimus. Erit vero tuum, Clemens Optime, providere deinceps, ne lite-

literulis tantum,& argutiis in ſcenam prodeuntibus; atque ſcholaſticis cum ingenti reipublicae dedecore quotidie aures noſtras lacerantibus, doctorumque hominum honores,nefarie rapientibus;Itali a Tranſalpinis, ad quos nos primi literas attulimus,in exemplum inſignis ignorantiae producamur.

J: VINCENTII GRAVINAE

IN
Auspicatione Studiorum.

ORATIO II.

De Sapientia Universa.

HABITA ROMAE ANN. MDCC.

Animadverti saepe numero e tanta multitudine hominum, quanta in dies ad bonarum artium studia confluit, paucos quidem redire voti sui compotes: ceteros vero aut rudiores discedere quam venerunt; aut quo magis ingenio aliquando, & facundia pollent, eo abduci a veritate longius, & in doctrinarum judiciis turpius aberrare: propterea quod rerum, & verborum non tam vim, & dilectum didicere, quam copiam, diuque subtiliter magis excogitando;

quam solide, atque abunde potius; quam apposite differendo, neglecto veri, falsique discrimine, non aliud, nisi acute somniare, atque erudita deliria in medium proferre consueverunt: ut longe praestiterit nullas omnino delibasse literas, quam tanto labore, ac sumtu invenisse artem torquendi alios, & irretiendi sui ipsius. Ego mehercule sanae mentis rusticum prae conturbatis hujuscemodi eruditorum ingeniis mecum colloquentem optarim; prius enim hic acceperit vera, quam ab illis adducto notionum ordine falsa discussero. Unde nam autem intemperies ista mentium: nisi quia plerique antea discunt, quam consuluerint quid, quo tempore, aut unde sit addiscendum? Quod plurimum refert ad cultum ingenii, regimenque studiorum. Quam ob causam recte constitutum est a majoribus nostris, ut singularum scholarum exordia generalis oratio ad cursum studiorum dirigendum antecedat, quae nunc ad literarum laudem, & ad cohortationem juventutis fere suscipitur, non

tam

tam utiliter, quam jucunde. Siquidem literarum in omni genere laudem diuturni temporis auctoritas evulgavit, & Juventutis animos ad labores satis Sanctissimi Principis nostri erga literas effusa beneficentia cohortatur: ut studiosis non aliud ab oratione nostra sit appetendum, quam lux praevia in ipso vestibulo doctrinarum explicationem singularum percurrens, velut aurora diem; quae cupidae juventuti antequam res cognoscat singulas faciem recludat, & sortem pandat universarum; ut quod in cursu studiorum a doctissimis praeceptoribus per singulos articulos expressum habebunt, a nobis in ipso initu delineatum, ac leviter adumbratum accipiant.

Quamobrem ortum, & statum, inclinationemque doctrinarum, earumque instaurationem indicabimus, cumque usuveniet duces, & auctores magis idoneos efferemus, & quae obrepserint vitia notabimus; ut norint juvenes, quid, quosque sequi e scriptoribus debeant, & quae declinare.

Quod rectius fortasse mihi procedet si studiosos mecum in altum per aetates, regionesque remotissimas ad capita, fontesque doctrinarum avectos ad nostra usque tempora jucunda sane animorum peregrinatione reduxero, quid utile ac noxium ubique sit, brevi hac navigatione, ubi se occasio dederit, ostensurus.

Humana sapientia, ipsis met Graecis ultro fatentibus, originem ducit a Barbaris. Barbari vero eam ab Hebraeis acceperunt, quibus per Abrahamum primo, deinde per Mosen interpretem tradita fuerat a Deo. Quod e commissis inter se summis vetustae doctrinae capitibus, & ex priscorum Graeciae sapientum peregrinationibus comprobatur, ut hebraicam tamen veritatem, fabulosa Graecorum Theologia intertextam, deprehendamus. Et vero, si testes antiquitatis magis idoneos consuluerimus, praesto in primis nobis erit Megastenes, qui apud Eusebium, & Clementem Alexandrinum, ait, omnia, quae Graeci veteres de natura scripserunt, petita esse a Brach-

ma-

manis apud Indos; quos & Judaeos appellat, eaque omnia inveniri apud Barbaros, atque in India quidem apud Brachmanos, in Syria vero 1. *apud Judaeos: quorum gentium philosophiam omnium ponit antiquissimam. Unde apud Numerium Pythagoricum, non alius est Plato, nisi graecus Moses, quia tam Plato, quam Pythagoras graeco sermone reddiderunt quidquid ipsi a Brachmanis, Magis, Aegyptiis, & Judaeis abstulerant. Nec Plato diffitetur multa cum sese, tum alios Graeciae sapientes, praecipue Solonem a Barbaris ad Graecos transtulisse, quae post a Graecis reddita fuere meliora. Democritus vero, cujus fuit minus ingenii, & doctrinae candor, ac morum, octoginta annos procul a Patria, se Persas, Aegyptios, Indos, aliasque regiones remotissimas doctrinarum causa oberrasse, scribit: non sine multorum ante se Graecorum exemplo, qui discendi cupiditate non tam peregrinationes suscepere, quam exilia.*2.

1. Clem. Alexandr. Strom. lib. 1. p. 305.
2. Plin. lib. 30. cap. 1. Cic. de finib. l. 5.

Quales autem apud Graecos, Poëtae primum, postea Philosophi, & apud Romanos Pontifices, & Jurisconsulti ducebantur: tales longe antequam Graeci, & Romani ad famam emergerent apud Assyrios quidem, & Medos fuere Chaldaei, apud Persas Magi, apud Indos, & Aethiopes Gymnosophistae, apud Aegyptios vero sui Sacerdotes. Quorum sapientia populorum agnatitia erat, atque hereditaria, quia simul cum patrimonio a parentibus in liberos longa successione transmittebatur; eratque certis adscripta familiis, a quibus numquam egrediebatur: ut artes, atque scientiae non lucro, quo vitiantur omnia; sed avita caritate posteris traditae perpetuo manerent incorruptae. Unde longius multo doctrinarum integritas perseveravit apud Barbaros, quam apud Graecos: quorum in scholis recentioribus fastu, & jactantia redundantibus doctrinae, ac literae publice venum ibant.

Igitur Chaldaei exorsi a naturalibus causis, ad rerum futurarum praedictiones tendebant: motus enim astro-

astrorum, & mutationes, cursusq; rerum coelestium per tria, & quadringenta annorum millia, usque ad Alexandri aetatem notata se habere, atque colle-cta 1. *gloriabantur, insigni errore ab opinione de mundi aeternitate, quam sibi persuaserant oblato. Chaldaei autem, teste Diodoro* 2. *fuerunt quaedam AEgyptiorum Sacerdotum familia; quae familia simul cum AEgyptiis coloniis a Belo Neptuni, & Lybiae filio in Babilonem deductis eodem commigravit, fuitque a Belo in perpetuo sacerdotio ibi locata, publicisque oneribus exemta, ut ejus posteri divinarum, & naturalium rerum studiis, quam Orientales populi omnes magiam vocabant, ex patrio instituto vacarent. Horum doctrinae rivos ad Persas deduxit magicae apud eos disciplinae Princeps Zoroastes, sive Bactrianus is fuerit, sive Persa, cui scientiam Brachmanorum attexuit Histaspes, Darii Pater, qui simul cum illorum moribus, atque sacris ritibus*

1. Diodor. p. 83. sive 118. Cicer. de divin. 1.
2. lib. p. 17. Marsh. l. 8. p. 119.

eam acceperat in amoenissimis Brachmanorum recessibus, ubi se diu discendi causa condiderat. 1. *A qua institutione Persicae Magorum fluxere familiae religioni, ac philosophiae perpetuo dicatae.* 2. *Horum doctrina, quae Manichaeorum errorem peperit, duo rerum principia ponebat, malorum unum quem Arimanem h. e. Ditem, sive, ut ego interpretor, materiam, tamquam tenebras: aliud bonorum, quem Oromasdem appellabant h. e. Jovem tamquam lucem: unde signis, & imaginibus Deorum pulsis, tantum Solem, & Aquam, uti elementa rerum omnium adorabant:* 3. *immortales esse animas, easque recepto corpore ad aeternam vitam redituras docebant.*

Indorum vero sapientes, nempe Brachmanes, & Sarmanae, quos Graeci ab nuditate corporis Gymnosophistas appellarunt, sacris etiam praeerant, & eidem exercitio vacabant, moribus nempe rudiorum componen- dis,

1. Ammian. Marcell. lib. 23. p. 253.
2. Plin. lib. 36. c. 1.
3. Laërt. in proëm. Brisson. de Regn. Pers. lib. 2.

dis, futurisque praedicendis, vitae frugalitate tanta, eoque contemtu rerum humanarum, ut Alexandro simul cum orbis terrarum domitore exercitu conspecto, statim honoris loco terram pedibus pulsare coeperint; ac Macedoni rem insolitam admiranti significarint verbis, tantum quemvis, etsi omnia subegerit, possidere, quantum pedibus obtineret; itaque ambitionem regis tanta animi magnitudine perculsi praeter opinionem eluserunt. Horum secta penetravit ad Aethiopes, quos Coloniam esse Indorum refert Jarcas Indus, & Nilus adolescens apud Philostratum. 1.

Sed omnium doctrinam populorum, Sacerdotes Aegyptii sibi vindicabant, asserebantque regioni suae, quam non modo matrem, & nutricem universarum artium, atque scientiarum; verum animantum etiam, atque ipsius humani generis parentem esse sibi stulte persuaserant, ob aëris temperiem, & vim caloris, atque soli foecunditatem,

D 5 *quod*

1. Lib. 3. cap. 6. lib. 6. cap. 1. cap. 4. l. 6. cap. 6. Marsh. Saec. 13. p. 336.

quod a nilo pinguefactum, non fruges modo sponte sua profert ad alimentum, & vitam; sed e proprio sinu animantia fundit, quae nullo de semine orta putabantur, quia magna saepe murium copia pectore tenus 1. formata, ceteris membris adhuc solo haerentibus, e luto coalescere videbantur. Colligebant etiam se primos esse mortalium ex eo, quod eorum regio artes, & res ad vitam necessarias prima praebuisset. Sationem enim, & vinearum plantationem, & vini usum, & omnem cultum agrorum ibidem inventa gloriabantur ab Iside, Graecis Cerere, quae utilitatem, ac salubritatem herbarum ostenderat. Cujus vir, ac frater simul Osiris Graecis Bacchus cum ingenti exercitu terrarum orbem, ad ultimos usque Indos, atq; Aethiopes percurrens, praeter Ixoris inventa, religionem etiam, & Sacra Deorum, atque morborum curationem omnibus mortalibus in ea expeditione patefecit: rerum interim Aegyptiarum, quarum ipse potiebatur, cura mandata Mercurio, qui Thebis re-

1. Diod. Sic. lib. 1.

regnavit αθωὺθ *Athothes nuncupatus, quo administro in suis beneficiis, inventisque proferendis Osiris utebatur. 1. Mercurius autem primus humani eloquii artifex, suam, & Osiridis Sapientiam consignavit literis, quarum fuit inventor unde* γραμματευς *appellatus, tamquam Scriba Osiridis, atque in Deos Cabyros h. e. magnos relatus ab Aegyptiis, dictus quoque in Samotrhaces mysteriis Casmillus, 2. unde Tuscis Camillus, quo nomine a priscis Romanorum appellabantur ministri Sacerdotum. Porro praeter literas, & grammaticam, atque rhetoricam artem, protulit & Mercurius Astronomiam, & Geometriam, quam primi certe, atque prae ceteris excogitarunt, atque coluerunt Aegyptii, propter summam ejus artis necessitatem in discernendis, atque restituendis agrorum finibus inundatione nili conturbatis. Invenit idem & literas, quas Hieroglyphicas vocant, sive Sym-*

D 6 *boli-*

1. Marsh. Saec. 1. p. 36.
2. Varro de l.l.l. 6. Bochart. de Col. Phoenic. l. 1. cap. 12, Marsh. Saec. 1. p. 36. Macrob. Saturn. 3. 8.

bolicas; quibus cum occultas causas, & omnem rerum naturam condidisset, & in monstrosas figuras rerum, Elementa commutasset, Aegyptiae peperit religionis Insaniam, traduxitque ignaram latentium sententiarum plebem ad eorum cultum animalium, ac rerum, quarum figurae naturalium causarum arcana Sapientibus reserabant. Hinc Sapientia Aegyptiorum omnis in religionem versa erat, rerumque naturalium cognitio vafra, & ancipiti eorum Theologia continebatur: quam Sacerdotes una cum Sacris in templorum aditis asservabant. Mercurium hunc longe antiquissimum, qui Primus vocatur, excepit multo post tempore, nempe quinquagesimo a discessu Israëlitarum anno, Mercurius Secundus, qui prioris inventa ab se fusius explicata, meliusque digesta simul cum Sacrorum ritibus contulit in uberiores libros, quos Sacerdotes curae suae traditos, longo ordine, ac solemni ritu procedentes festis diebus circumferebant. 1. *Is etiam annum emendavit per dies ad*

1. Clem. Alexandr. Strom. l. 6. p. 633.

ad solis cursum numeratos, quinque 1. *intercalatis diebus, cum ante jam Aegyptii duodecim in menses annum tribuissent. Falso autem huic adscribitur liber ille sacris ex literis, & Platonis doctrina contextus, per Monachum fortasse aliquem otio nimis abundantem: fraude jam ab eruditissimis Criticorum detecta.*

Hujus ex Mercurii libris, tamquam ex primo Sapientiae fonte, ad gentes omnes, & praecipue ad Graecos bonae artes, & doctrinae manarunt, postquam Phoenices assiduis navigationibus, & mercimoniis maria patefecerunt, moribusque mutua populorum trajectione vicissim communicatis, cum rerum omnium, tum praecipue literarum aperuere commercia. Hinc prisca Graecorum poësis, quae prima Graecorum Theologia fuit Aegyptiorum doctrina undique collucet; Afroque ingenio, atque arte pertexitur. Sicuti enim Aegyptiorum Sapientia in religionem tota concessit; ita & in Theo-

1. Macrob. lib. 7. p. 816. Herrdot. lib. 2. MarsGam. sec. 10. p. 241. 244. 245.

Theologiam commigravit graecorum omnis doctrina poëtarum, qui artem vitae, atque humanitatis in Aegypto acceptam redeuntes reddebant quisque civibus suis, quos versibus ad honestatem, ac religionem instituebant; ut mirum non sit, si graecorum tota religio processerit a poëtis, quorum carminibus Aegyptii ritus, & historiae in mysteria fabularum conversae, vulgique admiratione, stupidaque credulitate consecratae, pro divinis vocibus, atque oraculis accipiebantur. Talia fuerunt Amphionis carmina, & Orphei qui Aegyptium sepeliendi morem vertit in inferorum poenas, & campos elisios, Osiridisque Sacra, & Isidis, Hymnis suis in Bacchi, & Cereris mysteria commutavit, attulitque in Graeciam 1. ex Aegypto statuarum usum. Talia fuerunt & Musaei opera, & Lini, & Melampodis, & Daedali, & Licurgi Spartani, & Olenis Licii, qui Lelios hymnos composuit, & Pamphii Atheniensis, & Thamyris cum ipsis musis arte musica contendentis, &

Thyr-

1. Marsham. sec. 15. p. 434.

Thysmetis Bacchi res gestas phrygia poësi narrantis, & Philammonis, & Epimenidis Cretensis, & Aristaci, & Daphines Tiresiae vatis filiae, quae versibus oracula collegit, quorum haud paucos Homerus in sua, fertur, transtulisse poëmata. In his describendus Abolus, Centaurus, Isaris, Orimon, Eubulus Cyprius, Oricus Samius, Atheniensis Pronetida 1., *& Oroebantius Troezenius, itemque Melisander, qui Lapitharum, & Centaurorum pugnam cecinit, & primus Trojani belli scriptor Syagrus, & Dares Phrygius, & Helena Musaei Atheniensis filia, unde Poëmatis argumentum sumsisse Homerus, traditur, & Phantasia, cujus Trojani belli librum, & Ulissis narrationem in Memphitide depositum Homerus a Phanite Scriba Sacrorum* 2. *accepit, eorumque scribendo tenuit ordinem; &, ut Sibyllas taceam, Demodocus, Hesiodus, atque Homeri praeceptor Phemius, & ipse tandem, qui omnes ante se Poëtas obruit Homerus,*

1. Euseb. de praep. Eu. lib. 10. c. 3.
2. Marsh. p. 436.

rus, a quo longa peregrinatione, omnis omnium gentium Sapientia ex universo terrarum orbe contracta fuit, atque in Iliadem suam, & Odysseam immortali artificio traducta.

Horum autem temporum Sapientes ideo sententiam suam numeris, & metro concludebant, ut ea dicendi novitate supra vulgus in Coelum evecti suis dictis divinam auctoritatem compararent. Unde non ante soluta Oratio inter Graecos fuit instituta, quam sapientia eorum promtior esse coepit, atque vulgatior. Hinc priscis temporibus arte musica omnium notitia scientiarum continebatur; qui enim doctrinam carminibus compleeteretur, idem ad erudiendos agrestes animos melodiam adhibebat, ut vulgi aures, armonia demulsas alliceret: unde qui musicam calleret idem erat, & poëta, ceterasque scientias, & Theologiam praecipue profitebatur. Cum Aegyptia doctrina res naturales a divinis minime divelleret; imo & naturales causas in Deorum nomina commutaret. Igitur mentem universam;

ac primam, initiumque rerum, & motionum omnium verterunt in Jovis Idolum; Ignem in Vulcanum; Terram in Berecintiam, sive matrem animantium, atque plantarum, & metallorum; Humiditatem in Oceanum, quem ipsi dicebant esse Nilum; Aërem in Minervam; rebusque minoribus in minores Deos commutatis, translatisque speciebus omnibus naturalibus in humanas figuras, Deorum infinitatem pepererunt, & laboriosum sane, atque operosum in eas vulgi cultum instituerunt; totaque natura rerum cum foetibus, qualitatibusque suis in religiosas imagines commigravit.

Putabant enim AEgyptii, unam rerum omnium, eamque immensam, atque infinitam esse naturam species, ac formas universas e sua met infinitate ingenito, & perenni motu, assiduaque sui circumvolutione proferentem, atque in mentis identidem, & corporis universitatem perpetua singulorum animorum, & corporum productione sese explicantem, tantum sui reddentem, quantum cujusque rei creatae facul-

cultas ex ea immensitate decerperet; qualitatesque illas emittentem, quas exprimere posset nostrorum perceptio sensuum, qui suo cujusque modo, atque ambitu rem immensam, atque infinitam terminant, eamq; certis figuris, atque spaciis magno humanae mentis errore circumscribunt.

Quam doctrinam refert Homericus AEgyptiorum Proteus, qui varias ineundo formas e potestate sensuum elabitur, propterea quod numquam sensibus, aut per ea, quae sensibus obiiciuntur hanc naturam assequimur; nisi exutis imaginibus, quod multiforme apparet, ac varium, ad unum, & simplex mentis potestate revocemus. Eandem sententiam poëtae alii veteres, graecique philosophi fere omnes, diversis dicendi generibus reddiderunt; iique magis explicite, qui AEgyptios propius attigerunt; ut in cujusque sectae Principibus, quamvis aetate, regionibusque disjunctis, ejusdem tamen sapientiae origo, atque successio agnoscatur. 1.

Ad

1. Marsh. Saec. 11. p. 265.

Ad hanc enim sententiam referuntur multa, quae supersunt veterum traditione de Orphei Theologia, eodemque spectavit Linus cum dixit omnia progigni ex uno, atque in unum resolvi. *Eodem flectit Anaxagore ὁμοιομέρεια. Eodem respicit illud Anaximandri, omnibus qualitatibus axpers, infinitum. Illuc recidunt ex effatis multa Pythagorae, ab ipso quidem arcanis notis obsignata; reclusa vere paullatim a discipulis, praesertim a Pythagoraeorum studiosissimo Platone, qui appellari non dedignabatur praeco Pythagoricae, atque Eleaticae doctrinae: quae omnia ponebat esse unum, idemque infinitum, immobile, immutabile, sibi simile, ac se ipso plenum, perinde ac Pythagoras, cui μονας sive unum fuit rerum omnium principium. Hinc mundi anima, sive infinita cogitatio, infinitae materiae cognata, & animorum, atque corporum post unius rei dissolutionem, in aliam speciem immigratio: quae omnia Pythagoras ex AEgypto, post assidua sacerdotum colloquia, secum adduxit in magnam*

gnam,

gnam Graeciam : ad cujus doctrinae fontem, Graecia cuncta, & Italia diu convenit. Ad eandem etiam doctrinam tendebant Stoici, qui mundum ipsum esse Deum rebantur. Quid, prima illa denique Aristotelis materia e Platone arrepta, jam Arabum, & nostratium scholarum culpa, ludibrio recentium philosophorum objecta, quo pertinet, nisi ad hunc AEgyptiorum Proteum, quem jure quis universae philosophiae parentem appellauerit? Sane si Aristotelem pudendis Arabum involucris exuerimus, Pythagoricam in peripateticorum schola doctrinam introspiciemus; & Aristotelicam primae materiae definitionem Timaeo Locrensi, cujus adhuc de anima mundi liber extat, adjudicabimus. Neque Aristoteles ab ullo se in contemtum adductum queretur, nisi a factione sua, quae absurdis interpretationibus, ei Arabum deliria non veretur adscribere. Sinenses vero affines Indorum, Aegyptiam doctrinam colentium, dogma hoc jamdiu apud alios populos intermortuum, numquam dimiserunt; ejusque sive auctorem, sive In-

Instauratorem Confucium, divinis honoribus, & religioso cultu ad nostram aetatem continuato, in Coelum extulerunt; & adhuc morem Aegyptiorum retinentes, naturales res, atque caussas in numina commutant; quae philosophi verbo tantum & imagine; plebs autem credula, & fraudis ignara, sensu etiam, atque animo veneratur.

Hujus doctrinae absurdae sane atque monstruosae, quae Creatorem vertit in res Creatas; fontem tamen inveniemus purissimum, Hebraicam nempe veritatem; & si corruptam, atque conturbatam a mentibus vera religione destitutis. Initiis enim profana Theologia, & sacra sane conveniunt. Nam etiam profana, introrsum spectata Deum non ponit, nisi unum, eumq; causam rerum, & eventorum omnium; progressu tamen discedunt, & consequentiis, immane quantum inter se pugnant, & discrepant. Unde autem labes haec profanae Theologiae, unde discidium, nisi quod Hebraei a Deo ipso supra mortalem conditionem creationis notitiam accipien-

pien-

pientes, & productionem ex nihilo adnischentes, res creatas a divinitate ipsa, ejusque potentia, & opus ab Auctore distinxerunt; & Deum pro causa, non pro fundo, & materia rerum habuerunt; at profani Theologi creationem ex nihilo neque agnoscentes, neque omnino tolerantes, coacti fuerunt ex ipso Deo, tamquam ex earum vena res creatas eruere? unde divinitatem ipsam speciebus distractam singulis, in rerum universitatem transfuderunt. Hinc singulae res divinitatis portiones evaserunt, quarum quae magis excellerent, veluti Luna, Sol, Astra, Coelum, aut Homines sive sapientes, sive strenui, quasi plus Deum exprimerent, pro numinibus habebantur, quae germana est, & vera universae superstitionis origo. Quam D. Paullus ad Romanos I. *his verbis indicavit:* Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & qua-

quadrupedum, & serpentium-commutaverunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & servierunt potius Creaturae, quam Creatori.

Verum crescente in diem sapientum numero, mysteria poëtarum, veluti cedentibus tenebris, dilucescere coeperunt, rerumque naturalium scientiae, rescissis involucris fabularum, commigraverunt in philosophorum scholas; quarum Principes, Thales, a quo Jonica, & Pythagoras, a quo, modestiae causa, Sapientis in Philosophi nomine commutato, philosophia instituta fuit Italica; quae gravitate sententiarum, atque studiorum tristitia quadam, longe superavit Jonicam; causarum quidem olim naturalium curiosam. Sed post a Socrate, adducta simul cum dialectica doctrina de moribus, e silentio, atque recessu meditationum, ad fastum, atque tumultum contentionum evocatam; ut non mirum si postea philosophia, quae inveniendi simul, & judicandi, differendique artem tradebat; publice sub Rhetorices nomine imperarit in foro.

Et

Etsi jam ante poëtae, atque Oratores privatim a philosophis instituebantur; diu enim fuerunt iidem orationis praeceptores, & vitae, qualem se Phoenix a Peleo Achilli datum predicat apud Homerum.

Τοὔνεκά με προέηκε διδασκέμεναι τάδε πάντα

Μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι, πρηκτῆρά τε ἔργων.

Pericles etiam, & forsan Sophocles consors studiorum illius, & Euripides ab Anaxagorae disciplina fluxerunt. Aeschilus, & Pindarus emicant undique Pithagoricae philosophiae luminibus. Socratica schola, non minor philosophiae, quam eloquentiae fuit exercitatio: quae praeter Platonem, Xenophontem, Phaedrum, Agathonem, edidit Alcibiadem Atheniensis fori turbinem. Ipse tandem Atticae Princeps eloquentiae Demosthenes, teste Cicerone, non modo Platonicae Doctrinae studiosus fuit, sed ipsius Platonis auditor. Quamobrem coepere philosophi, non modo scientiarum, sed

etiam Oratoriae artis aperire ſcholas; quod poſt Iſocratem, aemulatione illius, fecit Ariſtoteles, qui ut rerum, & verborum copiam diſcipulis praeberet, diſputationes in utramque partem inſtituit: unde nullus, Ciceronis judicio, fuit antiquis temporibus eloquentiae fons uberior, atque purior, quam Peripatetica ſchola, noſtris jam temporibus, en rerum vicem! unica foedioris barbariae colluvies. Parens igitur cum artium omnium, tum eloquentiae praecipue philoſophia fuit: etenim, ut ait Plato, ſcientiae omnes miro conſenſu, concentuq; conveniunt, & quodam ſocietatis vinculo colligantur; & initiis cauſiſque, Philoſophia duce, perſpectis, rerum omnium cognitio mire conſequitur: ut appareat eorum ſtultitia rhetorum, qui vel auditores ad vulgarem philoſophiam mittentes, eos juxta ſecum ſomniare compellunt; vel prorſus philoſophiam a rhetorica divellentes, a ſententiis verba, velut corpus a mente, ſejungunt: quaſi poſſit quis recte dicere, niſi recte cogitare, ac ſapere didicerit; aut queat ullus, abſque re-

 rum

rum notitia, res explicare, moribusque humanis, & affectionum causis, atque motibus ignoratis, animos hominum pertractare dicendo. Igitur quo ad eloquentia haerebat philosophiae radicibus, & ad civilia negotia, publicosque, atque privatos usus, magisque ad utilitatem, quam ad voluptatem conferebatur, nullos externos, atque adventitios colores arcessivit, ingenua pulchritudine, atque candore contenta nativo: nulla enim argutiarum cura subit, cum aut res familiaris, vel sua vel amicorum; aut caput, aut publica salus in discrimen venit; ipsaque ratio negotiorum, ususque rerum civilium, a ludicris ad seria hominem abducit; unde in orationibus argumenta potius, & sententiarum pondus, quam artis fucus, atque verborum ornatus elucescunt.

Quae sanitas orationis, & nitor incorruptus omnium veterum fuit, non modo Graecorum usque ad Deme-*trium Phaleraeum, qui primus aurium blanditias adamavit; sed priscorum quoque Romanorum, quos non modo civi-*

civilia negotia, reipublicaeque assidua tractatio; sed acciti e Graecia Philosophi, morum doctrinam, & rerum causas edocebant. Quales inter ceteros egregii suae aetatis Oratores fuerunt Cato, Laelius, Galba, Graccus, Scaevola, Lucius Crassus, Marcus Antonius, &, Ciceronis aevo, Servius Sulpicius, Cajus Caesar, Caelius, Curio, Licinius Calvus; & ne percurram singulos, Ciceronis aemulus Hortensius, atque ipse Romanae libertatis custos, & eloquentiae latinae parens; Graeciaeq; ipsius admiratio simul, & invidia Marcus Tullius, cujus morte respublica, & eloquentia romana simul occubuit. Oppressa enim jamdiu a Romanis Graecia, & paullo post a Triumviris romana libertate; cum negotia non ratione publica, nec dicentis ingenio ducerentur; sed unius auctoritate Principis absolverentur; eloquentia suo privata munere, in Declamatorum scholas e foro decessit: philosophia vero in ingeniosum adulationis condimentum ab ambitiosis Principibus advocata, e solitudine migravit in regiam:

ortaque dominatione unius ad assentandum omnia convenerunt ; ita ut eodem tempore garrire philosophi coeperint, & Oratores argutari. Ac sicuti soluta , & metris alligata oratio pares virtutes Graecae , & Romanae libertatis tempore induerant ; ita & vitia quoque eadem utraque sub unius dominatione contraxit .

Dum tamen philosophia veritatis amorem amittebat , & eloquentia nativum succum , & incorruptum nitorem cum fuco meretricio commutabat; e defluentibus harum viribus, atque facultatibus crevit, adolevitque jurisprudentia, quae de philosophia priscam sententiarum utilitatem, & e prisca eloquentia vim, atque temperantiam orationis arripuit . Eaque dici potest propria , & peculiaris Romanorum sapientia, & civilis, atque operaria philosophia , quae vetustissimis temporibus e Pontificum collegio primum exoriens, & a Sempronio, Coruncano, Catone , Bruto , Quinto Mutio , Servio Sulpicio, Tuberone, Trebatio laudabiliter exculta, sola sub Principibus impera-

peravit, studiisque refulsit doctissimorum, ea aetate, Jurisconsultorum, Scaevolae praecipue, Juliani, Papiniani, Ulpiani, Paulli, atque hisce similium, qui, latinitate inclinata, germanum latini eloquii candorem, & attici stili pudicitiam, in constuprata eorum temporum eloquentia custodierunt: itaut una Jurisconsultorum schola in ea corruptione doctrinarum, & artium, solidioris philosophiae fuerit, atque sanctioris eruditionis, & purioris eloquentiae confugium.

Verum decrescente humana sapientia, manavit latius, affluxitque divina, per Deum ipsum, dum inter mortales versaretur in salutem humani generis, ex Hebraicae legis imaginibus evoluta. Quo de solo Platonica doctrina irrigato, atque subacto, veteres Ecclesiae Patres Theologiam excitarunt. Siquidem Christus tumida eruditione modestae simplicitati posthabita, dum ad rudem turbam oracula sua profunderet, sublimitatem sententiarum communi, atque humili sermone deprimebat; paucisque dogmatibus expromtis,

tis, iisque privato nullius examini, sed fidei tantum, ac pietati concreditis, operam suam, & orationem ad mutuam caritatem animis imprimendam, divinumque amorem suscitandum contulit; ut homines ad caduca dilapsos, atque ab Auctore suo devios ad immortalia revocaret.

Quam institutionem Apostoli suis in concionibus imitantes, nec tam caussas, & rationes divinarum praeceptionum, quam utilitatem, usumque tradentes; Christi doctrinam, & praecepta Patientiae, non sublimitate, ornatuque sermonis, sed vitae sanctitate, atque invicta injuriarum tolerantia suadebant. Quorum exemplo, prisca Christianorum institutio, magis in piorum operum assiduitate vertebatur, quam in multitudine praeceptorum, longaque dogmatum serie deflagrante caritate, ab Haereticorum curiositate, atque concertatione parta; qui dum religionem argumentis philosophorum lacesserent, patres priscos coëgerunt philosophiam suscipienda religione jam dimissam ad se revocare; ut profanas ratio-

rationes auctoritati divinae minime obtemperantes profano etiam acumine redarguerent; Ecclesiam vero compulerunt decreta sua singulis erroribus opponere: quibus decretis pro errorum numero multiplicatis, & in artem digestis, longisque disputationibus expositis, condita fuit antiqua Ecclesiae Theologia, e divinis luminibus, Platonico acumine, prosеminata.

Quo plures enim erumperent adversarii, eo doctiores, acrioresque vindices Divina Providentia Ecclesiae suae mittebat; ut Christi divinitatem tuerentur, & vim gratiae divinae, quae praecipua erant, illa aetate, capita dissensionum: Ita ut per Sabellii, Samosateni, Manetis, Arrii, Eutychetis, Nestorii, Pelagii, aliorumq; furorem acceperit Ecclesia, Origenem, Basilium, Nazianzenum, Nissenum, Athanasium, Cirillum, Epiphanium, Chrisostomum, Hilarium, Ambrosium, & Christianorum eruditissimum Hieronymum, atque, ut alios praeteream, Augustinum universae divinae sapientiae promtuarium, cujus mens ipsa

D. Paulli spirat in scriptis:

Atque hi quidem Ecclesiae Patres ad Divum usque Bernardum, qui seculo duodecimo, non sanctitate modo, sed literis, & eloquentia claruit, & gloria rerum gestarum, ad explicationem divinae doctrinae, Platonicae philosophiae ministerio utebantur, fusum, & Oratorium dicendi genus adhibentes, iis verborum flosculis, atque coloribus, quibus aetas illa in tanta latinitatis labe ducebatur.

Bernardus vero coelo receptus, omnem secum abstulit eloquentiam; remansitq; nobis hiulca illa, & exanguis, atque aspera dialecticorum dictio, paullo ante obrepens ex Arabum doctrina; contra quam ille Sanctorum ante se Patrum auctoritatem appellans, ingenti spiritu, atque totis viribus connixus, totius antiquitatis testimonia convocaverat: dum Petrum Abailardum oppugnaret, & Gilbertum Porretanum, qui primi pervagatam, illa aetate Arabum, scholarum Philosophiam ad sacras literas traduxerunt: quique cum ob eam causam

se

ſe atque ſuos novis erroribus, ſive dicendi generibus veteri Eccleſiae inauditis implicuiſſent, ingentia perplexarum quaeſtionum volumina pepererunt. Unde tum Platonici Doctores idem bellum contra ſcholaſticos gerebant, quod aetate noſtra ſcholaſtici adverſus Platonicae doctrinae inſtauratores, proh quanto cum ſtomacho, commoverunt. Ea aetate Petrus Lombardus, ut Chriſti religionem e diſputationibus, quibus pene mergebatur, erueret, celeberrimum illud edidit ſententiarum codicem, in quem veterum Patrum decreta, & definitiones retulit, ut ſcholaſticarum diſputationum ambages ea falce recideret, ſacramque doctrinam ex eo tumultu ereptam, quieti redderet, atque candori ſuo. Cujus inſtitutum viri ſanctiſſimi, et imprimis D. Thomas in ſuis commentariis, religioſe coluit: ceteri vero, ac praecipue recentiores, ut jacta ſemel ſemina, quamvis opprimantur, tempore tamen uſque pullulant, cum ad earum ſententiarum ſtudium indolem, ac materiam afferrent inquietam, ſcholarum ſentes, ac ſpinas aſſidue ibi ſerentes,

 lon-

longe pluribus, ac molestioribus quaestionum nexibus, praeclarum illud volumen circumdederunt; ut quod scholasticis dissensionibus componendis editum fuerat: praeter auctoris opinionem, disputationum omnium caput, & radix evaserit.

Eodem tempore, post diuturnam oblivionem, rediit in lucem jus civile, atque a Gratiano jus Ecclesiasticum variis voluminibus dissipatum, breviori codice collectum fuit, atque digestum; quod ejus aevi Pontifices ex intima jurisprudentia prodeuntes aluerunt exemplis, elementisque juris civilis. Verum quia tum eadem Arabum doctrina ubique serpebat, invasit etiam interpretes juris nostri, qui commentariis acutissimis ingentem quidem jurisprudentiae lucem excitarunt; at perplexis anxiisque distinctionibus, importunaque saepe subtilitate, atque tritura scholastica crucem posteritati reliquerunt.

Omnis igitur eorum temporum scientia ex Arabum faece, atque omnis eruditio e scholis Jurisconsulto-

rum

rum, turbatis utrisque fontibus, ducebatur. Siquidem, ut omnia mutando ab origine sua prorsus aberrant, atque superstitiosis translationibus saepe graviora dicta extenuantur, simpliciora vero in arcana transeunt: Aristoteles ex Arabo in latinum, graeci sermonis ignoratione, conversus, verbisque magis, quam sensibus redditus, oblitus prope sui, atque ab se deficiens, monstra peperit sententiarum. Romana vero antiquitas sparsa in libris juris, cum nullo judicio, nulloque discrimine temporum ab Interpretibus inquinate loquentibus colligeretur; summa aetatum, atque rerum perturbatione, somniis, atque deliriis involvebatur; donec eversa Graecorum Imperio, eorum eruditio simul cum Romana, quae in Constantinopolitanis jurisprudentiae scholis numquam intermissis insederat; & germana mens Aristotelis a Trapezuntio potissimum, & Gaza latinae reddita, itemque Platonica philosophia Bessarionis Cardinalis auctoritate propagata cum sapientissimis graecorum commearunt in Italiam;

ubi tum priſcam latinitatem ſuſcitabat Pogius, Guarinus, Leonardus Aretinus, Philelphus; elegantiam vero ſermonis, & artem, atque dilectum verborum, ſtudiaque illa quibus extincta jam, nunc iterum in publicis Italiae ſcholis Ciceroniana dictio refloruit, magna contentione revocabat romanus Homo, Romanique reparator fori Laurentius Valla; qui non ſolum fucatam a germana latinitate, ſed veros ab adulterinis veterum ſcriptis diſcrevit, crebraſque in omni genere veterum interpolatorum fraudes primus olfecit; primaſque criticae artis favillas excivit, quae initio quidem verſabatur in verbis; poſtea vero ad res mira felicitate progrediens, literarum, atque aetatum omnium imaginem reſeravit; & ex ignoratis diu monumentis, priſcam ſapientiam feliciter excluſit. Unde poſt Vallam exorſi ab origine diſcrimineque verborum Politianus, Parrhaſius, Mervla, Budaeus, Agricola veteris memoriae inſtauratores, priſcorumque operum, atque totius aevi judices vindiceſque

pepe-

pepererunt, quales praeter Cujacium Gallum, & Italos alios, in antiquitate Romana fuere prae ceteris Panvinius, Manutius, Sigonius, Lipsius; in Hebraica, & Phoenicia Bochartus, Boxornius; in Graeca Salmasius, Casaubonus, Henricus Stephanus; in Ecclesiastica Maldonatus in primis, Petavius, Sirmondus, & cum sociis Arnaldus; in vetustate vero univrsa lux temporum omnium, & perennis veterum vita Josephus Scaliger: e quorum operibus ingens illa librorum sacram, & profanam historiam emendantium copia aetate nostra proseminatur, inveterata jamdiu corrigendi libertate, quae ab optimis quidem orta initiis, nunc, proh nefas, ad eam processit audaciam, ut ne sacrorum quidem librorum auctoritati pepercerit! Itaque ars critica, quae discrimen erat veritatis, & temporum, atque falx errorum; nunc seditionum literariorum fomes, & turbo ingeniorum evasit.

At philosophia ex Aristotelica servitute manumissa, scientiam initio per Telesium potissimum, & Patricium, &

Fici-

Ficinum in Platone, aliisque graecis philosophis venabatur: jampridem vero a Bacone, Gassendo, Galileo, Cartesio, ex humanae mentis angustiis ad rerum Universitatem traducta, causarum veritatem haurit ex ipsa natura.

Hoc autem omne doctrinarum fatum, atque vicissitudo, sumto initio a doctrina Graecorum, per quos scientias accepimus, in septem tribui, conferrique potest aetates, quas memoriae atq; ordinis causa appellationibus notabimus ea ex doctrina ductis, quae sua tempestate dominabatur. Itaque ab Orphaeo ad Pythagoram, seculum perducimus poëticum; a Pythagora usque ad Alexandrum, seculum philosophicum; ab Alexandro ad Augustum, seculum oratorium; ab Augusto usque ad Constantinum, seculum juridicum; a Constantino ad D. Bernardum, seculum Theologicum; a D. Bernardo ad Leonem X. seculum scholasticum; a Leone X. ad nostra usque tempora, seculum physicum simul, & criticum: ut intelligamus naturam una, & antiquitatem.

tem aetate hac nostra patere. Siquidem per physicam initio quidem in Italia renascentem, nunc autem calamitate nostra, quos adhuc scholasticorum servitus premit, & exterarum nationum felicitate in transalpinis regionibus triumphantem, ac mortalium beneficio nova in dies inventa proferentem, germanas rerum causas eruimus, & in coelum non cogitatione modo, sed etiam sensibus ascendimus: ita ut motus astrorum, atque magnitudinem, divinaeque providentiae ordinem, quantum homini licet, proxime contemplemur. Per physicam nos mentem nostram irretitam ignorantia retexuimus, & corpus a periculis liberavimus. Cognitis enim veris aegritudinum causis, tumultus animi facile sedamus: veneficas autem a corpore manus arcemus, detectis Arabae medicinae maleficiis per Neapolitanum Philosophum eximium Leonardum a Capua, qui primus docuit medicorum eum esse optimum, qui minus utitur arte sua. Itaque ignorantia, quamtumvis domina rerum humanarum, numquam

quam tamen majores quam hoc secula poenas dedit: cum non modo jucunda verarum causarum cognitione, divinaeque providentiae sublimi contemplatione privetur; sed tortoribus animorum, & corporum miserrime subiiciatur.

Ars vero critica rudis apud veteres prae nostra, & imbecillis: jam sublato barbariae velo, germanaque, veterum codicum lectione, restituta: omnium aetatum doctrinam, & artem protraxit ad nostrorum temporum lucem. Haec etenim nobis poëtarum sapientiam, & veras philosophorum sententias recta explicatione verborum patefecit: Haec veteris Ecclesiae disciplinam retulit; haec Patrum Theologiam: Haec denique simul cum romanis moribus, romanam jurisprudentiam reparavit.

Quae cum apud exteros floreret; Romae tamen, in ipsius nempe sinu matris, turpiter languescebat, publicamque lucem vitabunda e privatarum scholarum latebris, non iuris doctrinam, sed pestem judiciorum in forum

rum evomebat, iis ad lites tractandas emissis, qui vix semestre studiorum spatium emensi toto foro volitantes, jus civile nostrum, heu qua fronte apud Magistratus, & Judices profitebantur! Verum Sapientiae universae, cum humanae, tum divinae instaurator Innocentius XII. hanc maximam tribunalium, & judiciorum labem simul cum ceteris corruptae disciplinae vitiis eluit: ut non modo magnificis aedibus; sed, quod pluris refert, sanctiori, & meliori doctrina justitiae perpetuam sedem extrueret; emendata per studiorum rectam institutionem radice ipsa justitiae, ipsoque boni, & aequi fonte purgato. Quod consilium divinitus a Sanctissimo Pontifice susceptum, Eminentissimi Quaestoris Joannis Baptistae Spinulae Cardinalis sapientia, effusaque publice beneficentia, summis, infimisque plaudentibus inopinato explicavit. Dixi.

J. VIN-

J. VINCENTII GRAVINAE

De Jurisprudentia

Ad Studiosos Juris Civilis.

ORATIO III.

HABITA ROMAE ANN. MDCXCIX.

Divina providentia, qua universa ducuntur, atque gubernantur, cum omnibus aperiatur eventis; tum duabus hisce maximis humanarum rerum conversionibus, mirabiliter sese patefecit, dispersione scilicet, fugaq; Judaeorum, & victoriis Romanorum. Illa enim divini, at his humani juris inter mortales est ratio distributa. Judaei sane patria profugi, quocumque Terrarum penetrarent, cum divinae secum legis arcana deferrent, commercio, atque consuetudine plurima-

marum gentium, scintillas divinarum notionum longe, lateque diffuderunt: quibus etsi non omnes ante Christum tenebrae solvebantur, tamen excessit e sapientiorum animis multitudo Deorum, cultusque illius absurda superstitio deflagravit. Unde orta post Evangelii luce, cum in Apostolorum vocibus ubique pervolantibus Judaei patrum suorum vaticinia recognoscerent, & exteri sapientes praeceptas, Judaeorum commercio, notiones cum Apostolorum nunciis componerent; dum nova cum veteribus concurrebant, & philosophia cum religione conspirabat universus Terrarum Orbis mira celeritate ad veri Numinis cultum exarsit. At humana ratio e divina luce suscepta, cujus dubius modo fulgor primorum parentum culpa superfuit, morum barbarie, quae ad omnes pene nationes, veluti contactu processerat, adeo languescebat, ut homines a belluis, oratione magis, quam honestate, ac moribus discernerentur. Sane Graecorum Populus, non cultor modo, sed auctor atque inventor erat bone-

honeſtatis; verum quia ſuum anguſtos intra fines continuit Imperium, ſe ipſum tantum publice, at exteros privata diſciplina philoſophorum excoluit; minime vero nationes integras barbarie ſpoliavit.

Scilicet hanc Deus Opt. Max. gloriam, atque felicitatem Romanis reſervaverat, ut ſuis praeliis condocefacerent genus humanum; genteſque ab ſe devictas, non jugo premerent ſervitutis, ſed a ferinis moribus, & immanitate, ad veram libertatem, nempe ad honeſtatem, & rationem ſuis revocarent legibus; quibus tantum propagandis Pop. Rom. felici victoriarum curſu a divina providentia rerum humanarum arbitrium videtur accepiſſe. Non enim hominibus illi bellum indixere, ſed vitiis, atque ut humanitatem homini redderent, arma ſumſerunt: cum ii qui Romanis vivebant legibus, non tam victori populo parerent, quam imperio rectae rationis obtemperarent. Quamobrem ſubjectos illi ſuos raro, nota ſervitutis, inurebant; ſed honore amicitiae, atque ſociorum

appel-

appellatione complectebantur; saepeque illis a barbaris moribus ad Romanarum legum Sanctimoniam traductis, Civitatem Romanam aperiebant, & civilium honorum viam: quo intelligerent non servos a Romanis tot bellis quaeri, sed comites, atque consortes honestae vitae, quae a victorum legibus cunctis populis proferebatur. Quocumque igitur arma, legesque Romanorum incumberent, inde confestim iniquitas excedebat, atque turpitudo.

Quem nam enim fugiunt impia filiorum, & parentum apud Persas conjugia; humanarum carnium epulae apud Indos, & Scythas; fratrum, & sororum nuptiae apud cultissimos alioqui populorum Athenienses; furtorum apud Lacedaemones licentia? Quis ignorat vetustam Germanorum feritatem, Gallorum truculentiam, Afrorum immanitatem, vel humanis victimis caedendis, vel fallenda fide, vel iniquis contractibus ineundis, vel obscaenis, atque nefariis libidinibus exercendis? quae flagitia non vi, aut clam, sed palam, ac rite suscipiebantur. Ea tamen

omnia

omnia Romanis armis, & legibus terga verterunt, suasque secum abstulere pestes. Ita ut vincentibus Romanis, non modo jus de injuria, fortitudo de ferocia; sed humanitas de crudelitate; modestia de obscaenitate; honestas de turpitudine; virtus denique de vitio, & feritate triumpharet. Hinc D. Augustinus, ait, per Pop. Roman. placuisse Deo Terrarum Orbem debellare, ut in unam societatem reip. legumque perductum, longe lateque pacaret. 1.

Optimis enim condendis legibus adeo Romani studuerunt, ut dum victricibus armis, provincias ingrederentur; si quae illic honesta instituta reperirent, in suas leges, moresque traducerent; unde ne alias attingam, Rhodiorum leges, rei navali regendae prae ceteris idoneas, in Civitatem acceperunt. Hinc jus civile, non modo ex ingenita Romanis moribus probitate, disciplinaque sapientum; sed e melioribus gentium aliarum institutis coactum fuit, atque compositum; ut non tam

1. Lib. 18. de Civit Dei.

tam unius populi jus existimari debeat, quam honestas ipsa naturae scriptis tradita, & communis ratio gentium universarum ad singulas res, personas, eventusque producta. Hinc mirabilis illa Romanarum legum cum Mosaicis convenientia veteri Juris-Consulto animadversa. Hinc liberarum etiam gentium in eas conspiratio, atque consensus. Hinc earumdem, etiam cedente Imperio in universo prope Terrarum Orbe, continuatio. Hinc jus civile inundante Barbarorum ferocia solum illico vertit; barbarie vero abeunte gradum revocavit; quo intelligamus illud non nisi cum probitate, ac sapientia, cultuque bonarum artium coalescere. Quamquam enim quis Romanum Imperium sibi excutiat, non tamen se umquam Romanis legibus exsolverit, nisi repudiet simul honeste vivendi conditionem. Quisquis enim recta ratione in aetate utetur, & honestatis anticipationem ad usum civilis commercii deducat, per se met Romanis legibus conveniet; Romanusque Jurisconsultus erit quisquis

recte

recte de moribus, & justitia ratiocinetur. Romanum enim jus est honestas ipsa naturae, quam exculpsit e mentibus philosophia; Romanique mores pie, sancteque coluerunt. Nam, ne quid attingam de Romuli, Tulliique legibus, certe Numa, qui propter Sapientiae famam e Sabinis fuit ad regnum evocatus: cum excelleret ipse Graecorum doctrina, duxit ex ea leges, quibus ferocientem populum demulsit, & cicuravit: & ante quam in Graeciam Romani legatos petitum leges mitterent, habebant in Italia praeclaram philosophorum sectam, unde morum disciplinam tollerent. Ea erat Pythagoreorum philosophia, cujus institutis omnis ea tenebatur Italiae regio, aevo illo doctrina, & omnium artium inventione, atque elegantia praecellens; quae cum tota graecis coloniis, moribus, & peregrinationibus celebraretur, magna Graecia dicebatur. Ex qua cum in universam Italiam doctrina permanaret, tanta sectae illius apud posteros mansit auctoritas; ut conturbato discrimine temporum, ii etiam qui

 Pytha-

Pythagoram praecesserant Sapientes, Pithagorei vocarentur; unde natum ut Numa Pithagoreus haberetur, cum longo intervallo temporis Pythagoram anteierit. Fuit enim Pithagoras in Italia temporibus iisdem, quibus Lucius Brutus Roma Tarquinios ejecit 1. *qui error in mentes irrepsit, quia pythagoreum nomen tanta erat auctoritate, ut non jam certae sectae, sed universae Sapientiae appellatio fuerit, ac nota. Hac autem doctrina nequaquam crediderim caruisse Romanos publicae disciplinae recte instituendae studiosissimos, & finitimorum ad Pithagoreos confluentium exemplis excitatos. Legati autem quaerendis legibus missi, non modo Athenienſium, & Lacedaemoniorum; sed celebriorum omnium Graeciae, atque Italiae populorum leges descripserunt; in quibus eminebant eae, quas magnae Graeciae Urbes a Pythagoreis acceperant; quasq; etiam a tribus legatis fuisse descriptas tradidit Servius in Virgilium.* 2.

Athe-

1 Cicer. Tuscul. 4. in princ.
2 Ad Illud aequosque faliscos.

Athenienſium autem leges, unde Decemviri potiorem juris Romani partem traxerunt, Draconem, & Solonem, ut omnes norunt, habuere auctores Sapientiſſimos illius aetatis, qua ſtudia doctrinarum non ad inanem gloriam, ſed ad uſum reipublicae vertebantur. Leges vero Lacedaemoniorum cum ceteris Romam a legatis tranſlatae 1. manarunt etiam e philoſophia: 2. quippe latae a Licurgo mortalium ſapientiſſimo, qui Homeri ſapientium omnium 3. Parentis, atque magiſtri primus poëmata 4. vulgavit. Leges vero e Graecia Romam relatae, non modo Decemviros, qui prudentia potius, & uſu rerum humanarum, quam literis valebant; ſed & graecum hominem habuerunt adminiſtrum, eumque doctiſſimum, qui auctor fuerat Romanis rogationis legum e Graecia petendarum. Hermodorus is fuit Epheſius, qui tum in Italia exulabat, nullam aliam ob cauſam, ut Heraclitus apud

1. Juſtin. in proëm.
2. Ammian. Marcell.
3. Plutarch. in vit. Licurg.
4. Apollador: apud Clem. Alex. ſtrom. l. 1. p. 327.

apud Tullium 1. *tradit, a civibus suis expulsus; nisi ne quis inter eos esset qui unus excelleret. Cum igitur jus nostrum e philosophiae sinu defluxerit, ejusdemque manu in Romano solo coaluerit, omniumque sapientiam huc attraxerit; quid mirum si a Cicerone* 12. *tabulae omnium philosophorum bibliothecis anteferantur? Quid enim est aliud jus Romanum, nisi ratio imperans, & armata sapientia, sententiaeque philosophorum in publica jussa conversae. His autem jactis Civilis philosophiae fundamentis, cohaerebat optime quidquid super his extruebatur a Jurisconsultis, qui prisco aevo erant Pontifices; quorum e collegio, civibus responsa de jure proferebantur. Ac sane hi non tam ratione atque scientia, quam nativa aequitate, atque collatione similium exemplorum leges ad oblatas controversias producebant; quod studium appellabatur disputatio fori [unde processit prisca jurisprudentia] quae collectio erat, atque complexio peculiarium quaestionum, atque dissi-*

1. Tuscul. 5. Strab. lib. 14.

dissipatarum specierum, quas vetustiores Jurisconsulti ex obscura legum sententia, per interpretationem eruta, definierant. Quocirca incondita erat initio jurisprudentia, & rudis, ut multis, ac praecipue Lucio Crasso desiderium cieret juris civilis in artem redigendi; donec repertus est, Ciceronis aevo, qui ad moralem philosophiam, quae leges peperit, adjungeret rationalem; qua jurisprudentia deinceps tribueretur in ordinem, ac tandem in artem redigeretur. Servius is fuit Sulpicius, cultioris jurisprudentiae pater, qui dialecticam e Graecia in Jurisconsultorum scholas advocavit. Ea docuit ex pluribus similibus in unum coactis constituere regulas, & singulas res ad sua revocare genera, eaque rursus in certas distribuere partes. Ea definitionibus jus civile composuit, distinxitque divisionibus, & ex constitutis antecedentibus, consequentia deduxit, rationemque tradidit, qua ignota ex notis eruerentur. Ea demum effecit, ut peritia in scientiam transiret, & usus migraret in artem; quaeque

 dissi-

dissipata erant, & confusa, suam in sedem concederent. Quamobrem philosophia, quae apud Graecos in otiosis controversiis delitescebat, Romae adhibebatur ad privatam utilitatem, & publicam tranquillitatem explicandis legibus, & Civium litibus, privato Jurisconsultorum judicio sopiendis. Tanta enim eorum erat auctoritas, ut saepe cives a contentionibus, responsis suis avocarent. Unde merito Marcus Tullius, ex persona L. Crassi, domum Jurisconsulti appellavit totius oraculum Civitatis. Praeter moralem, & rationalem philosophiam, jurisprudentia sociam sibi, atque adiutricem adhibuit eruditionem, & notitiam vetustatis, & priscae linguae peritiam: quibus luminibus sensus veterum legum, novis moribus, novisque vocabulis, mutatisque significationibus obscurati, felicius evolverentur. Ex quo studio scripta Jurisconsultorum, non modo selectam, & minime vulgarem eruditionem, sed & mirum linguae latinae candorem imbiberunt; qualis vel cum aurea Ciceronis aetate contenderit. Quam ingeni-

genitam juri civili eruditionem, & scribendi nitorem, diu post oppressam à barbaris Italiam exulantem, Princeps reduxit Alciatus. Hinc apud Gellium crebrae de proprietate vocabulorum, primaevisque significationibus, vetustisque ritibus quaestiones inter Jurisconsultos agitatae.

Verum ut orationem referamus ad Jurisconsultorum philosophiam, sectam refert cognoscere, ad quam illi potissimum ingenium appulerunt. Et quoniam jura vetustiorem originem traxerunt a Dracone, Athenienfium Legislatore, qui omnia fere delicta, quamvis imparia aequali, summoque supplicio plectebat, quod congruit sententiae Stoicorum, qui omnia peccata aequalia pronunciabant, quique ad honestatem omnia referebant, cunctaque ponebant in sola virtute; quae sententiae, Romanis moribus, virtutis amore flagrantibus, facile adhaerescebant, plurimumque conveniebant gravitati civilis doctrinae; ideo universi fere Jurisconsulti ad Stoicam doctrinam confluxerunt, ejusque sectae,

decretis rexerunt, alueruntque Jurisprudentiam. Etenim Scaevolarum familia, quae propago fuit Jurisconsultorum, & Lucilius Balbus, & M. Brutus, & quotquot fere ante Servium Sulpicium Jurisconsulti graecas didicerere literas, a Stoicis fuerunt instituti, earumq; doctrinam, Jurisprudentiae contextam, posteritati tradiderunt. Ac, ne ulla in re jurisprudentia discreparet a philosophia, quae mira sectarum varietate distrahebatur; quamquam una stoicorum secta jurisprudentia continebatur; tamen ex Jurisconsultorum contentionibus, etiam in jure civili sunt facta divortia.

Duo enim, Augusti aevo, claruerunt Jurisprudentiae lumina, Antistius Labeo, & Attejus Capito, doctrina pares, ingenio vero longe dissimiles. Labeo enim hereditaria, & nativa animi libertate, cum in omnibus fere vitae actionibus, tum in definiendo, ac respondendo nimis ingenio indulgebat, frenumque saepe numero mordebat; ita ut non modo veteribus Jurisconsultis, opinionum novitate; sed Augusto

gusto

gusto etiam linguae licentia contradiceret. Attejus vero & iis quae ab antiquis tradita erant constanter haerebat, & in vitae actionibus, tempori serviebat, Principisque gratiam, semper veritate potiorem habebat; ita ut illius libertas esset adsperior: hujus assentatio perniciosior; ille Principi, populo hic esset invisus: ille spretis, hic vero adeptis honoribus claresceret. Cum autem uterque se ad docendum saepe dedisset, & juris ambiguitates, contraria ratione dirimerent, atque in controversiis alter ab altero discreparent; Attei Capitonis doctrinam, ejusque in rebus dubiis opiniones complexus est Masurius Sabinus, cujus discipuli Sabiniani sunt appellati; Labeoni vero Nerva se adjunxit; Nervae Proculus, a quo secta est orta Proculianorum. Itaque more philosophorum, in variis juris articulis, diu inter se Sabiniani, & Proculiani conflixerunt, usque ad Julianum, edicti perpetui compositorem. Eos vero, qui erant sub Papiniano, in illius sententiam omnes arbitror, fere concessisse;

Cur enim dubitarint privati sese Papiniano subiicere; cum Imperatores ipsi tantum ei tribuerint, ut ex ejus auctoritate juris ambiguitates dissolverent, & e discrepantibus Jurisconsultorum sententiis eam praeferrent, a qua Papiniani stetisset auctoritas? Quae adeo invaluit, ut juris auditores, qui primum studiorum annum τοῖς πρωτοῖς, & Justiniano; alterum edicto Praetorum dabant; tertium Papiniani libris occuparent, eoque ineunte, festum diem Papiniano hilares celebrarent, & a Papiniani studio, Papinianistae dicerentur. Ex hujus disciplina prodierunt inter ceteros Julius Paullus, & Domitius Vlpianus, cujus tanta fuit in antiquitate vestiganda sedulitas, tanta de priscis vocibus, & originibus verborum, atque primaevis significationibus anxietas, ut majorum studio, a minimis haud averteretur; & cum grammaticas quaestiunculas aliquando suscitaret importune, spinarum collector diceretur, & graeco vocabulo κειτȣκειτος; quod saepe de literatoribus quaereret, extaret

ret

ret ve aliquod, an non extaret? Hic auditorem habuit Herennium Modestinum, in quo desiit civilis philosophia. Is enim postremus ad jus civile scientiam contulit. Qui enim postea successerunt, non tam scientia praestitere, quam usu colligendis, praecidendis, atque digerendis veterum scriptis, quales, ut Tribonianum cum sociis reticeam, fuerunt Hermogenianus, Gregorius, Leontius, Anatolius, Thalelaeus, Salaminius; & qui sub Imperatore Basilio, sive ut aliqui opinantur Leone, ut Justiniano gloriam compositi juris eriperent, jussu suorum Principum, e Justiniani libris interpolatis, graeceque conversis, Basilicorum libros condiderunt; quibus usque ad Constantinopolis excidium, Graeci sunt usi, cum notis Stephani, Nicaei, Taddaei, Eudoxii, et aliorum, qui προχειρω ac synopsi scribenda, sunt delectati; cujusmodi est quam Harmenopulus extulit universi juris Epitome.

Italia vero primo a Gotbis, deinde a Longobardis aliorumque barbarorum colluvie occupata, & prisca liber-

tate, romanisque moribus tandem exuta, non modo victricium suarum legum luce caruit, sed exoticis Longobardorum juribus diu obtemperavit; dominaque rerum humanarum leges accepit a servis, & mancipiis quondam suis. Deletis autem, Caroli Magni virtute, Longobardis, legum barbariem ad Lotharium II. *usque retinuit; quo tempore in Amalphia libri digestorum reperti, praemioque latae opis adversus Rogerium, Pisanis traditi; posteaque, capta Pisa, Florentiam translati, Pandectarum florentinarum nomen acceperunt. Fertur autem constitutionum codex emersisse Ravennae, quo simul cum summa Italici Imperii, legum etiam imperatoriarum incubuerat auctoritas. Itaque reviviscentibus digestorum libris, exarsere simul omnium studia, cunctaque Italia suas ad leges recipiendas, vulgandasque conversa est, veluti ad imaginem veteris Imperii; atque ad monumentum priscae libertatis. Erat eo tempore in comitatu Matildis Augustae Jurisconsultus insignis, Constantinopoli eruditus*

tus, Irnerius, quo administro, maximis in rebus Lotharius utebatur. Is Imperatori auctor fuit Romani juris edicto restituendi, reducendique in Accademias, & Scholas; ut eo deinceps jure quacumque ipsius pateret Imperium populi uterentur. Irnerius & ipse Jus Civile Bononiae sibi sumsit explicandum, quem postea exceperunt Bulgarus, Placentinus, Odofredus, Azo, & ejus discipulus Accursius, qui non suos modo magistros [quorum tamen interpretationes adscripsisse sibi dicitur] sed omnes ante se cum Graecos, tum latinos Justinianei juris interpretes, Cujacio judice, antecelluit : ab ipso tandem Cujacio superatus, a quo unico vinci opimum duco Triumphum.

Atque hi cum discipulis, corpus quidem Romani juris involutum tenebris, quantum per obscuritatem temporum licuit, detexerunt; mentem vero ipsam Juris Civilis in romanis antiquitatibus, & saniori philosophia retrusam, evocare coepit Andreas Alciatus; postquam Vallae primum, deinde Politiani, & Jani Parrhasii Consentini

tini, vocibus excitata latina, & graeca eruditio, in patrium solum, simul cum prisca eloquentia, & arte critica remigravit. Alciatus enim a Jano Parrhasio graecis, & latinis literis institutus, omnibusque artibus elegantioribus excultus, primam extulit purioris Jurisprudentiae facem, qua non modo Italiam, sed Galliam illuminavit universam; quo, consueta civium invidia stomachatus, & amplissimis praemiis a Francisco Primo allectus ad docendum, in Bituricensi schola jus civile concessit. Eo, ut sunt Gallorum ingenia cupida rerum novarum, pronaque ad meliora pro vetustioribus capessenda, e regione universa, summo studio ad Alciatum concurrebatur. A quo juvenes excitati tantum brevi promoverunt, ut integram nobis, perfectamque reddiderint Jurisprudentiam. Itaque acceptam olim humanitatem ab Italis, Galli jure civili restituendo rependerunt. Vel unus enim Cujacius non omnes tantum interpretes vicerit; sed ipsos pene dixerim veteres conditores Jurisprudentiae provocaverit. Factis

autem

autem ab Alciato seminibus, laeta continuo seges civilis doctrinae ex ingeniorum alacritate, ac studiorum assiduitate pullulavit; auditusque est in Gallia mirus concentus Jurisconsultorum erudite interpretantium, & inter se docte, eloquenterque contendentium, quorum plerique a munificentia regia Biturigibus juventuti erudiendae, ingenti mercede conducebantur. Docebat etiam Avenione laude haud vulgari AEmilius Ferrettus Etruscus, cujus in disciplinam sese tradidit Antonius Goveanus Lusitanus, vir in explicando jure civili tam acutus, atque perspicuus, & simul parcus, ut si seriam huic scientiae operam navare voluisset; neque paucis titulis explicatis, exiguisque variarum lectionum libris contentus fuisset; ne Cujacio quidem, ut ipse met fatetur, in jure civili reliquisset locum.

Extulit eadem aetas Franciscum Hottomannum, qui Tullianam scribendi venam attulit ad jus civile, eique reddidit romanae historiae lucem, veterisque Jurisprudentiae cunabula

eruit

eruit e Ciceronis libris, ubi recondebatur. Hic semel, atque iterum vocatus ut Biturigibus jus civile doceret, indeque factionibus ejectus, jactatusque civilibus odiis, diu cum uxore, ac liberis profugus, & errabundus, attrita re familiari, direptaque insigni bibliotheca, Deo Vindici, desertae religionis poenas dedit. Novae enim haeresis ab eo susceptae, perfidia omnem illi studiorum fructum, & gloriam abstulit. Aemulatione doctrinae graves gessit cum Jacobo Cujacio simultates, quem in aliquibus libris non obscure carpit, cujusque ingenii supra ceteros praestantia simul ut eluxit, omnium Galliae Jurisconsultorum invidiam lacessivit. Hottomannus vero, quamquam palam Cujacio detrahebat, tantum tamen ei tacito judicio tribuit, ut filio natu maximo in mandatis dederit, ne psalmos Davidis, & Cujacii Paratitla e manibus unquam deponeret. Hugonem Donellum, qui & ipse Biturigibus magna laude docuit, jurique civili in artem redigendo haud infeliciter vacavit, socium habuit studio-

rum,

rum, & fortunae, quem etiam scelus mutatae religionis diu agitavit. Summa vero celebritate Biturigibus jus Romanum exposuit Duarenus, pari eruditione, atque scientia; qui etsi nostratibus interpretibus fuerit iniquior; saepe tamen quorum contemnit barbariem, arripuit doctrinam; cui superfusa sermonis elegantia effecit, ut faciem simul mutaret, & dominum. Franciscus etiam Balduinus in Bituricensi schola, eadem aetate, docuit, egregiamque veteri jurisprudentiae revocandae operam praestitit; posteaque se ad Germaniae scholas erudiendas contulit, Tullianamque jurisprudentiam e Ciceronis libris prolaturum se sperabat, si otium aliquando in vita nactus esset. Enguinarins Baro, etsi non acutissimus in explicando, tamen studiosus erat antiquitatis.

Nec prorsus Conanni studium fuit inutile, qui ex uberioribus juris civilis locis, ordine suo dispositis, commentarios contexuit. Verum hos, atque alios ejusdem instituti Jurisconsultos, post laceratum romanorum Imperium,

eru-

eruditissimos, Jacobus tamen Cujacius perstrinxit, & occupavit. Stellas exortus uti AEthereus Sol. *Ornarunt enim alii, atque explicarunt: hic vero peperit denuo Jurisprudentiam e Cujacii mente, velut Minervam e Jovis cerebro editam. Totidem enim ille Jurisconsultos expressit, quot sibi suscepit explicandos; ita ut in uno Cujacio, Papinianum, Paullum, Scaevolam, Vlpianum, Africanum, Modestinum simul cum sua quemque dicendi forma revixisse pene crederes. Cogitando enim, atque scribendo adeo refert mentes, animosque veterum, ut non collecta longo studio, sed ab ipso primum omnis cum Jurisprudentia divinitus concepta prope videatur antiquitas. Imminentem omnibus Cujacii gloriam praesensere sui temporis Jurisconsulti, ac praecipue Duarenus, & Lconellus, cum in Bituricensi Accademia Balduini loco adscitum iniquissime tulerunt; ita ut ex discipulorum factionibus tumultus orirentur, quos Cujacius fessus aemulorum insidiis, discessu*

scessu suo composuit. 1. Quae invidia mire studiorum ei curam exacuit; itaque saepe praedicabat Duareni stimulis, acceptum ferre sese quidquid in Jurisprudentia profecisset. Philologos, & Historicos veteres numquam a Jurisprudentia distraxit: eorum enim studio, tamquam hamo se in jure civili piscari dicebat.

Sane qui Philologiam existimet a Jurisprudentia posse divelli, idem petierit, ut navis communis cum socio dividatur. Verum ex omnibus Cujacii laudibus hanc duco maximam, quod Romanae religionis fuit in tanta Galliae fluctuatione tenacissimus. Cujacio quem propius collocem habeo neminem, praeter Jacobum Gothofredum, Antonium Fabrum, & Barnabam Brissonium. Is ab adolescentia defendendis causis, & forensibus judiciis deditus; tamen iis temporum intervallis, quae relaxandis animis vacant, adeo sibi erat avarus otii, ut e medio forensium occupationum pelago, ad non minus laboriosum antiquae Jurispruden-

1. Thuan. lib. 23. Hist. Vid. vit. Hott. p. 279.

dentiae studium, velut in portum sese referret. Itaque praeter abstrusa legum vocabula, partesque alias juris veteris in lucem prolatas, ritus omnes, atque solenniores verborum formulas, quibus civile, ac sacrum Romanorum commercium irretiebatur, ex infinita varietate scriptorum, obscurisque ambagibus, mirabiliter extricavit. Ita ut sermonis elegantiam pluribus, huic vero uni sacram, atque solennem latinae linguae supellectilem debeamus.

Atque hos, initio ab Alciato facto; liceat mihi vocare majorum gentium jurisconsultos; inter quos Cujacius, omnium aetatum judicio, summus erit Juppiter. Quid nunc vero commemorem Semones Deos Dionysium nempe Gothofredum, Petrum Fabrum, Raevardum, Corasium, Coccejum, Merillum, Maranum, Robertum, Charondam, Zasium, aliosque, numero potius illis majores, quam doctrina pares?

Non tamen adeo Italiae vertit male, ut omnis cum Alciato suo Jurisprudentia in alienas Terras commi-

gra-

grarit. Nam dum hic ei quieto vivere licuit, ac Bononiae juventutem erudiret, plures peperit selectioris doctrinae Jurisconsultos, etsi neminem prorsus cum Cujacio comparandum. Excelluit autem in primis Antonius Augustinus, qui ortum quidem ab Hispania traxit, doctrinam vero, & gloriam ab Italia. Quam autem Bononiae, sub Alciato scientiam hausit, adduxit in forum romanum, ubi inter duodecim viros litibus judicandis, quos Rotae auditores vocant, a Pontifice lectus, collegium, doctrina, tum celeberrimum, auxit ipse nova, ingentique gloria. Neque enim civile modo jus, & profanum; sed & sacrum, atque omnem prope romanam antiquitatem emendavit. Nec doctrinarum tantum, sed morum etiam eluendis maculis natum diceres; tanto ardore, atque spiritu in Tridentino Concilio, adversus temporum corruptelam, pro prisca Patrum disciplina dimicavit!

Postremo haud mihi reticebitur Guidus Pancirolus Regiensis illustriorum scholarum in Italia magister

exi-

eximius;qui cultiori Jurisprudentiae, universae antiquitatis notitiam, eruditissimis libris compraehensam, attexuit.

Cum igitur, ut brevi narratione ostendimus, jurisprudentiae philosophia incunabula dederit, eique lucem a barbarie ademtam reddiderit eruditio; ecquis juris civilis studium fastidierit, ut inconditum, & rude, aut perfectam eruditionem sine juris civilis cognitione sibi assumserit? Quid enim eruditius esse potest ea scientia, quae cum arcanis latinae linguae, cum antiquissimis graecorum, & romanorum moribus, reconditaque historia, & exquisita ratione temporum adglutinata est, atque permixta? Et quoniam pro variis Imperii conversionibus, Jurisprudentia mutavit adspectum, ut e singularum aetatum legibus recta sententia colligi possit, eaque trahi ad similia; mores illarum aetatum, regimen, Magistratus, profani, sacriq; ritus, & solennia distinguenda sunt, atque notanda. Nam neque Decemvirorum aetas, qua utimur ad interpre- tatio-

tationem legum 12.tab. suffecerit explicandis posterioribus plebiscitis, aut S.C., aut Praetorum edictis, quorum temporibus aucta multitudine, jus coepit esse remissius, atque benignius, quo facilius ad tantam ingeniorum, atque morum varietatem flecteretur. Neque libertatis tempora satisfuerint explicandis Principum constitutionibus, quibus novis magistratibus, nova munera, novique ritus, novis vocabulis exprimuntur. Quid de varietate negotiorum dicam; quae varietatem peperit vocum, quarum sensum, si absque philologia vestigabimus, perinde fuerit, ac si conemur sine remis, velisque navigare? Cum autem tanta eruditio juri Civili advolvatur, poterit ne, qui studia legum contemnit ea eruditione non carere: aut qui ea eruditione caret, satis eruditum sese gloriari? Quid? Oratores poterunt ne sua sine fraude Jurisconsultorum lectione abstinere, quorum libri mira majestate, atque splendore collucent? Quid enim dicam de latinitatis candore posteriori aetate neglecto fere ab omnibus, & peregrina labe

cor-

corrupto; a solis autem jurisconsultis, ad exemplum aetatis aureae revocato? Quid commemorem Demosteneam eorum stili vim, atque frugalitatem? Quid felicitatem prope Tullianam? Quid respondendi gravitatem Phoebi cortina plane dignam? Philosophi vero, si justi, atque injusti cognitionem generatim susceptam, singulis personis, certisque negotiis, & eventis definite velint adhibere, poterunt ne ab aliis dirigi, quam a Jurisconsultis, non verbo, sed re atque usu philosophis; quorum responsis, communis vitae officia sigillatim, & enucleate describuntur, & justi, atque injusti pondera singulis in caussis, atque personis mira aequitate librantur?

Theologi tandem, si nihil aliud a Jurisconsultorum libris addidicerint; invenient in iis quo coarguant corruptam morum doctrinam, exemplisque severitatis e juris conditoribus petitis, opinionum licentiam coërcebunt; qui pudeat nos christianae legis austeritatem profitentes, adeo remisisse disciplinam, ut a Jurisconsultis evangelica

gelica luce destitutis, interpretandi candore, amoreque justitiae, atque sententiarum gravitate vincamur.

Nunc obsecro vos, adolescentes jurisprudentiae studiosos, reputate animo studiorum vestrorum dignitatem, quo alacriter eam scientiam insistatis, in quam veterum, novorumque criticorum eruditio, sublimiorque philosophia, & universa historia, atque omnium temporum prudentia concesserunt. Quando nam vero tot stimulis adacta fuit juventus ad haec studia, quantis hac cietur aetate, qua Romanum forum Innocentii XII. Summi Pontificis praemiis excitatum, & disciplina compositum non minus fervet, atque aestuat aemulatione doctrinae, quam eminet, atque splendet innocentia judiciorum? Quorum sanctitatem Princeps Optimus noster, novarum legum sapientia, &, quae omnibus praestant legibus, novarum virtutum exemplis in omnem produxit aetatem. Etenim si leges universae conticuerint, ejus vita humani erit, atque divini juris imago, saeculis omnibus imperatura.

Verum de tanto Pontifice parcius: inverecundum enim fuerit divinas laudes lutulenta, longaque oratione contrectare. Dederit hanc ille paucorum verborum veniam beneficio affectis, amoreque, ac veneratione praegestientibus. Ejus nos jussu, atque benignitate ad jus civile docendum evocati, libros quatuor institutionum suscepimus explicandos; in quorum expositione, sicuti longas, & supervacuas quaestiones declinabimus; ita ex prisca jurisprudentia rebus obscuris lucem afferemus; quaestionesque forenses uberiores ad exercitationem adolescentium contexemus; id maxime studentes, ut neque parcitate arefaciamus ingenia, neque nimia copia obruamus; aliaque laboribus nostris commoda juventuti afferre conabimur, quae more nostro praestitisse malumus, quam promisisse. Dixi.

J. VIN-

J. VINCENTII GRAVINAE

DE Recta in jure diſputandi ratione.

ORATIO IV.

Habita in Romano Archigymnaſio XVI. Kal. Dec. MDCCI.

DOctrinae omnes, atque ſcientiae, arteſque illae, quae manus miniſterio non utuntur, ad duo genera ferme revocantur: quorum alterum ſolam contemplationem ſibi proponit, alterum vero diſputandi potius cauſa contemplatur. In contemplatione potiſſimum verſantur ſcientiae rerum naturalium, quae in Pythagorae, Thaletis, Anaxagorae, ac Democriti olim enatae ſinu, initio in experimentorum receſſibus habitabant, ad Socratem uſque, ac Platonem: a quorum praeceptis ad aulicas atque

ambitiosas concessere Peripateticorum Scholas: ubi, deposito veritatis amore, verborum laudem, atque popularem gratiam praeoptarunt: & quae prius veris notionibus animos imbuebant, ambitioso post acumine vanitatem armarunt: ut non tam soliditas rationum, quam Theatralis quaedam subtilitas, & vulgarium sententiarum obstinatio in scientiis laudaretur.

Extincta deinde cum apud Graecos, tum apud Latinos eloquentia, doctrinae, quae a Scholis Graecorum ad Arabas migrarunt, non solum veritatis, verum etiam sermonis, ac disputationis amisere laudem: & a perpetuae orationis ubertate atque cultu, ad enthymematum, & syllogismorum salebras transierunt.

Ad alterum genus doctrinarum, ubi saepius contemplatio disputationis causa suscipitur, ipsa pertinet eloquentia, quae scientiis aliis verba suppeditat: & humaniores omnes literae: interque civiles artes nostra potissimum jurisprudentia, quae recte cogitatis, & recte itidem disputatis alitur, atque

coalescit. Quae sane jurisprudentia, florente Republica, atque etiam sub Imperatoribus, quando barbaries nondum scientias operuerat, cum soliditate rationum, disputandi quoque normam trahebat a scriptoribus illis veteribus: qui optime ab se inventa gravi concinnaque oratione proferebant.

Verum eadem bonarum artium ab Arabis orta lues, tandem & jurisprudentiam hausit, eamque conjecit in vortices dialecticorum: qui attriverunt acuminibus veritatem, & Scholarum spinis lumen rerum, atque perspicuitatem sententiarum praetexuerunt.

Atque hanc a naturalibus quidem scientiis pestem, rixarumque vecordiam philosophorum nostris temporibus in Italia, Gallia, Britannia praestantissimi averruncarunt, ac pristinam revocavere studiorum severitatem, sacrumque illud repetiere silentium novorum inventorum aetate nostra feracissimum.

Verum quanta dialecticae, ipsiusque mentis humanae corruptores in scien-

tiis naturalibus peccent , quibusve contumeliis philosophiam afficiant , nihil sane refert mea . Illud tamen tacitum a me certe non tulerint,ne inutiliter sim docendae atque custodiendae jurisprudentiae susceptus , quod hunc disputandi morbum in legum doctrinam per dimissos ab se invexere discipulos: qui pro graecis , & latinis literis , notitiaque historiarum , captiones & conclusiunculas ad studium juris civilis afferentes,perinde argutantur in legibus, atque ab ineunte aetate in scientiis aliis consuevere . Quae sterilis atque perversa differendi ratio,cum ubique sit noxia , nusquam tamen exitiosior est, quam in divino humanoque jure . In illis enim scientiis, quae sola contemplatione absolvuntur, falsa ratio suum non egreditur orbem: at error a mente in divino humanoque jure conceptus , plerumque opiniones parit,quae vel animos, vel patrimonia pessundant . Unde nihil magis jurisconsulto necessarium , quam recta & sana minimeque fallax norma differendi : pro qua si perplexandi morem

arri-

arripuerit, sua falsitate judicii, civilem quoque statum, & opes, atque fortunas aliorum evertet. Assuetus enim falsis rationibus, etsi alterius irretiendi maxime calleat artem, desuetudine tamen veritatis viam numquam noverit explicandi sui: nec nisi fortuito justi atque injusti discrimen invenerit: ut ei tota vita sit inter larvas in umbrarum praelio confligendum.

Hos ego justitiae scopulos, & offendicula rationis humanae, quantum contendere voce atque ingenio possum, conabor abrumpere; indicata breviter honesta illa, & verecunda, minimeque pervicaci norma disputandi, qua majores olim nostri, ante Arabas, utebantur: quae sicuti contra falsitatem ingenium exacuit, ita illud subiicit imperio veritatis: contra quam dicacula illa, & argutatrix dialectica vulgaris, totos dies impudentissime latrat ipsa, & latrare doctrinas alias docet. Quae mentes adolescentium eo foedius corrumpit, quod non solum falsis rationibus, sed etiam injustis laudibus eos ad superbiam adducit, atque jactantiam,

ingeneratque animis una cum contemtu severioris, atque modestioris doctrinae amorem popularis aurae, quam a teneris annis in corona sophistarum singulis diebus aucupantur.

Vos vero, qui ad justitiae studium convenistis, adolescentes, nullam illius cognoscendae spem habetote, nisi allatas huc forte muscipulas dialecticorum abjeceritis, eamque disputandi rationem instituteritis, quae sicuti numquam retegenda, & proculcanda falsitate defaticatur, ita confestim jubet cedere veris: ne temere contendendo, mentem veritati oppositam induatis. Unde disputationibus locus erit, quoad apta & congruenti exagitatione sententiarum, certa ex incertis exiliant, & altercationibus veritas excutiatur: qua in lucem exeunte, vestri judicii, atque candoris erit abire statim a jurgiis: ne, dum justitiam addiscitis, parentem justitiae veritatem oppugnetis, ac bonum, & aequum, cujus notitiam quaeritis, a vestris mentibus arceatis.

Et quoniam homines ad perspectam veri-

veritatem natura ipsa ferimur; ideo nihil de arguendi forma laborandum, dummodo veritati propugnandae, falsitatique confutandae idonea sit, atque apta sensibus, rebusque conveniens. Etenim conclusiones verae, non e formis illis puerilibus argumentorum exoriuntur, sed ex ipsius veritate materiae: quae quibuscumque verborum formulis eluceat, suapte vi mentibus dominatur. An enim, si fueris forte probaturus, Sempronium filium a Titio patre exheredari non posse, minus rem demonstraveris, cum dixeris, Non licere Titio exheredare Sempronium filium: quia filius exheredari sine causa non potest; quam si dialecticus vitilitigator effectus, hunc syllogismum intorseris:

Filii a patre sine causa exheredari nequeunt:
Sempronius Titio est filius:
Ergo Sempronius nequit a Titio sine causa exheredari.

O frigidam & stomachosam, o vanam importunamque verborum circuitionem: si tribus perspicuis vocibus

communi more compositis rem simplicius expedisses! At fortasse dubiae res atque ancipites forma dialecticorum certae redduntur. Itane? quasi ex argumentorum forma, quae venit extrinsecus, non ex interna facultate hominis res ipsas permeante certum de incerto eruatur: nempe ope sensuum, & experimentorum, & notionum aeternarum, quas ab ortu suo secum animi attulerunt. Quod nisi veritatem hisce instrumentis adipiscaris, frustra syllogismi adhibueris opem: non enim ante syllogismum umquam extruxeris, quam veritatem in syllogismum conferendam assequare. Veritas enim haudquaquam per tria illa syllogismi enunciata distrabitur: sed tota continetur in primo. Unde ante veritatem cognoscimus, quam syllogismum concluserimus. Qui enim probat Stichum esse servum hoc syllogismo:

Omnes bello capti sunt servi:
Stichus est bello captus:
Ergo Stichus est servus:

oportet animadvertisse Stichum inter bello captos in prima enunciatione ab in-

inductione orta, ubi comprehendit omnes, antequam ad extremum syllogismi perveniret.

Quorsum igitur tua haec, felix dialectice, mira formarum inventio; nisi ut plausu, & lucro cum tuo adolescentium ingenia miserrime torqueas, atque a contemplatione rerum abstrahas ad sterilium examen, studiumque formularum: unde assuescant rationum veritatem, ac falsitatem, non propria cognitione, sed ex verborum sono, ac vocabulorum textura discernere? Unde non mirum si praeclara omnia philosophorum reperta prodiere, antequam sophistae nostri suam explicarent enthymematum, & syllogismorum aciem rectae rationis diu victricem. Cujus ductores, postquam tendiculis illis homines ad se converterunt, adeo arefecerunt ingenia, ut nonnisi hoc abjecto praestigiarum studio, ad spem novorum inventorum redierimus.

Auferte igitur hinc procul a legum sanctitate circulatoriam artem, quamque alii operam nectendis laqueis ponunt, vos in rebus locate inveniundis

atque simpliciter exponendis: contentique potius estote loquendi more illo communi & humano, ut non furere, sed sapere; non baccari, sed sedate, atque tranquille disserere in literariis quaestionibus assuescatis.

Ac si vère mentium sobrietati studetis, illud mihi etiam cavete, quod vulgo tamen palmarium ducitur; ne scilicet amplius urgeatis, atque interpolatum regeratis in adversarios, quod semel recta responsione fuerit explosum: neve libeat argumentum sarcire fractum atque detritum, sed potius ad aliud convolate, quamvis diverso e fonte petendum. Nec enim pensi habetote sophistarum usum, quibus ii videntur strenui magis, qui diutius in uno, quod vocant, concludendi medio frigide constiterint, ac laqueum protenderint longiorem: ut non ante desistant, quam digitorum percussione, atque etiam clamoribus a corona comprimantur: quasi gloriosum sit perpetuare deliria, & pertexere operas aranearum. Nec reputant longe rectius in aliis & solidis rationibus exco-

cogitandis, quam in una futili pertendenda conteri tempus: minimeque intelligunt utilius esse ingenio dirigendo, veritatique assequendae, vel prorsus cedere sententia, si veris responsionibus redarguare; vel hostem, si fueris ex uno loco depulsus, aliorsum adoriri. Nolite vos igitur, si veritatem sententiarum amatis, convicti semel, insurgere denuo impudenter, & gratuito eamdem incudem tundere: sed vel abscedite a praelio, laudem ferentes agnitae complexaeque veritatis: vel omnino aliquid novi tentate: ut ingenium non perplexitate, sed varietate atque firmitate rationum exacuatis.

Duplex est autem in unaquaque scientia disputandi ratio: alteram discriminis causa dissertationem appellamus: alteram altercationem. Prior utitur oratione perpetua & fusa, proposita quaestione in utramque partem, Carneadeo, & academico dicendi more. Atque haec scriptis mihi videtur & meditate tractanda, quo discant juvenes ad praelium parare se, datoque spatio cogitandi, non invenire modo,

sed

sed etiam seligere rationes; ac non solum cogitare sapienter; sed etiam exponere sensus suos eleganter: itaque ingenio & judicio maturescant.

Altera vero quae altercatio dicitur, interrupto & brevi, alternoque sermone perducitur. In hoc disputationis genere, ubi voce, non scriptis, ex tempore, non composito dicitur; assuescent adolescentes invicem se improviso adorti habere ingenium in promtu, atque in tumultuario praelio expedire aliquid statim, consiliumque in re subita capere. Unde modo ad unum, modo ad aliud genus disputandi transferentur: hac enim exercitationis vicissitudine in utraque facultate pares evaserint, & ingeniorum tarditas exercitatione improvisa, celeritas vero inconsulta diuturnae meditationis usu temperabitur.

Porro quaestiones vel infinitae sunt, atque a certis caussis abstractae, vel finitae, circumscriptaeque rebus, personis, & temporibus. Illas dialectici theses, has hypotheses vocant: quas jurisconsulti cultiores facti species, rudiores vero casus appellant. In utraque illa-

illarum exerceri placet adolescentes: dummodo prius ad theses, posterius ad hypotheses adducantur; ut imbecillae adhuc mentes ex quaestionibus illis a rebus abductis notiones colligant simplices & expeditas: ubi vero firmiores aetate ingenioque fuerint, perceptas jam notiones cum rebus personisque misceant, atque componant: perinde atque in ludo literario prius elementa singula, postea illorum didicere nexus.

Sed video vos, juvenes, tacitis a me cogitationibus petere, ut locos aperiam, unde utilius in jure argumenta ducuntur: cum dialecticorum loci, quos communes appellant, omnino sint inanes ac steriles, nisi materie tractandarum scientiarum expleantur: quae si habeatur, ipsa per se argumenta suggeret, quamvis loci dialecticorum ignorentur. Hinc non est vobis diu laborandum in vestigandis locis argumentorum in jure, si jus probe didiceritis, atque abstrusiores ejus recessus penetraveritis. Patebunt enim inde, atque ipsaemet occurrent oculis vestris dubitandi, definiendique rationes,

qui-

quibus in utramque partem disputetur. Quamobrem non tam locis argumentorum indicatis, quam ratione juris addiscendi recte demonstrata opus habetis. Quod cum alibi praestiterimus, idemque brevi typis vulgaturi simus; piget hic eandem cantilenam canere, potiusque de locis argumentorum afferemus utiliora. Et quoniam per jurisprudentiam nescio quae vagantur enunciata nullius omnino usus, ne dicam sensus, e gratuitis interpretum assertionibus, non ex ipsis profecta legibus; horum vobis nullam, sive in opponendo, sive in respondendo rationem ducendam censeo: ne super otiosis aliorum commentis, rixas frustra feratis.

Igitur, si me audieritis, primae vobis & celebriores argumentorum sedes ipsae fuerint leges, vel cum proposita opinione, vel secum pugnantes: ut legibus inter se commissis, collatisque utrimque interpretationibus, certiorem reddatis earum sententiam. Quarum legum in speciem dissentientium segetem vobis e scis disputationibus uber-

uberrimam protulerit in primis Ubertus Gifanius, aliique viri doctissimi, qui hoc jurisprudentiae studium navarunt egregie. Ac si legum repugnantia nulla occurrat, argumenta contra oppositam sententiam recte trahentur a generalibus regulis juris civilis: iisque deficientibus, advocanda erunt ex historiis lumina illa juris, quae nobis in digestione legum Tribonianus uti supervacua subduxit: quae si neque historiae suppeditaverint, excurrendum est ad notiones juris naturalis, & mens, quae rationes exterius collectum ierat, introrsum retrahenda: ut ex innata mentibus lege promatur, quod scripto constitutoque jure non fuerit expressum. Idque more jurisconsultorum veterum, qui quod in duodecim tabulis, aliisque legibus, & praetorum edictis frustra quaesissent, petebant e morali doctrina philosophorum: qui doctores fuerunt juris gentium, ac primores communis naturalisque legis interpretes.

Ut autem tum disputando, tum definiendo, quod plurimum refert, inter-

pre-

pretum atque auctorum delectum habeatis, ac noritis, cujus in qua quaestione praecellat auctoritas; separandae sunt controversiae illae, ubi quaeritur cognitio antiqui juris, & germana sententia legum, ab iis quae in forum tendunt, & ab Irneriana Schola, communi populorum usu, ad aetatem pervenerunt usque nostram.

Etenim in sincera & germana intelligentia Romani juris, omnes quorum sanum sit sinciput, quosque pudeat alienae ignorantiae blandiri, primas tribuerint Alciato, Cujacio, Donello, Duareno, totique interpretum eruditiorum Scholae: qui graeca & latina eruditione abditos vulgo recusere sensus. In foro autem jure imperaverit Accursius, & Bartolus, eorumque numerosa & foecunda, ac perbeata familia; quorum receptiores opiniones, etiam si ex eruditorum expositione, veterumque legum testimoniis, atque antiquitatis fide manifesto erroris coarguantur; tamen in quaestionibus ad forum redundantibus merito palmam tulerint, si repetitis exemplis in

tri-

tribunalia manarint, inque communem transierint contrahendi, & judicandi morem. Quam enim firmitatem a juris ratione non habent, eam accipiunt a temporis auctoritate, populique uniuscujusque consensu: qui sicut sciens prudens mutare sibi potuit legem; ita jure suo alienum errorem pro lege sibi constituit. At si juris ratio antea latens, posteaque interpretationibus eruditorum expressa, non publici consensus majestati, sed vulgarium interpretum turbis adversetur: tum certe perspecta sententiae veritas merito vicerit errorem, nullo examine; sed bruta, & vervecea scribentium credulitate, in allegationum farciminibus propagatum.

Quo magis etiam ad utilitatem publicam, nedum ad privatam eruditionem, atque ad antiquitatis cognitionem sunt eruditorum interpretum exemplaria versanda: tum ut e dissentientibus inter se vulgarium auctorum sententiis ea praeferatur, cui germana juris ratio ex eruditorum libris auxilio veniat, tum ut si quis no-

vus

vus error in forum impendeat, verae jurisprudentiae freno, atque auctoritate coërceatur.

Unde haud me poenitet ab ineunte aetate hos trivisse auctores, atque in scriptis meis Accursianae Scholae interpretationes, ubi usus venerit, illorum luminibus adspersisse: quamvis nostra docendi ratio a cultioribus interpretibus arcessita, in hac meritoria temporum jurisprudentia tam paucos attrahat: ut me prope desperem auditores inventurum: ac jam cassa nuce inutiliorem habitum iri vererer: nisi confiderem te pro tua, Eminentissime Camerari, clementia, perspectaque diu in publico regimine judicii aequitate; vosque hujus Archigymnasii praesides humanissimos, utilitatem cujusque nostrum e scriptis docentium aestimaturos, non vero ex numero discentium: qui ob aetatis imbecillitatem, inopiamque consilii, crebriores plerumque ad forensem versutiam confluunt, quam ad doctrinam: cujus alioqui praestantiam & ubertatem in collegis meis invenient longe majorem.

Atque

Atque illud mihi maxime adversatur, quod plerique rudiores quam venerant a studiis redeunt humanitatis: sine quibus mecum nemo certe profecerit: nisi ut illiteratis placeam, cogar dediscere meliora. Verum hanc mehercule mihi linguam prius excindendam dabo, quam te sancte literarius pudor prostituam impuris auribus, aut susceptam, cultamque mihi diu tuam, divine Cujaci, doctrinam, & institutionem, propter eorum imperitiam commutem, qui lucri non juris artem arreptum veniunt: potiusque, non modo munus qualecunque maximum, sed & vitam deposuero: quam rectam animi sententiam, sine qua in vita nihil mihi fuerit amabile. Procul igitur inculti omnes a me sunto, profanamque mentem alio auferunto; neque ullus bonarum artium expers ad nos ingreditor.

Atque utinam, Clemens Maxime, tibi per temporum difficultates liceat celsitudinem istam animi tui divinam semper, & immortalia contrectantem, terrenaque omnia & humana premen-

mentem, referre tantisper ad curam literarum, tecum quidem perpetuo vigilantem: nunc vero ad tempus consultissime consopitam. Sane auctis praemiis, quotidianaque docendi opera praeceptoribus omnibus imperata, hic sub oculis nostris ingenia studiis ad jurisprudentiam utilioribus educarentur: Pontificiaque hujus loci Majestas prae Scholis aliis, non civibus modo, sed finitimis & exteris celebraretur. Non enim cogerentur juvenes obire alibi cursum sciëntiarum, & bonarum artium: quarum propter praelectionum raritatem, vix hinc licet arripere particulas: excepta medicina & jure civili, quibus post Inn. XII., tua quoque singularis providentia quotidianam paravit, perennemque sedem.

At proh dolor! tempestas temporum, & comes bonarum artium calamitas opem interea literis eximit illius, quem ipsaemet, ad commune beneficium extulere Principis. Quamobrem Doctrina, morae nimis fortasse impatiens, ad tuos, Clemens Optime,

pro-

provoluta pedes, usuram reposcit earum virtutum, quas tibi suo de sinu ad humanarum, divinarumque rerum incrementum effudit. Ad te illa, Pontificum benignissime, madentes attollit oculos, atque inopiam, sordesque suas ostentans, per dextram istam beneficentissimam obsecrat, & obtestatur: ne quae tibi gloriosissime peperit imperium, servire turpiter, atque subesse cogatur imperitis: quorum superbia, & opulentia doctos viros, veluti deditos oblatosque sibi hostes proterit atque proculcat. Hisce in angustiis, te, Pater Beatissime, appellat, repetitque sibi alumnum suum; qui privata in fortuna, privatisque opibus summos Principes donis erga literas, & largitionibus anteivit. Hunc orat ne tu fontem tum exarescere patiare, cum sibi sperat uberius profluxurum. Idque a te contendit alacrius, quod per bonas artes tibi ad se traditas, universa iuvatur, sibique obligatur Ecclesia: quae tuis consiliis ab exemplis antiquae disciplinae ductis, ad pristinam pietatatem reflectitur, atque ad veterem

revo-

revocatur Pontificiae vocis honorem, tot post saecula redditum, gravissimis tuis concionibus: quibus Pontificia majestate latinam elegantiam attollis; eademque opera Christianam pietatem illustras, atque propagas in pectoribus eruditorum.

Atqui ne illud de te dicatur quod de Achille Nestor: Οἶος τῆς ἀρετῆς ἀπονήσεται Hujus tu divinae imitationem eloquentiae velis, Pater Beatissime, transmittere ad posteritatem studiis instaurandis, adhibendisque assiduis, ac diuturnis graecae, ac latinae eloquentiae cultoribus: quos unice spes aluit beneficentiae tuae, quorumque nulli melius, quam tibi perspicua sunt merita & labores, qui eos ingenti studio toties Pontificibus aliis commendasti. Sic transalpini tandem illudere desinent Italiae; unde ad eos tantum afferuntur ineptiae, ac flagitia indoctorum: quibus fere solis opes apud nos, & par opibus temeritas ad librorum editionem in Italici nominis ludibrium suppetunt.

Verum quid stultius quam ex tam exi-

exigua mora, ſub te Principe, de literarum ſorte dubitare? Quaſi neſciamus majora quaeque coepta longiori meditatione opus habuiſſe.

Attollite igitur animos vos, & laboribus gaudete ſuſceptis, quotquot exemplo ſuo Clemens Maximus ad literarum gloriam excitavit: creſcit enim dum protrahitur magnum quod animo verſat opus; providaque iſta ſua, & Fabiana maturitas rem literariam longè magnificentius, atque felicius opinione noſtrâ reſtituet.

CANONES DISPUTANDI.

Sed ne superiora disputandi praecepta vobis excidant, juvenes, placuit ea brevibus aliquot capitibus, adhibita prisca legum scribendarum forma, & antiqui sermonis majestate comprehendere: quos Canones, sive regulas, disputandique leges appellamus.

I.

SOPHISTARUM CAPTIONIBUS ABSTINENTO, CONTRAQUE PERSPECTAM VERITATEM INGENIUM NE CONTENDUNTO.

II.

VERBIS PERSPICUIS, COMMUNIQUE LOQUENDI MORE UTUNTOR: ATQUE DUM RATIO PATESSIT, DE ARGUMENTORUM FORMA, SOPHISTARUM EXEMPLO NE LABORANTO.

III.

PRIUS IN THESIBUS; POSTEA IN HYPOTHESIBUS EXERCENTOR.

IV.

IV.

Altercare modo alternis ex tempore; modo scriptis perpetua oratione disputare gaudento.

V.

Argumentum satis explosum ne regerunto, neve obstinanto: ac si diutius contendere libessit, aliunde petunto.

VI.

Objectionibus responsione solida renituntor: si desit honestius tacento.

VII.

Contra oppositam sententiam lege aliqua repugnanto, legesque legibus committunto, et in speciem dissentientes, abstrusa sententia eruenda in concordiam redigunto.

VIII.

In forensibus quaestionibus agitandis Accursiani: at in veris sensibus legum eruendis Cujaciani praeferuntor.

IX.

SI LEGUM REPUGNANTIA NULLA FUAT COMMUNES JURIS REGULAS OPPONUNTO: SI NEC ESCINT; PRIMO VETUSTUM JUS EX HISTORIIS; DEINDE MORALES RATIONES A GRAECIS PHILOSOPHIS MUTUANTOR.

X.

QUI SECUS FAXINT BLATERONES HABENTOR, DOCTORUM COETIBUS EXCLUDUNTOR, ERRORIBUSQUE SUIS PERPETUO TORQUENTOR.

J. VIN:

J. VINCENTII GRAVINAE DE Repetendis fontibus doctrinarum.

ORATIO V.

Quoniam scientiae fere omnes, vel ad naturales referuntur causas, vel ad cognitionem divinitatis, vel ad morum, & legum notitiam humanarum: ac naturales quidem causae sensibus, & experimentis eruuntur; cognitio divinitatis oritur e religionis oraculis; mores vero, & leges civilibus continentur institutis: hinc tres jam inde ab initio uberiores doctrinarum patuere fontes, quos non raro ambitiosi praeceptores, artificiis occuluere suis, ut ab eis, non vero primaevis ex originibus literae peterentur: Natura scilicet rerum, quae sedes

est philosophiae; Sacri Codices, quae sunt germanae Theologiae templa; & juris Romani Justinianea volumina, quibus integra Jurisprudentia conservatur.

Etenim antiquissimi philosophorum, quo minus abundabant libris, eo naturae arctius haerebant, animisque suis diutius in rebus ipsis, quam in aliorum cogitationibus habitabant, libereque peragrabant omnem rerum universitatem: utpote quorum ingenia nullis authoritatibus contraherentur, neque irretirentur certis praescriptisque definitionibus: quarum ad formulam, posteriores philosophi, sectarum auctores, rerum infinitatem redegerunt, quibusque cogitationes, ac facultates intercepere nostras. Vetustiores namque illi, qui nullo populari plausu auferebantur; solo studio veritatis duce, notitiam causarum experimentis evocabant; itaque de universa natura disserebant, ut cum innumera de ratione rerum universarum, praeclaraque de motu siderum, de ortu, & interitu sublimium, & inferiorum specierum, de ani-

animis, & affectionibus humanis invenirent; numquam tamen ponerent nostrae cognitioni fines; neque spem posteris adimerent plurium deinceps inveniendorum: quibus investigandis, facis instar, praeibat ratio magistrorum.

Quamobrem Plato, qui scriptis suis doctrinam comprehendit omnium ante se sapientum, sive graecorum, sive barbarorum, exemplo veterum, quaerere magis, quam decernere assuetus, non tam adstruendo, quam evertendo docet; institutaque ambigendi arte detegit humanam ignorantiam: ut qui prius magna opinione scientiae inflabamur, post Platonis lectionem, non aliam sapientiam agnoscamus, praeter quam conscientiam erroris nostri; quoque magis ratiocinando progredimur, eo amplius nescire, atque ignorare discamus.

Sed cum ad eam diem natura rerum omnibus ad observandum occurreret; recessit fere ab oculis, postquam posteriores philosophi mentes hominum ab rebus ipsis ad propria decreta, sive singularum dogmata scholarum aver-

ierunt: ut veritas; quasi tota in praeceptorum scripta commigrasset; non amplius a natura, sed ex illorum sententiis peteretur. Quique primi praecipuis definitionibus, & enunciatis universa concluserint, Aristoteles fuere, Crisippus, & Epicurus. Quorum primus Academicorum veterum, alter Stoicorum, postremus Democriticas doctrinas in rerum infinitatem tendentes, finitam ad rationem, artemque coangustarunt. Cumque antea sapientia per manus familiariter traderetur, in publicam lucem prodiens involvit thesauros suos, forasque promsit pro vulgi sensu tantum colores veritatis; itaut velamenta magis illius ad nos, quam veritas ipsa, pervenerint.

Translata igitur ad harum trium sectarum Principes omni auctoritate, ac potestate doctrinarum, curae hominum, quae ante rebus ipsis incubabant, convolarunt omnes ad interpretationem sententiarum cujusque sectae doctorum: qui res ad vulgi gratiam deflectentes, nostramque investigandi libertatem circumscribentes infinitam

re-

rerum varietatem e nostris mentibus excluserunt. Hinc investigatio causarum, quae feliciter ad Platonem usque processerat, quaeque antea novi semper aliquid preferebat, exortis tribus illis sectarum Principibus, ac finitoribus doctrinarum, continuo institit, atque quievit: donec proximis saeculis eruditorum studia Platonis auctoritatem jamdiu intermortuam simul cum ipsius nesciendi, ac perscrutandi arte suscitaverent; atque ejus lectione solvere nexus animorum, quo liberi excurrerent ad species ipsas, naturasque rerum nudas, & simplices: quarum luce vel nova efferentes, vel ex oblivione vetera revocantes, vocem nobis reddidere veritatis.

Longe vero alia ratio est divinae sapientiae, quae cum humanas facultates exuperet, & ad nos ab ipso rerum omnium auctore descenderit, non attollenda, sed deprimenda mentis nostrae fiducia comparatur. Quominus enim nobis adrogamus, eo majora feremus a Deo, qui dona sua non pro acumine, ac sublimitate ingeniorum

ſed pro modeſtia, & demiſſione animorum, ſua e ſolius beneficentia profert. Quo plus igitur divinis pertractandis mens humana ſibi permittit; quoque ſuarum confidentia virium liberius exultat; eo minus aſſequitur, longiuſque a germano, & nativo coeleſtium ſenſu dilabitur. Hinc non mirum ſi ea expreſſiora erant ſub Apoſtolorum ſimplicitate, quam ſub nova illa ſubtilitate philoſophorum: qui ſacrorum librorum ſenſum a propria doctrina trahentes, plerumque tota erraverunt via; ſecumque tantam hominum turbam pertraxerunt; ut ſaepius ex inteſtinis factionibus Chriſtianorum, quam externis ab injuriis, Eccleſia ingemuerit. Unde, ut religionis veritas e diſputationum ambagibus eriperetur, conuccacda fuit auctoritas, & oraculum conſulendum Eccleſiae univerſae in conciliis Epiſcoporum, ubi communibus ſingularum Eccleſiarum vocibus, privatarum opinionum ſeditio componebatur; editis canonibus, nempe regulis, quibus non modo ſenſus committeretur veritatis, cui haeretici ſuis argu-

tiis

tiis insidiabantur; sed etiam comprehenderentur mores incorrupti veterum Christianorum; quos mores prava vivendi consuetudo penitus delevisset, nisi universorum Praesulum studia, testimoniis ex toto terrarum orbe conductis, duce, atque auspice Summo Pontifice Christianae institutionis memoriam usque ab Apostolorum aetate repetiissent: ut in tota canonum serie per plurium saeculorum cursum ad nos usque deducta, imaginem Apostolicae vitae, velut in speculo contemplemur.

Et quoniam verba nulla sunt ad sententiam exprimendam aptiora illis, quae cum re ipsa in mente nascuntur, quaeque germana sunt primarum simulacra cogitationum; ideo sincerus Apostolicae institutionis, & Ecclesiae universae sensus, non aliunde melius colligitur, quam e lectione ipsa canonum, qui evangelicis sensibus, & Apostolicis conciliorum vocibus contexuntur. Quam nobis lucem prope abstulerunt immania volumina privatorum interpretum, quibus priscus candor

obtenebratur : ut quo longius per interpretationes aliorum a primis auctoribus evagamur, eo turbatiores hauriamus opiniones. Nam sicuti rivus longius a fonte discurrens venam obliviscitur suam, imbuiturque terrarum sapore qua perfluit; ita procul a suo capite per aliorum ingenia traducta veritas affectiones imbibit singulorum, exutoque splendore nativo, colores mentium, atque opinionum suscipit alienarum : ejusque lumen, veluti solis radius de una rerum facie, in aliam saepius remissus, crebris incisionibus, & iteratis casibus elanguescit.

Quid igitur miremur amplius tantam nostrarum sententiarum, & morum cum veteribus aetatis, atque institutis dissensionem, & pugnam; si veritatem amplius in domicilio suo non quaerimus; relictaque radice commentitios excutimus ramos, volvimurque assidue per ineptias interpretum eorum, qui canonum verba violenter torquent ad ingenium, ac tempus, lucrumq; suum : quique pulsa, e Christianis moribus, veteri severitate, novam igno-

ignotamque veteribus morum attulere licentiam, Christianam institutionem ex austera, & gravi, remissam reddentes, atque praefractam.

Et ne reviviscente veterum canonum studio fraudis suae redarguantur, auctoritatem nituntur omnem vetustati detrahere, tamquam veterascere queat id, quod est aeternum, ac temporis expers; qualis est sapientia, virtusque divina, quae immutabilis cum sit, de se ita praedicat. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquam fieret a principio. Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis, antequam terra fieret: *aut tamquam Christi praecepta perinde atque eorum ingenia temporibus, & potentiae famulentur; vel tamquam recta ratio simul cum humanis moribus convertatur.*

Quamobrem privatas opiniones, privatosque sensus unius, aut alterius familiae, non tam a divinarum, quam ab humanarum rerum studio profectos, pro doctrina, sententiaque Ecclesiae universae fraudolenter obducunt;

ut

ut apte in eos cadat illud Antonii ad alterius factionis homines : Castra Pompei Senatum appellatis. *Atque ita audent corruptelas suas antiquitati praeferre, quasi ratio Christianae institutionis, & lex interior, exteriori mutatione, ac novis interpretum deliriis extingueretur.*

An enim Ecclesia dimiserit umquam susceptum semel pietatis, & justitiae sensum, qui divinae portio est, & immutabilis, immortalisque naturae? An versatilem Christus nobis tradidit, volucremque doctrinam; ut quae Apostolorum tempore vera fuit ratio pietatis; ea mutatis moribus hominum dilabatur? An quia non amplius Ecclesia exigit a nobis exteriores illas poenas; ideo condonatos nobis reputabimus actus internae virtutis: quibus poenae illae respondebant; quique laboriosis earum adspectibus exprimebantur?

Etenim exteriora opera pietatis, qualia scilicet ab Ecclesia injunguntur, quid aliud sunt, rogo, nisi pietas interior, tamquam arborum succus in fru-

fructus, & palmites erumpens? Quid nisi virtus animorum occurrens oculis; & corporeae imagines internae sanctitatis? Haec si non omnia, neque semper, neque ab omnibus Ecclesia poenis judicialibus in vita reposcit; nihilotamen minus exigit a nobis animum ad ea pronum, atque compositum. Qui si vera poenitentia teneatur, ultro subibit moerores, & luctus coelestium curarum umbras, & nativos sincerae pietatis colores; ultroque corpore, ac mente jejunans abstinebit voluptatibus iis, unde culpam contraxit, ac sponte sua poenas amplectetur peccatorum altrices, & comites voluntarios virtutum christianarum.

Humanam nimirum naturam ad divinitatem potiundam ab initio procreatam, ac deinde progenitoris nostri vitio a spe illa prolapsam, pristinum in gradum, ac sortem Deus restituit, eadem nostra natura induenda, suscipiendisque hominum in se culpis, quas oblatione sui ipsius, & vitae profusione, mirabiliter expiavit. Etenim nihil perfectioni magis quam vitium adversatur.

fatur: unde, ut a Deo reciperemur, malum infinitum, infinita bonitate fuit exhauriendum. Nos vero Christi morte reviviscentes, vires identidem adquirimus ad divinarum virtutum imitationem: in quibus nisi vitam transegerimus, vita migrantes, divinitatis commercium frustra speremus. Nihil enim Deus amplectitur sibi dissimile: solis autem virtutibus divinae naturae imaginem reddimus: nimirum si poenitendo Christi merita nobis adsciverimus, caventes in posterum, ne amore caducarum rerum, immortalibus, mortalia praeferentes, infinitaque injuria, quod ad nos attinet, naturam divinam afficientes, in imum denuo miseriarum devolvamur.

Qui rerum caducarum amor in singulos actus nostros assidue obrepens, poenitentia est etiam assidua depascendus, & abstinentia extenuandus; ut unde ille cedit, eo subeat amor divinitatis, ac studium virtutum aeternarum; quarum impedimenta poenitentiae operibus removentur; ut quae videtur disciplina severior, ea revera

sit

sit ducenda mitior; cum praeparet abdicationem sui ipsius, quo unice spectare debemus, & abstinentiae consuetudine acerbitatem extinguat illam, qua humani sensus afficiuntur; cum primum abducuntur a diuturno usu voluptatum: unde certe sumus abducendi, si propositum nobis finem attingere cupiamus. A quo nisi aeternum aberrare velimus, praestanda nobis erunt ea, quae Christiana religione profitenda spopondimus. Et quia Deo placere non possumus, nisi displiceamus nobis ipsis; cum studio rerum creatarum, sui etiam ipsius amor est in primis abdicandus; nec fructus mortalium bonorum, sed usus tantummodo capiendus; itaque in hac vita manendum, tamquam singulis momentis sit exeundum.

Ad quem animus habitum sola poenitentia comparatur, quae subtrahendis rebus, ac sensibus atterendis vitam traducit ad consuetudinem mortis: ut quo pluribus viventes abstinemus, eo morientes minus amittamus, minusque contristemur, cum viven-

vendo totidem mortis gradus superaverimus, quot sensus nobis extinximus rerum humanarum. Unde quod voluptuosis extremum est vitae; id poenitentibus extremum est mortis, & vitae immortalis exordium.

Abeant igitur sua cum doctrinae lenitate magistri nostrates, qui abstinentiae desuetudine tenacius implicant animos rebus caducis; quique negligentia poenalium operum in vita, difficultates omnes coacervant ad tempus mortis; ut cum hominem tamdiu prodiderint cupiditatibus; cogant eum contra dominos, & diuturnos suos possessores dimicare post quam opes viresque omnes longaeva mentis, & proxima corporis aegrotatione consumserit. Facessant a Christianorum scholis fallaces illae distintiunculae liquidorum, & solidorum, quibus jejunium restinguendarum cupiditatum remedium potentissimum sustulerunt; quibusque, ut D. Hieronymi verbis utar, abstinentiae nomen quaesivere deliciis; ut audeant, o frontem hominum! praeter horas cibo statutas, permittere

je,u-

jejunantibus indicas potiones, non modo contra jejunii naturam, & legem tristitiae nutrientes, ac sensus oblectantes; verum etiam contra commune fas hominum vetitas cupidines incendentes. Ultro a nobis fraudolentae illae honoris exaequationes cum vita; quibus interpretes privatam injuriae ultionem inter Christianos inducentes patientiae legem penitus evellerunt. Exulet etiam & pontificiae vocis imperium aliquando vereatur opinio eorundem illa, quae cum carnis usu, reliquam abstinentiae obligationem exolvebat.

Ac ne per singula portenta opinionum in infinitum excurramus, respiciant aliquando divini juris fontes; ejusque non verba, sed vim potestatemque tenentes, dimittant captiunculas illas suas; quibus verborum apiculas assidue aucupantes, honestaque nomina vitiis imponentes, humani commercii pestes fallaci sacrorum canonum explicatione in priscae disciplinae perniciem sibi adrogata tandiu protegunt.

Enim vero pudeat vos Divinitatis inter-

interpretes, integritate, atque candore sententiarum superari a veteribus Jurisconsultis; qui cum nulla vera religione, sed sola honestate naturali emendarentur; controversias tamen morum longe definiere severius; & interpretationis regulas longe tradidere graviores. Quas utinam praeceptores vos nostri, aut ab illis arripuissetis, aut arreptas rerum humanarum causa non abiiciatis. Dupliciter Paulli, & Ulpiani sententia lex infringitur, aut cum contra legem aliquid committitur, aut cum callida interpretatione sensus illius eluditur: Illud contra legem esse dicunt, hoc in illius fraudem. Contra legem facit, *inquit Paullus;* qui id facit quod lex prohibet: in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam illius circumvenit. *Quid enim conserves mihi dictum, si sententiam dissolvas, licereque putes quidquid nominatim non prohibeatur? cum praeter expressa occurrant alia innumera, quae occulto legum judicio damnantur; quaeque fidus, & candidus interpres, uti rectus minister, earum*

rum ad tribunal pertrahit conscientiae singulorum : qui nisi sibimet auctoritate fallacium interpretum assentarentur , in sententiam legis ultro concederent : Cum multo majora comprehendat sensus legis , quam sonus verborum ; quia, ut ajunt Jurisconsulti , longe plura sunt negotia quam vocabula . Hinc subiicit Ulpianus fraus legi fit, ubi quod fieri noluit ; fieri autem non vetuit id fit, & quod distat *ῥητὸν ἀπὸ διανοίας* ideſt dictum a ſententia, hoc diſtat fraus ab eo quod contra legem fit. Non enim oportet, *ut leges ipsae clamant*; jus civile captare neque calumniari; ſed qua mente quidque dicatur attendere . 1.

Tu vero noster misericors, qui aliis libenter indulges, ut largius indulgeas tibi ipsisquo gratior ubique sis, & proceribus praesertim acceptior ; dum verba legis teneas , nihili pendis consilium legislatoris : ut , si quis extremam paupertatem hac formula impera-

1. L. penult. ff. ad exhibend.

raverit pecuniam ne attingito; *tu noxam omnem amotam putes, dum quis manus a nummis abstineat suas, dextera vero praeter necessitatem utatur, & opera ministrorum. Quae, si ratio valeret, nihil pauperius esset Regibus, atque Tetrarchis. Mendacium aliis noxium leges universae damnant: at tu bone confestim crimine liberas eum, qui verbum jaculetur anceps, ut audiens in fraudem inducatur: quasi leges verba mendacii prohibuerint; non animum, nixumque fallendi: nec tibi videris dissolvisse legem, quando statuentium voluntatem hac praestigiarum arte frustraris, qua ubi e re tua fuerit nigra, in candida continuo vertis. Quamobrem vos ita notavit Comicus illis versibus.* 1.

Rogationes plurimas propter vos populus scivit,

Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam;

Quasi aquam ferventem frigidam esse ita vos putatis leges.

Atqui non ita Lacedaemonii divi-

tia-

1. Plaut. Curcul. act. 4. scen. 2. v. 25.

tiarum interdictionem a Licurgo; neque mendacii prohibitionem a suis venientem legibus Persae acceperunt: Christiani vero, qui exemplis innocentiae atque candoris populos ad nos olim traximus universos; nunc, proh pudor? adeo affectionibus propriis purissimae, ac simplicissimae legis verba conturbamus; ut offuciis nostris justi, atque injusti discrimen fere ab universorum oculis abstulerimus.

Quamobrem, quaeso vos novarum interpretationum auctores, si quem Christo habetis honorem, cui profecto credo vos habere plurimum; nolite, obsecro, committere amplius, ut illud in nostros mores ab hostibus conferatur, quod suis de temporibus Livius pronunciavit.

Nondum, *inquiens*, quae nunc tenet saeculum negligentia Deorum venerat; nec interpretando sibi quisque jusjurandum, & leges aptas faciebat; sed suos potius mores ad eas accommodabat.

Nolite denique nos obtundere amplius, ac regerere commentitium illud

vestrum Ecclesiae silentium; quasi tacendo illa contra innovationes vestras antiquas pietatis leges abrogaverit. Neque surdi cum simus, mutam existimemus Ecclesiam. In plateis, *inquit Salomon*, divina sapientia clamitat, in summis excelsisque verticibus supra viam in mediis semitis stans, juxta portas Civitatis, in ipsis foribus.

Loquitur nimirum Ecclesia, loquitur semper, & perpetuo clamitat sacrorum canonum vocibus, quamvis nos longa desuetudine non amplius exaudiamus.

At si Sacrorum Canonum Codices evolvere pigremur; quin mentem vertimus ad solennes Ecclesiae caeremonias, & ad psalmos, atque hymnos, qui sacris peragendis, quotidiano cantu funduntur: e quibus vocibus, quid aliud acceperimus, nisi rerum omnium contemtum, & abstinentiam voluptatum, artemque nostrorum ulciscendorum criminum. Resonant perpetuo templa poenitentiae praeceptis, & Prophetarum, Apostolorum, & Evange-

ge-

gelistarum scriptis praelegendis abstinentiae legibus reboant aedes sacrae, nunciantque parietes ipsi priscae praecepta virtutis per sacros omnes impressa ritus: nos vero, vel quia corpore praesentes, mente absumus; vel quia melodiam auribus, non vero pietatem animo captamus; vel quia longa negligentia obcalluerimus, pro saliaribus carminibus, & veterum mancipationum formulis documenta illa pietatis accipimus; & Ecclesiae vocem inde prodeuntem, aure sque nostras frustra verberantem quaerimus in privatorum quaestuosis opinionibus, & sui ipsius amore corruptis: puramq; canonum, & sacrorum librorum scatebram deserentes, cisternas petimus dissipatas.

Verum, si ad verba canonum obsurduimus, oculos tamen attollamus ad istam vivam disciplinae veteris imaginem, quam, ut conspectior esset omnibus, & temporibus, & gentibus insculpsit nuper Deus in ipsomet Ecclesiae capite Clemente XI., cujus ex ore, atque operibus vera pietas vocem, & faciem emittit suam. Neque enim ille

alio nomine maximam, quam diu recusavit, sacrorum potestatem accepit; nisi ut summum subeundo molestiarum, & extremum severitatis, & abstinentiae sibi, & suis imperando immortalibus concionum suarum verbis, perennibusque christianarum virtutum exemplis panderet omnibus verum Ecclesiae sensum, & priscae disciplinae lucem restitueret.

Atqui, si oblivione veterum canonum effluit nobis graviorum praeceptionum utilitas; nihilo majorem fructum capimus e legibus humanis, quas rabularum strepitus, & procellae forenses pene merserunt. Quotusquisque enim eorum qui foro sunt operam daturi hac aetate studium Romani juris ab ipso contextu legum auspicatur; & non potius a jejuna, & exili aliqua congerie sterilium definitionum, ac puerilium regularum, quas ubi sex mensibus defunctorie percurrerint, & aliquantisper indicem aliquem rerum judicatarum perreptaverint, continuo ad subsellia prodeuntes, tamquam ex tripode fundunt juris oracula: ut no-

stris

ſtris temporibus frigida eſſet ac tenuis illa tua gloriatio, Marce Tulli, qui Servio Sulpicio, ſi tibi ſtomachum moviſſet, juriſprudentiam triduo profeſſurum te minitabaris: id enim jam de ſe nobis audaculus quiſque puerulus pollicetur, dum elementorum literariorum ordinem teneat memoriter, quo ſit ad conſulendos indices librorum idoneus; & primoribus labris ſordes illas conſceleratae latinitatis attigerit.

Proh veſtram fidem, Quirites, quo ruunt mores, legeſque illae, quibus condendis omnem graecam ſapientiam ad vos traduxiſtis; quarumque ſalubritate nationum omnium vitia emendaſtis! En quo vergit ſanctitas legum illa veſtrarum, quae vobis jus in animos, & corpora tribuere barbarorum; quibus bello perdomitis, communione Romani juris, non ſervitutem inhumano, & bruto Perſarum, Aſſyriorumque more; ſed rectum afferebatis uſum libertatis, quam leges veſtrae diſtributione rationis, & exercitatione juſtitiae, a violentia, & a vitiorum nexibus expediebant. Quo nomine, Quiri-

tes, justa bella semper, & pia gessistis; justumque in orbem terrarum imperium vobis parastis. Jus enim naturae ipsum, quo immanitas rationi subiicitur, subegit legibus vestris barbaras gentes, per vos ad humanitatem a feritate traductas.

Has obsecro leges, Quirites, eo ne tradidistis aliis, ut vos amitteretis; an potius, ut in illis gloriam perpetuo servaretis vestram; & apud omnes populos latinae locaretis fundamenta virtutis: quo ubicumque jura vestra consistunt, ibi, erepta quamvis dominatione, nomen tamen, & prudentia regnaret, ac justitia numquam interitura Romanorum. Quae, dissoluta militari disciplina, per quam terrarum orbem diu coërcuistis, omnia tamen vivunt adhuc, viventque semper in latinis historiis, & legibus: ad quarum contextum, si mentes referetis, & earum sententiam, quam vel ignorantia, vel versutia forensis interpolavit, repetetis e scriptis ipsis conditorum, & mentibus majorum unde descenderunt; occursu, atque consuetudine similium inge-

geniorum priscarum virtutum semina continuo vestris in pectoribus reflorescent, alenturque memoria laudum, legumque vestrarum: a quarum diuturna lectione rationem accipietis, qua casus omnes regatis humanos, vertentesque vos in veterum formam animorum, revocabitis Romanos mores, discetisque ab illis lenitudinem cum severitate miscere, summumque jus aequitate temperare, providere ac praecidere captiones: tandemque assuescetis cogitare, atque invenire similia. Eodemque studio patebunt etiam vobis aprici, amoeniq; recessus non latinae modo, sed graecae etiam eruditionis, quae nostris est interspersa legibus e graeca sapientia natis, & graecarum disciplinarum fructu, per Jurisconsultos veteres enutritis.

Ut non mirum si contemta in foro cognitione antiquitatis, legum quoque usum amiserimus; earumque locum subierint opiniones inconsultae, atque avarae pragmaticorum; sive potius tabellionum, atque scribarum; quarum turbinibus adeo romanae sanctiones

obruuntur; at sublata juris potestate, ubique dominentur arbitria; nec jam homines legibus, sed leges hominibus obsequantur: neque ad aliud superesse videantur, nisi ad tristem reminiscentiam antiquae majestatis. Adeo ut de nostris temporibus Plautum vaticinatum existimem, cum ait : Mores perduxerunt leges in potestatem suam.

At vos, qui Romana jura impune, immo & ingenti vestro cum lucro, ac dignitate conturbastis, contenti saltem fuissetis vestra fallendi felicitate; neque librorum vestrorum pestilentiam post mortem vestram reliquissetis, in fraudem coniicientes posteritatem depulsam per vos, non modo a primis conditoribus juris; sed ab Accursianis etiam, & Bartolinis, aliisque melioris notae interpretibus, tamquam ab auctoribus nullius usus. Vah homines emortui pudoris! Eequid erubuistis imperitiam vestram defendere, mentita legum desuetudine, ac sobducere aliis, quae vos propter barbariem, & ignaviam vestram, & praecipue propter

pter ignorantiam latini sermonis, omnino desperastis? Itane vero? Quoniam orbem romanae justitiae ad universa patentem, & humanos eventus omnes, casusque singulos civilis vitae, vel expresse, vel tacite comprehendentem, pro modo ingenioli vestri ad paucas contraxistis quotidianarum quaestionum: ideo nos reliquas controversias infinitas vobis ignotas, non ex legum codicibus, neque ratione ulla ducta e radicibus juris; sed ex auctoritate, sive ex erroribus vestris definiemus: cogemurque universi desipere, propter desipientiam vestram, qui labem hanc in jurisprudentiam effudistis, quique majestatem, ac reverentiam legum transtulistis ad somnia privatorum, & ad res judicatas: ut Romana monumenta boni, & aequi eversa videamus ab uno, aut altero indocto, & mercenario, emptoque scriptore; cui auctoritatem peperit error in plurium scriptis aut fraudolenter, aut imperite multiplicatus.

Hanc obsecro librorum insaniam, & legum vestrarum calamitatem, atque

contumeliam depellite aliquando, & mercimonium hoc nugarum procul auferte, Quirites; redeuntes ad Justinianeos libros, nempe ad sedes ipsas justitiae Romanae, de qua si hominum pravitate opes haurire non licuerit tantas, quantae ab injustitia, & ignorantia profluunt; animum tamen priscum illum inde recipietis vestrum opum, fortunarumque contemtorem, & immortalium bonorum compotem: virtutum nempe maximarum, quae a Romanis proficiscuntur institutis. Quibus e legum vestrarum sanctimonia suscitatis, latina justitia, latinumq: nomen in posterum imperabit.

J. VIN-

J. VINCENTII GRAVINAE

DE

Canone interiore.

ORATIO VI.

Ad suos juris Pontificii auditores.

Habita Romae ann. MDCCIII.

V*Estra, juvenes, in hoc Archigymnasio assiduitas, atque modestia, vestraque discendi cupiditas, postulare videtur a nobis, ne proximis vacationibus, vos absque aliqua utilitate, atque occupatione, studio vestro digna, dimittamus. Cum autem quotidie sacros a nobis exterioris disciplinae Canones accipiatis; decet sane, ut instantibus jam solennioribus poenitentiae temporibus, recurrentibusque annuis diebus funeris illius, unde nobis beatae vitae processit aeternitas; referatis hinc vobiscum*

interioris disciplinae rationem: ex qua quisquis vestrum, ab studio legum jus reddere aliis addiscit, sciat in posterum, quod est longe difficilius, jus reddere ipsi sibi, atque ab animo suo propulsare injurias corporis: quique totos dies a civili scientia docetur alios regere, norit, quod magis interest hominis, regere semetipsum; nec modo cum civibus, dum in hac vita mortali moratur; verum & cum propriis affectionibus, tuto ac tranquille ad beatam spem immortalitatis habitare. Quid enim prodest tribuisse unicuique suum, exsteriorisque justitiae usu composuisse lites alienas; quando animi nostri litigiis discindimur, & nobiscum perpetuam injustitiam exercemus, tradentes mentem in corporis potestatem, iramque, atque cupiditatem supra rationem attollentes; permutatis contra naturae legem singularum facultatum officiis.

Quo igitur simul cum tranquillitate publica quisque propriam assequamur; oportet omnes juris regulas introrsum retrahere, artemque justitiae

trans-

transferre ad animum nostrum; ut iisdem sapientiae luminibus, quibus injustitiam compescimus aliorum; injustitiam propriam, nempe nostrarum cupiditatum intemperantiam perdomemus.

Igitur, quia pars nostri, quasi lumen, & oculus interior cognoscendis, discernendisque rebus vacat; pars vero alia coeco appetitu ducta, volvitur in sensuum tenebris; ne simus, obsecro, adeo nobis injuriosi, ut naturae dissolvamus armoniam; sed potius ex divina institutione regimen, dominiumque nostrorum omnium, providenti facultati, verumque a falso, & aequum ab iniquo distinguenti unice permittamus. Ubi enim nobis ratio, quae gubernaculum est animorum imperaverit, justitiam pariet interiorem; perinde atque lex Civitatibus praesidens, justitiam creat externam: cum ratio lex privata sit; lex autem ratio publica, quae de multorum ratione, consiliisque coaluit, ut in communes cederet mores. Has boni, & aequi arbiter assertorque futurus, nisi noverit in se-

metipso locare partes, numquam extra se certe profecerit, quantumcumque hauserit e fontibus Civilis, & Pontificii juris. Vir enim injustus, quo peritior fuerit juris, eo peccabit profecto liberius; quia poenas cavere didicit, ac peccandi tempus novit, locumque tutiorem.

Facultates autem animi recte locare, atque intra hominem fundare justitiam, humana simul docet, ac divina sapientia. Prae qua, etsi humana caliget, utemur hac tamen veluti cortice utuntur nare incipientes; neque omnino philosophiae munera negligemus, quae naturalis justitiae vires explicavit, asseruitque regnum rationis humanae: in qua, velut in tabula, divinitas cum notitia sui, honestatis leges insculpsit aeternas. Quas profecto leges vitiis in hominibus consepultas exuscitavere philosophi, provocantes cognitionis igniculos, ac divinae naturae simplicitatem pandentes, tollentesque multitudinis Deos, quorum auctoritate, atque exemplis, mortales miseri vitia diu aluere sua: dum ab Diis ipsis.

ipsis, quibus humanas affectiones adscribebant, criminum omnium exordia ducerent.

Quamobrem Socrates, cum justitiam videret metu Deorum non satis munitam, disputationibus suis prodidit poenas interiores in animis injustorum, ad praesentem quoque criminum ultionem excubantes: quo intelligeremus vitia secum suos perpetuo circumferre carnifices, moerorem, nempe, taedium, poenitentiam, & odium, fugamque sui: Quibus calamitatibus sibi cognatis injustitia regios inter apparatus miserrime torquetur, & in opulentia, fastuque suo cruces inveniens, acerbissime laniatur. Contra vero Justitiam, etsi opibus omnibus exutam, continere tamen erumpentem ex sese ipsos inter cruciatus, beatitudinis fontem, animumque optime sui conscium in medio flammarum ingenti laetitia perfundentem, eaque poenas omnes corporis exuperantem. Quibus notionibus, tamquam alis explicatis, Plato adeo superne pervolavit, ut in libris de Rep. imaginem etiam adumbra-

bra-

brarit infinitae, ac divinae justitiae; quae humanitatis vitium emendavit.

Quid mirum igitur, si majores nostri, & Ecclesia universa longa tredecim saeculorum serie uni, & summo Philosophorum Platoni, scholas aperuere Christianorum? Quid mirum si tam exiguum discrimen inter Platonicam, nostramque doctrinam post veteres PP. Divus Augustinus animadvertit? Quid denique mirum, si Platonici ante alios, ab ipso exordio religionis nostrae, ad Christiana Castra transeuntes, ad eam propugnandam se Apostolis obtulerunt? Illud vero mirum est maxime, quod sophistarum primores, ne a magistris redire cogantur, ad discipulos assidue garriunt, Platonem nempe, utpote nobis magis affinem, exulare a nostris debere scholis. Quasi tatius cum hostibus, quam cum amicis foedera ineantur; ac rectius nos homunciones consulamus, quam Dionysius Areopagita, Justinus Martyr, Athenagoras, Irenaeus, aliique discipuli, ac familiares Apostolorum. Adimunt igitur nobis Platonicam doctrinam,

quae

quae priscis Christianis erat quasi quaedam naturalis initiatio pietatis: dum novam virtutis vitam ingressuros, veterum vitiorum illecebris exolvebat.

Verum enim vero Philosophi emendandam quidem naturam humanam autumabant, resectis desideriis inanibus; non tamen radicis ipsius vitium animadverterunt, atque corruptelam humanitatis universae: a qua nisi tota discesserimus, numquam exibimus a vitiis. Atqui non potuissent illi totum veterem hominem tollere, cum novum alium, & meliorem substituendum non haberent. Suboluerat enim fortasse per Hebraeorum doctrinam alicui sapientum vetustissimo, haec humanae naturae contagio; veluti Herodoto, qui ex Othani persona dixit. φθόνος ἀρχῆθεν ἐνεμφύεται ἀνθρώπῳ homo ab ipsamet origine sua malignitatem contrahit: *Sed quisnam alius caput hoc malorum, nempe hominem ipsum per naturam genitum praecidisset; nisi Deus ipse qui, humana carne suscepta, loco veteris, novum reddidit*

ho-

hominem per gratiam procreatum? cui alendo Sacramentorum nobis reliquit, & Evangelicae doctrinae coelestem ubertatem, per quam dum nos metipsos abiicimus, eosdem nos longe felicius invenimus.

Nos enim ipsos abalienantes, excutimus opum, honorumque cupiditatem, & livorem, & invidentiam, aliasque periculorum, & anxietatum, & laborum radices. Quibus amotis, non modo temporariam, sed immortalem tranquillitatem impetramus; deponentesque caducum hominem, divinum in aeternitate subimus. Quae merces immortalitatis, non permutatione, sed contemtu nostri, & infinita aestimatione meritorum Christi comparatur. Quibus induemur, si omnes appetitiones nostras divinitati contrarias extinxerimus. Unde a Christo admonemur, ut si per oculos cupiditates, & libidines concipiamus; ipsos met nobis eruamus oculos: hoc est vitia illa quae sunt nobis cariora ipsis oculis extirpemus: ne dum eis fruimur, totum corpus, nempe vitam beatam, & spem divinitatis amit-

amittamus. Hinc & ab Evangelica doctrina homini sui ipsius amor eximitur. Cum enim homo sit concretio vitiorum, dum se quisque diligit, asserit sibi vitia illa, ex quibus miserias contrahit suas; ut nullius odium tantopere noceat, quam amor cujusque proprius. Hinc qui se met oderit, hoc est vitiositatem humanae naturae abominetur; eadem opera sese plurimum diligit. Liberatur enim a vitiis, quae saevius tumultuantur in amatore sui ipsius, dum indulgendo sibi noxiarum cupiditatum intra se alit incendia. Hinc eadem divina sapientia nos hortatur, ut condamus Thesaurum in Coelo; ubi nulla aetate, nullo raptore consumitur; opesque negligamus humanas, quas longo labore paratas, & ingenti periculo custoditas, fruendas relinquimus aliis, aut potius profundendas. Opes enim nemo magni faciet, nisi qui earum quaerendarum laborem periclitetur: ut, cum quaesitis ab se per mortem imminentem nemo fruatur; & relictas ab alio quisque contemnat; nullae divitiae dominis prosint suis. Unde

co-

cogor, si per te, Clemens XI. licuerit, verbis tuis elegantissimis exclamare. O fallaces divitias, Christi paupertate damnatas!

Hinc ad infantium, & parvulorum conditionem, ac statum a Christo revocamur: non modo ut recentem ab eo naturam, expulsa veteri, accipiamus; & ad puerilis animi candorem, ac simplicitatem remigremus; verum etiam, ut vilibus, & exiguis, atque parabilibus contenti simus; ne quaerendis majoribus, ac difficilioribus, longius a Deo, & a nobis aberremus.

Et quoniam, opinione nostra, falsa naturales necessitates augentur; absurdum fore ostendit, si natura, quae volucribus, & plantis cibum, vestemque paravit, victum & indumenta inviderit hominibus; quibus non modo Terram, sed, & Coelum Deus benignissime patefecit. Ipsi nimirum nos propriis cupiditatibus necessitates nobis attraximus: cum hominem ad mentis cultum procreatum, traduximus ad cultum corporis, variis deliciis, veluti venenis, debilitantes robur nostrum: ut praeter na-

naturae dona, opem petere cogamur ab artificiis hominum; & cum nulli sua regio sufficiat, victum, & vestitum procul expectemus, vitamque totam in parandis vitae subsidiis occupemus.

Superbiam vero, & iram quibus assidue jactamur, duobus potentissimis remediis compescuit, animi dimissione, quam humilitatem dicimus, & caritate: qui enim de se humiliter existimat, neque honoribus anteire concupiscit, neque loco motus, ob acceptam injuriam, excandescit, utpote suae imbecillitatis conscius. Quam sane imbecillitatem quisque profiteretur, si humanae naturae languorem, & appetitionum vanitatem animadverteret: ut nihil aliud sit animi dimissio, nisi ponderatio humanitatis, ac recta aestimatio cujusque sui. Quam si veram nostri cognitionem accipiemus, neque bonis dignos nos, neque malis indignos arbitrabimur. Unde neque indignabimur si non extollemur; neque si deprimemur omnino contristabimur; atque ita subacto animi tumore, cruciatus effugiemus, qui non in parandis modo,

& amit-

& amittendis; sed & in gerendis honoribus perferuntur. Impetratorum enim bonorum gaudium, exhaurit statim aviditas, anxietasque novorum; ut non tam laetum sit praestare minoribus, quam superioribus cedere molestum. Aucta enim dignitate, crescit ambitio; quae si attigerit summum, nec habeat quo evagetur; tum veluti Charybdis undas resorbens suas, intra se vehementius exaestuat, & omni spe feliciter defuncta, cupiditas vertitur in moerorem. Qua de tempestate, nos a Christo instituta humilitas sola eripuerit: iram vero, & prolem illius odium, livoremque Christiana sola extinxerit caritas; quae amorem hominis cujusque proprium sursum extulit, atque ad unam reflexit infinitam, divinamque naturam. Quae cum sit orbis bonorum omnium, jure suo, sibi vindicat amorem nostrum: cum extra se nihil bonum, atque amabile inveniatur; nisi quod ipsius Dei causa, ejusque jussu proponitur diligendum: quale ipsum est hominum genus proximorum nomine veniens; sine quorum amo-

amore mutuo, nulla vel publica Civitatum, vel privata pax extiterit singulorum. Non minus enim animus hominis odio, & ira, quam seditionibus Civitas, turbisque discerpitur. Unde non mirum si amor cujusque proprius, caritati oppositus, motum, & bellum excitat discordium inter se affectionum: quibus cum privatim, tum publice componendis, caritas mutuam inter homines incommodorum tolerantiam, & commodorum voluntariam communionem instituit. Quamvis igitur aliquibus philosophorum interluxerit veritas haec humanitatis ab origine sua vitiatae, quod quidam significare videtur, cum ait praeceptorem suum intellexisse

Vitium vas efficere ipsum,
Omniaque ipsius vitio corrumpier intus.

Tamen mederi malo non poterant primo, quia totum hoc divinum erat reparationis opus; deinde quod coelesti hoc ministerio duarum caruere virtutum: quarum altera cupiditatem; altera oppressit iram: ut

phi-

philosophi tantum ad excindendam; hae vero divinae satellites ad evellendam arborem vitiorum incumbant. Qui sese igitur contemserit, haud indigne feret si ab aliis contemnetur; & laesus poenas non reposcet: sed ultro remittens ultionem, immo & novae sese offerens injuriae; non modo exarmabit alienam iram; sed pudore afficiet aggressorem, eumque ab inimico, sibi amicum, & obnoxium reddet sola patientia, seu potius magnitudine animi. Magnificentius est enim condonare, quam vindicare injuriam: non enim condonamus nisi victo; nec ulciscimur nisi majorem, aut parem: ut qui obliviscitur injuriarum, si non potentia corporis, at celsitudine mentis vincat inimicum; sibique, atque aliis tranquillitatem pariat; ultio enim geminat, multiplicatque odia, & pericula; remissio vero vertit odium in amorem. Ac si de nobis humiliter sentiendo, aliosque, Dei causa, diligendo, facile feremus injurias inimicorum; longe facilius aliorum, ac praecipue amicorum vitia sustinebimus. Introspicientes enim ani-

mi

mi nostri labem, trabemque oculis nostris objectam expendentes, pro nihilo ducemus aliena ulcera, & festucam in oculis amicorum: ideo aliis parcendum putabimus, si nobis ut parcatur expectamus.

Quid vero dicam de molestiis, quae veniunt a rebus insensibilibus; de morbis, de tempestatibus, de jactura rei familiaris, de morte, atque calamitate necessariorum? haec omnia, quae neque militum copiis, neque opum abundantia, neque Imperii magnitudine vincuntur; sola nimirum patientia Christiana superantur.

Hac eadem enim virtute, qua dominamur animis nostris; res etiam subiicimus nobis externas; a quibus pro modo cupiditatum in acquirendo gaudium, & in amittendo tristitiam capimus.

Etenim ubi mentem conjecimus in aeternitatem, nostra rerum caducarum opinio, statim extenuatur; & earum sive adquisitionem, sive jacturam tanti non putamus, ut ex felici, aut tristi eventu admodum commutemur. Unde no-

nobis difficile non fuerit invicta tolerantia, graves, atque acerbos levare, ac lenire casus. Hanc vero adversorum ferendorum facilitatem opulentiores vix assequantur: utpote qui plura possidentes, tenacius haereant rebus caducis: quarum amore irretiti, alas frustra tollere conantur ad divinitatem; ad quam pauperes, utpote a rebus externis expeditiores, longe felicius convolarint. Subtractis enim divitiis, & honoribus, quae sunt alimenta vitiorum; surgunt continuo germina per Christum consperſa virtutum; quae si radices egerint interius, in exteriorem etiam cultum perfundentur, & instar arboris bonae, ad aliorum etiam exemplum, saepe florebunt.

Contra vero Pharisaeorum pietas, quorum numquam copiam defuturam Paullus, & Christus ipse praedixit, instar arboris malae, malos etiam ferebat fructus: non enim gignebat nisi simulatores pietatis, pares Magistris: quia ritibus tantum occupabantur externis; interius vero volvebant avara, & ambitiosa consilia; quibus expediundis

dis imaginem sumsere sibi perfectae virtutis: cujus opinione pravitatem animi sui regentes, majori auctoritate apud populum, & magistratus vitam calumniabantur eorum, super quorum ruina dignitatem sibi molirentur. Hinc a Christo sepulcris comparabantur; quae magnificentiam suam omnem promunt extrorsum; introrsum vero nil nisi putorem, tabemque recipiunt. Hinc ab illo Hypocritae appellabantur, sive histriones; propterea quod adplicarent vitiis personam probitatis, & livorem suum religione praetexerent. Quibus fraudibus in hac vita, veluti in scena tantopere attollebantur; ut ab omnibus damnandi damnarent omnes; jus dicentes iis, quorum ipsi judicium subire debuissent; & praeceptorum partes agentes; cum transire oportuisset ad discipulos; non solum ut aliorum acciperent; sed ut veteratoriam suam deponerent artem, vaferrimamque doctrinam: cujus fraudolentia serpens per novas divinarum legum interpretationes, aeterna jura furtim subiiciebat affectionibus hu-

humanis ; & opinandi licentia implebat adeo vela cupiditatum, ut professores illius postquam rapacitati suae pietatis causam praetendissent ; neque a captandis haereditatibus, neque a circumveniendis pupillis, neque a devorandis viduarum substantiis abhorrerent.

Iidemque illi, qui laqueos tendebant legibus, easque ancillas ambitionis propriae reddebant, in rebus tamen exigui momenti, tantam religionem adhibebant, ut refugerent, homines nempe meticulosi, & simplices, aegrotos curare Sabbatho ; divinumque Praeceptorem nostrum arguerent, quod beneficentiam suam hominibus eo die praeberet. Unde illis ostendit non hominem propter Sabbathum, sed Sabbathum ritusque alios, hominis causa, fuisse institutos ; ideoque novos Mosaicae legis doctores a sensu ejus aberrare longius ; quod superstitiosa simul, & captiosa verborum interpretatione voluntatem legum, nempe caritatem extinguerent : cui nutriendae lex ad homines per Mosen a Deo processerat.

Ca-

Cavendum igitur adolescentes, ne leges quas addiscitis, sive Caesareas, sive Pontificias, animo impuro contrectetis, vestroque vitio sensus earum corrumpatis; atque adnitendum, ut interiorem identidem excolatis legem, expromentes ex vobis, atque afferentes ad haec studia honestatem, caritatem, & fidem: quibus discipulorum virtutibus nihilominus, quam Praeceptorum vocibus leges illuminantur. Vertit enim eas quisque in proprias affectiones, tribuens illis animum suum; ut pravus animus, pravas etiam opiniones, ex invitis utcumque legibus protrahat; quas tuentur argutiis dialecticorum. Unde non mirum, si non modo judicia, sed & mores hominum opinionibus regantur a sententia legum, & Canonum alienissimis.

Quamobrem ei, mea sententia, Deus fuit maxime propitius, qui parum inter Sophistas nostros habeatur acutus. Is enim, facultate carens, tuendorum errorum, armisque falsitatis exutus, minime norit vitium cum virtute componere; neque audebit perfricta

 fron-

fronte dolum, ultionem, rapinas, injurias, usuras, & nefarium qualecumque scaelus legum, auctoritate propagare. Unde communi sensu ductus, humanitatis jura, sive humana, sive divina in partem accipiet candidiorem; tantoque amplius in cognitione veritatis, & boni, & aequi arte profecerit; quanto minus in verborum fraudibus excelluerit.

Utinam vero illa perpetuo deploranda tempora, quae acute delirando, & incassum obstrependo, cum vulgi stupore, vulgarique pompa, ingenti sumtu transiguntur; cultu latinae linguae, civilisque, ac sacrae historiae studiis a juventute occupentur! longe profecto minus esset vobis in addiscendo difficultatis, & laboris nobis in docendo subeundum. Acceptis enim priscis loquendi formulis, cognitisque ab Historia moribus, tum Romanae Reipublicae, cum veteris Ecclesiae; clavim jam legum, & Canonum teneretis, atque radices attigissetis eorum. Quam gravem sane, ac noxiam jacturam temporis, incremento laborum censeo re-

pa-

parandam; simulque incumbendum, ut exteriorem disciplinam, quam hinc aufertis, perpetuo animi cultu, ad interiorem naturae, atque Evangelii legem revocetis. Dixi.

J. VINCENTII GRAVINAE

Juriſconſulti.

PRO

Romanis Legibus,

AD

Magnum Moſchorum Imperatorem.

Oratio VII.

QVos honores heroibus olim ſuis ingentium beneficiorum praemio tribuerat antiquitas, uberius tu, ſi Religio ſiveret, Potentiſſime Moſchorum Imperator, ſuſcepiſſes a populis tuis, quibus juvandis & natura ipſa locorum, & mores gentium earum, & mortalium ceterorum opinio, in dies a te, incredibili felicitate, ſuperantur. Si enim vera e falſis evolvero, & e vetuſtis monumentis excitavero, tecumque commiſero, non fabu-

ipsos illos Deos, sed vera, & nativa exempla praestantissimorum virorum, unde suorum nomina, umbrasque Deorum ad insanos populorum cultus, Poëtae perduxerunt; certe benefactis illorum tua longo intervallo tum difficultate rerum, tum immensitate regionum, tum denique infinitate populorum antistare judicabuntur. Heroum enim, & commenticiorum numinum germina, seminaque fabularum surrexerunt ex rebus admirabilibus inter Afros potissimum gestis; apud quos fertur Uranus primus contemplator syderum, cultorque populorum, ac parens numerosissimae prolis, quae Titanum soboles, a matre Titaea nuncupatur. Ex quibus Atlas paternorum studiorum celebrior aemulator, ac septem filiarum genitor fuit; inter quas Maja ex Jove Saturni filio, Mercurium peperit utilissimarum artium inventorem. Aliae vero alias Deorum generationes ediderunt, & filiorum virtute meruerunt, ut syderibus plejadum omnes nomine a posteris insererentur. Ast Atlantis frater alter Saturnus procul

Afri-

Africa, paternas artes, & beneficentiam trahens, ad Siciliam se, atque Italiam excolendam, nostrosque mores emendandos contulit; atque turres extruere, urbesque munire docuit; susceptique de conjugio Rheae sororis Jovem: qui terrarum peragrans orbem, & gentes in quas incideret ad humaniorem vitam, usumque utiliorum artium traducens; eam beneficiorum segetem protulit, ut pater ubique locorum appellatus, non modo gratia populorum, & opibus fretus Patri regnum eripuerit; sed post mortem in coelo a stupore hominum locatus, imperium in ceteros, opinione mortalium, occuparit. Osiris porro Aegyptius, & soror Isis, unde Baccum suum, & Cererem Graeci abstulerunt, agrorum cultum, & vini usum, & frumentorum sationem, & jungendorum armentorum artem tum finitimis, tum remotis etiam populis Indos ad usque pandentes, & ipsi locum inter Deos invenerunt. Neque alia ratione reliqua Saturni, Jovisque progenies mortalitatem superavit; nisi quod vel armorum usum, ut Mars;

vel nuptiarum ritus, ut Juno; vel, ut Venus, amatorios lusus; vel venationem, ut Diana; vel, ut Minerva, lanificium; vel, ut Vulcanus, aeris ferrique cudendi, metallorumque solvendorum peritiam; vel melodiam, & poësim, & medicinam, ut Apollo aperuerint; vel demum, quod longinquis peregrinationibus expeditionibusque susceptis, immanitatem e moribus hominum evellerint, suisque laboribus locorum, & animorum asperitatem edomuerint; ut monstrorum, sive vitiorum debellator Hercules, Afer & ipse: qui regionis illius in ora columnis impositis, terras, quas obierat omnes, oceano disterminavit. Hujus imitatores morum, Graeci duo rebus quidem gestis, & virtute minores; verum ob recentiorem facinorum memoriam, graecorumque Poëtarum studia notiores, illius & nomen sibi, & laudes usurparunt: quorum alter, bellica virtute florens, ludos instituit Olympicos; alter imperio Eurysthei, pluribus discriminibus superatis, Lybici Herculis exemplo, columnis extremum Europae definivit.

Tu

Tu vero quovis Hercule valentior, ferocissimos inter Sarmatas, utcumque ante te recentioris disciplinae rudes, a praecipuis & antiquioribus vastissimae ditionis auctoribus exortus; cum vix dum in tuam tutelam venisses, populorum tutor creatus, Imperium suscepisti discrimis inter Asiam, & Europam ignarum, impatiensque terrestrium, & maritimorum finium. Qua in fortuna aetatem prudentia, ingenio rerum usum antevertens vincendo dimicare per caedes, & strages hostium didicisti; atque in Assosi expugnatione sub Germanis Ducibus ad tua signa venientibus inter Cimmerias Maeoticasque pugnas, interque triumphos, palmasque tuas, novae militiae tyrocinia populis exhibuisti. Talibus clarus praeliis non modo circumfusis ditioni tuae Scythis, a quibus Moschorum Imperium graviter premebatur, quorumque incursionibus lacerabatur & rapinis, praedarum licentiam eripuisti; sed eosdem agro multatos, ac suprema dominatione spoliatos, adeo contrivisti, ut regna illa, quae Moschos civilibus discordiis

 fra-

fractos vectigales fundos fore sibi sperabant, ad ingentia tributa compuleris. Illis vero Imperio adjectis, & omnibus jam ad nominis tui terrorem terga vertentibus, per ignotos Europae Asiaeque septentrionales tractus victrix, potentia tua, libere vagatur; neque alia potentia coërcetur, nisi elementorum, & naturae: quae absumtis jam humanis viribus, nihil armis tuis invenire potuit opponendum; nisi glacialem Oceanum, & divinam ipsam voluntatem, quae non patitur universitatem rerum a mortali potestate superari.

Neque contentus armis debellare feritatem, victorias omnes victarum etiam ad gentium commodum convertens, eam, pacis artibus, conaris extinguere. Quamobrem, si quos memoravimus Dii delirantium antiquorum, quod per se invenerat, aut natali e solo traxerant, vel ampliarunt inter cives; vel exteris contribuerunt; tu non solum partam tuopte ingenio humanitatem, proprioque marte suborientem aequitatem, servisti primus inter tuos; sed supra majorum ausus,

con-

contraque mortalium omnium fidem, perrupisti solus Regni leges inhospitales, ac diruisti munimentum barbariae, murumque illum dejecisti, qui civilis status felicitatem a tuis populis procul arcebat. Postquam autem, disclusis tenebris, lumen urbanitatis in tot nationes intromisisti, omnium stupore, invicta constantia, nihil veritus in absentia tua perfidorum insidias, quae te celerius in Regnum revocarunt; ut bona populorum aliorum duceres ad tuos; nullo adhuc Moschorum Regum exemplo, longinquam adeo, latamque peregrinationem suscepisti; ut per Germaniam, Bataviam, Brittanniam, extremamque Italiam pervagatus opes, ac thesauros omnes sive militaris artis, sive doctrinae syderum, ac ventorum, sive scientiae naturalis, sive medicinae, sive moralis doctrinae, sive linguarum, & Graecae latinaeque antiquitatis, & eloquentiae; ac tandem quidquid in via tibi elegantius occurreret, aut fando tuam ad notitiam perveniret, in Regnum tuum transferres per peritiores

res doctrinarum, artiumque praeceptores, & rerum artifices: quos ingentibus praemiis conductos ad cultum populorum, & Imperii tui gloriam tecum avexisti, tamquam publicae felicitatis ministros, brevi tecum triumphaturos de ignorantia, quae populis tuis pacis fructus, & prosperos bellorum exitus intercipiebat: adeo ut monstra tanto plura tu sustuleris, ac meliora pepereris, quam Osiris aliquis, aut Hercules, aut Saturnus, aut ipse Juppiter; quanto latiora, & munitiora erant in istarum vastitate regionum ignorantiae ac barbariei latibula, & cubilia vitiorum non in privatis tantummodo moribus, verum & in ipsis Regni legibus, publicisque ritibus turpiter ad aetatem usque tuam haerentium.

Quamobrem quae olim ditiones ab ipsa creatione rerum omni litterarum, & bonarum artium, communisque commercii utilitate carebant, continuo te ad imperium veniente, ac de celeberrima peregrinatione brevi redeunte susceperunt quidquid praeclarius

rius ediderat Aegyptus, alveratque Graecia, posteaque suis sub signis propagavere Romani, ac reliqui mortales ab Imperio Romanorum edocti ad hanc usque diem excoluerunt. Unde *populi olim naturali tantum fortitudine ferocientes, praecipitique fervore ingenii aestuantes, arte vero utriusque regendi, communibusque aliorum populorum commodis usque ab initio carentes, ope sibi tua aetatum, & omnium gentium bona brevi corripuerunt; ut voce una immutata, Imperium tuum jure sibi tibique illud elegantissimi Poëtae possit attribuere.*

Hic Petrus posuit quidquid ubique fuit.

O *si vitalem sensum tui, Naso, cineres reciperent; minus certe flebiliter exilium tuum doleres; ubi per hunc aliquando non immanes illos inter eatatis tuae Scythas; sed plures inter Anacharses locatum te invenires! Tuque Iphigenia tam cupide fugam a Tauris hoc fortasse tempore non molireris; cum non humanis victimimis immolandis; sed Clementissimi Prin-*

cipis

cipis virtutibus in Poëtarum, & Oratorum coetu consecrandis te brevi praefuturam; atque ad mite Regnum Thoantis tyrannidem nobiscum una, perventuram sperares!

Atque hac una, praequam ex omnibus, Petre, caussis, naturae ipsius consilio, ac ministerio Princeps videre creatus, quod non solum invenire propria, sed convertere ad te noveris aliena; tamque praeclara optione magistratuum, delectuque peritiorum in militari, ac civili facultate hominum, per alios optime praestes quaecumque Princeps edere per se ipsum a regnandi occupatione prohibetur. Cum enim respublica ducibus, magistratibus, & morum artiumque rectoribus, rerumque arbitris plurimis indigeat; singulorum quidem perfunctio munerum privatis; eorum vero congrua convenienfque attributio, & cretio atque usus idonearum hominum, illi unice seorsum a muneribus aliis convenit, cui regimen traditur universorum; ne si Princeps magistratibus, & muneribus aliis obeundis distra-

tra-

trahatur; Reipublicae regimen a civibus ipso in rectore desideretur...

Cum autem regium animum natura indueris, tanta clementia exundas, ut eam deflectere nequeas ab his populis, inter quos nihil Principi, & populis ipsis clementia periculosius. Siquidem ij sunt, ut nisi poenarum terrore conservarentur, in propriam ultro perniciem ruerent. Hinc regnandi sors, omnium opinione felicissima, tibi tamen eo nomine accidit acerba, quod nequeas absque universorum detrimento placere singulis: ut cum olim homicidae cujusdam vitae pepercisses, isque novum ob homicidium carnifici traderetur; debueris tu publice propriam indulgentiam accusare, quae luce damnato reddenda, illius postea manu innocentem perdidisset: ideoque humanae naturae vitiis ingemiscebas, quod insontibus vitam nonnisi sontium caede largiatur. Quae tamen communis naturae pravitas bonitatem frustra superare conatur tuae. Nam inde post paullo cuidam ex nostratibus, dum ad supplicium raperetur poenam

non

non modo naturalis, verum & civilis mortis condonasti : utque animi ejus morbo medereris, hoc sibi ceterisque salubre monitum adjecisti dum ei gladium redderes.

Recipe *inquiens* gladium hunc ut eo non in subjectos meos posthac, sed in hostes utaris. *At si clementiam deponere cogeris in ulciscendis injuriis alienis, omnem tamen eam large adhibes in remittendis tuis; utpote qui morsus lividorum cura scientiaque Principis indignos judices, & magnifice toleres, rideasque maledicentiam Poëtarum, quorum, ais, proprium esse vana jactare, atque invenire falsa. Sed quid miramur in te calumniarum tolerantiam, qui & insidias conjunctorum non semel, praecipue dum abesses, contra salutem tuam in perpetuam populorum calamitatem conspirantium tanta magnitudine animi contemseris; ut vix patefacta conjuratione oblivionem injuriarum nunciaveris; illique abs te timere desierint; cum adhuc ab eis timendum tibi superesset. His tu virtutibus tanto*

to supra tuum Imperium sublatus quanto illud regna supergreditur aliorum, jure damnas inanium ornamentorum, & gemmarum fastum: solumque regum ornamentum, & nitorem ducis egregiorum gloriam laudemque facinorum. Ideoque regias indutus vestes, ridere soles amentiam eorum, qui te ab illis magis admirantur: quasi augendis rebus externis proprium quidquam hominis augeretur. Nec raro eas tibi exuens adstantibus largiris, at non tam oculi fulgore illarum, quam animi virtutum tuarum adspectu percellantur; exemploque tuo doceantur proceres divitiarum usum; atque intelligant eas non esse utiles: nisi ad utilitatem deducantur aliorum; cum videant quaecumque ad voluptatem vulgo referuntur, aut ad stultoram admirationem; revocari abs te ad cultum exercitiumque liberalitatis: quo tantum nomine a sapientibus opum bonorumque abundantia toleratur. Res nimirum homines non illarum officio atque usu, sed sua ipsorum opinione atque affectione pro-

pria

pria aestimantes, & fortunam in laudem suam stulte conferentes, non animadvertunt quo superbius ex opulentia, & potentia efferuntur; eo vilius demittere semetipsos; quando naturam humanam, qua nihil sub coelo sublimius, rebus submittunt insensilibus, & caducis, quibus vilissimus quisque hominum, divino judicio antecellit. Ideo tu, qui res creatas non communi aestimatione metiris, sed latitudine atque sublimitate animi tui, qui omnia expendit ab infinitate; non mirum si maximus cum sis, cognatum tamen Moschorum Imperio Magni cognomentum averseris, eo ceteris Major, magnique cognomine dignior, quod magnitudinem Deo tantum convenire profitearis. Unde tot gentium te victorem, non tam victoriis tuis admiramur; quam quod a tanta vastitate Imperii minime vincaris; neque in opibus, & fortuna; verum in earum contemtu praestantiam hominis positam arbitreris. Ecqua vero umquam in te animi elatio ab opum bonorumque affluentia; si nihil tuum judicas, nisi

nisi quod quotidianus vitae usus ad publicae majestatis alimentum absumit; cetera vero non tibi, sed populis ac publicis, privatisque necessitatibus a divina providentia in manu tua fuisse deposita palam edicas; neque modo vigiliarum atque curarum censum, sed & regiarum opum vectigal amplissimum, voluntaria lege, populis tuis perpetuo pendas? Hinc ex te praeclara illa vox quando in militaribus ludis ducem agens, ac stipendium tui muneris accipiens, ajebas, eam unice pecuniam dominio tuo cedere, quae propriis laboribus pararetur: nam publicam, cura tantum & custodia teneri tua, usu vero & mancipio esse populorum. O miram in tanta potentia aequitatem! O incredibilem continentiam in tam aetatis nostrae libero more Imperiorum! O sententiam quo minus familiarem regibus, eo magis necessariam, & regiis animis digniorem; quae regibus populos, non regum, sed populorum ipsorum causa subjectos docet: ut si neque genus te, neque praeclara facinora extulissent; multitudinem tamen

men

men istam regnorum ex hac unice sententia meruisses! Quamobrem qui summam teneas regnandi artem in contemplatione solius publicae utilitatis, cultuque justitiae consistentem; neque tam ab humano ingenio, quam a divino istituto prodeuntem, a cujus tantummodo usu oritur salus, incrementum, & tranquillitas populorum; non abs re Aristotelis civilia praecepta, & politicorum libros a te in manibus familiaris tui nobilissimi, ac doctissimi hominis inventos, inutiles autumabas ad Reipublicae regimen iis, quorum animis alte insideret, privatos quidem beate vivendi, recteque obtemperandi causa industriam, & fidem à Deo accepisse; principes autem beatae utiliterque regnandi artificem unice habere opem divinam ad rectum virium & copiarum usum. Juvenali vero, qui & apud eumdem erat, maxime plaudebas, dum inde inter plures, quibus delectaris, ea tibi sententia promebatur:

„ Orandum ut sit mens sana in corpore sano.

For-

„ *Fortem posce animum.*

Quem tu Poëtam, & Graecos praesertim sapientiae magistros una cum veteribus Ecclesiae patribus in vestram linguam convertendos assidue curas; ut illhinc virtus, flammae instar prodiens, ac noxiam segetem vorans per omne tuum Imperium absumendis vitiis late vulgetur; & inter baec adolescens inclytus filius tuus unicus universae sapientiae praeclarus alumnus, concentu suorum populorum omnium, & consensu publico alacrius ad studia feratur, atque inflammetur ad tutelam, & propagationem litterarum, quas infans adhuc & paene ab ubere nutricis exhausit; quasque omnibus in suis regnis inter scholas, tuo jussu, institutas, ipse secum adolescere jucunde videt. Juvenis excelse, ac certe non tam copia ditionum, quam educatione paterna beatissimus: per quam educationem non a regnorum tuorum titulis Regiam scientiam didicisti, sed a praeconiis litterarum; non induendo, sed calcando veterum regum fastu, magnificentiam animo vere regiam extru-

truxisti; neque fulgore gemmarum, quo involveris, & auro, quo Regia vestra corusceat; sed egregiae indolis laude clarescere consuesti; per quam denique non aestimatione, vanaque opinione mortalis potentiae; sed cognitione rerum Immortalium fuisti ad summam potentiam institutus, rectum illius usum arripiens a parentis vita, quae comperta tibi quotidie sapientum documenta, perpetuis reddit exemplis. Felix profecto Juvenis, & felicia tecum Regna, quae patrem rebus gestis, & aetate florentem diu retinebunt; & imaginem corporis animique paterni, paternamque gloriam per filium longo inde tempore conservabunt; eamque auctam in dies plurimum videbunt bonarum artium incrementis, ac triumphorum numero, & nova semper prolatione terminorum.

Quod sane Imperii tui, Magne Moschorum Rex, incrementum, unice Moschis pridem optandum, nunc, ut in proximum Hellespontum incumbat bonis, & humanioribus omnibus est expetendum, qui Graeciam Doctrinarum

nu-

nutricem non sine frequenti profusione lacrhymarum hodie omni luce literarum orbatam, & immortalibus ab se partis opibus jamdiu spoliatam, atque in tenebras, unde alios extraxerat, alte demersam intuentur. Eo si tuis armis recludetur iter literis, & patriis inventis illinc jamdiu exulantibus, Graecia bonas ad artes ibi restituendas, novum ad se missum Orpheum admirabitur, eisdem ex Getarum finibus, unde vetus ille ad eas inter Graecos instituendas concesserat: quem propterea Thracem communi tum forsan Arcticarum regionum nomine appellarunt.

Quid igitur, tua, Petre, virtute, gloriosius, per quam effeceris, ut Moscho de solo, unde immanitatem populi alii formidabant, nunc humanitas ab ipsis humanitatis auctoribus expectetur; & vetus gloria colle ab Heliconio tamdiu abberrans, aetate nostra in Riphaeis montibus conspiciatur. Hanc autem praeclaram spem, nulla quae Graecis dominatur armata barbaries, nobis eripuerit. Oritur enim ea spes a te,

cujus irritatur a difficultate fortitudo: quae non modo conjuratos domesticorum, & exterorum furores, & insidias toties pressit, atque refregit; verum & ipsam ventorum violentiam, Oceanique iram superavit, quando, tempestate coorta, cum navis, quae te vehebat sursum ac deorsum provoluta undarum paene voraginibus hauriretur, inter lachrymas, gemitusque tuorum procerum, postquam singulis animus concidisset, & salutis desperatione clavum gubernator e manibus dimisisset; unus tu in tanta turbatione hominum & naturae immotus; & in communi pallore praefulgidus, gubernaculo repente arrepto vocibus, & exemplis exanimatos comites erigebas; ac dilabentes nautarum vires revocabas, ridebasque timorem eorum, qui nescirent cujus fortunam secum haberent: donec mare, veluti constantia tua domitum, cederet, relinqueretque tibi victoriam frementium, & indignantium procellarum. Hac eadem te constantia, tempestatem illam perdomiturum speramus, quae proprio avertit e fonte

lit-

literas, victoriisque tuis confidimus Graeciae clavum, de manu barbariae ad sapientiam rediturum. Minus vero mirabimur fore, ut illorum frena populorum e potestate crudelissimi dominatoris ad te transferas aliquando; si eorum ingenia cum institutionibus tuis, tyrannique illius ignaviam, cum tua militari, dignaque rege vita componamus. Ingeniis ille imperat volubilibus, & acutis, neque formidine ulla diu, sed praesenti sola, quo ad incumbuerit; ignorantia coërcendis. Hanc ille sibi Tyrannidis arcem condidit inter inventores, & praeceptores doctrinarum populos. Hac violentiam tuetur; hac munit libidinem. Hanc adhibet administram ad obtundendos animos, & extinguendum sensum impositae servitutis: quam vi olim subiit, nunc vero nescia sui ipsius quatuor jam saecula, solo stupore tolerat natio illa, quae Persarum ac totius Orientis vires in se irruentes, exiguis militum copiis, ast animis ingentibus; classeque modica, sed audacia prorsus admirabili, repressit primo, deinde dissolvit, postremo sub

 Ma-

Macedonum signis dominatu suo per Assyrios, Medos, Persas, Chaldaeos, Aegyptios, Affricaeque partem, totamque Asiam effuso, ita contrivit; ut non Imperia tantum, sed & nomina, & linguas nationum deleverit aliarum. His non multitudine, sed robore; non opulentia, sed ingeniorum praestantia tam olim late dominantibus, barbarus direptor non dominaretur; nisi sublato prorsus litterarum, & mentis usu, eos obbrutescere coëgisset, ac lucem eripuisset, qua civilem vitam a captivitate, regem a praedone, servitutem a libertate distinguerent. Neque alia ratione poterant conjunctim turpiter servire uni, quorum singulae civitates, & oppida per se regnabant, & opes atque vitam suorum contra potentioris regnum opponebant. Quo literarum exilio Graeciae depopulator, utcumque muniatur contra suos, injuriis tamen exponitur exterorum; utpote illis exarmatus artibus; quibus, ut Poëtarum documentis utamur, Martem perpetuo Minerva superat; quibusque superatus ipse toties nostris temporibus, & fusus

ter-

terra marique a Germanis, Polonis, & Venetis, regna integra, & exercitus numerosissimos, & rei militaris gloriam prorsus amisit. Atque adeo ille immanitate sua obstupuit, ut non intelligat poenas quibus toto regno suo persequitur litteras expetere in caput ipsius: non solum ex dissolutione militaris, & civilis disciplinae, quae sapientia, & cognitione rerum continetur; sed etiam quia, nisi alumna studiorum ratio ad privatae, publicaeque vitae regimen admoveatur, ac virtute rationis ministra voluptatibus resistatur, inter muliebres, & enervatos populos, mulierosissimus, & enervatissimus princeps regni oblitus, & sui levi negotio de Imperii ac vitae possessione deciderit; quod atrocissimus humanitatis hostis, nisi vellet consulto desipere, satis edoceretur a vicissitudine ac fato Imperii sui; cujus prope cum Luna Tyranni mutantur: quasi ad hoc triste auspicium illud sibi stemma susceperint. Nam ex corruptissimo populo gravioris cujusque studii prorsus oblito, inque sola crapula, & lascivia exer-

citato, quando non crebri ex desidia, & egestate machinatores rerum novarum, veterisque Principis insidiatores; ut novi Regis largitionibus expleant cupiditatem, & libidinem illam, in quam prioris Domini beneficia jamdiu absumserunt. Quis vero non magis inflammetur spe recentioris commodi, quam timore cohibeatur illius, quem semper vidit e gynaeceo prodeuntem, atque hinc cinaedo, illinc muliercula nixum castra invisentem, spadonumque agmen ducentem ante milites, bellaque sua meretricum in gremio gerentem, & inter impudicos complexus, aliorum pericula ex arce spectantem? Hunc ante in cubili suo a libidinibus, quam in acie ab hostibus profligatum, atque a propriis vitiis praedae aliorum objectum, quem nos Latini adhuc nullo juris praesidio, nulla virtutis opinione, sed populorum errore, nostrisque discordiis tam late regnare patimur; an diutius patiere tu, qui finibus illius terra marique immines, & voluptates pariter atque hostes debellare assuetus, contrariisque studiis.

diis educatus, Regem te praebes non affluentia deliciarum, sed curarum gravitate, praestantiaque operum, atque consiliorum; quique ne, ut ille, Imperator esses antequam miles; neve in pace omnibus imperans, in bello vel imperiis pareres alienis, vel ea praeciperes aliis, quae ipse ignorares; non es veritus Majestatem ipsam ab ineunte aetate subiicere militari servitio? cum nihil dignius existimaveris pueritia Dominatoris tantarum gentium, quam armatum tyrocinium, & militiae gradus: ut ad Regnum quidem haereditaria lege, ac desiderio populorum; ad Imperium vero, & armorum arbitrium, commilitonis nomine, ipsius jure cinguli, raroque fortitudinis experimento pervenires. His tuis ex viribus ingenti suorum clade huic Latroni exploratis, quando proximis misit opem Scythis; quanto magis eum cohorruisse putemus, ubi te accepit in bellis Polonorum civilibus munitissimas hostibus urbes, ac fertiliorem agri partem ademisse, tuoque vel ductu, vel auspicio Moschos milites

 tot

tot in praeliis aut pugnando superasse, aut ante vita quam loco cessisse, dum consererent manus cum nationibus ipsi diu quondam nomini Romano gravibus, postquam nostris in castris militarem disciplinam nostrum in exitium arripuerunt; & nunc ubique adeo formidandis, ut inter tot certantium populorum potentissimos exercitus, quo se signa illorum verterint eo allatura victoriam videantur? Quarum nationum quo antiquior est clariorque fama, eo altius laus tua, Rex, attollitur, qui adversus gloriae competitores adeo polles eminesque virtute, ut liceat, audiente ipso te, sine fraude atque iniuria, immo lucro cum tuo laudare inimicos. Qualem te igitur fugam injecturum putamus imbelli Asiae praedatori, quando tantas copias talesque milites, talibus in praeliis exercitatos in eum commoveris, eodemque una coëgeris tuarum gloriam, & pondera victoriarum, contraque illius arma terrorem direxeris nominis tui, cujus, vel solus rumor ganeonem illum impurissimum in concubi-

binarum ulnis exanimaverit? Qui vero concursus ad te fiet earum nationum, postquam tuus armorum fulgor solverit veternum illum, quo per tot saecula misere occupantur? Quo plausu effundentur ad te, postquam tuis e castris, per nostrates eruditionis Graecae praeceptores, libros, & praeconia majorum extulerint? Quo fremitu, & luctu praesentem Graeciae calamitatem execrabuntur, quando post agnitionem parentum, & sui ipsorum, veterem ejus nationis dominationem, cum hodierno servitio; atque antiquorum cognitionem & acumen, cum horum caligine comparaverint? Non talis Jason cum aurei velleris praeda rediit ad illos, qualis eodem insperato adveneris tu cum longe majoris precii vellere, nempe cum thesauro sapientiae, qui possessoribus suis vitam eam beatam tribuit, eamque libertatem, quas stulti dum ex auro petunt, cum longis usque miseriis, cumque servitute ac periculis, immo & saepe cum morte commutant. Nec tanta Theseum gloria interemto Minotauro in

patriam comitabatur, quanta Graeciam per omnem sequetur circumfundetq; te, qui monstrum longe voracius, longeque immanius e tot populorum visceribus avelleris; ac Tyrannum sustuleris plurimo Europae, atque Asiae, Affricaeque sanguine ac tabo manantem. Eoque tu beneficentior eris Graeciae liberator, quam T. olim noster Quinctius; quo turpiori graviorique jugo eam subtraxeris: ut nos oporteat nomina tibi quaerere majora; neque liberatorem tantum Graeciae te, sed instauratorem, & parentem appellare: quandoquidem tuas per victorias ad majorum artes Graeci redeuntes, & ingeniorum libertatem recuperantes vetere quoque gloria, & virtute illico reflorerent; non aliter ac salubres, & foecundi colles post frigus nivemque diu toleratam, eamque vere novo resolutam, laetius opinione virescunt, & segetem fundunt uberiorem. Itaque natio Graecorum, quorum in ingeniis optima quaeque semina conduntur, novos quos regigneret, ac redderet Lycurgos, Solones, Pericles, Themistocles,

Ho-

Homeros, Pythagoras, Democritos; tibi deberet uni, qui foetus eos contra objectam servitutem animorum frustra enitentes, depulsa violentia, immissaque nativarum & cognatarum iis gentibus artium luce ad ortum exciveris, excelsamque mentium prolem vocibus nostratium eruditorum suis, velut e folliculis excluseris. Quantoscumque vero illi fructus ingeniorum longa ignorantia plurium aetatum amisissent, eos idem pensares; tu foenore ingenti quod illhuc adduceres novorum inventorum apud nos in dies prodeuntium: quibus cogitata veterum Graecorum, plurimaque sagaci ab eis ratione provisa, scriptisque praenunciata, hodie rerum experimentis, & sensuum testimoniis comprobantur: adeo ut non modo tu veterum illis bonorum assertor, sed & novorum viderere procreator.

Verum bona haec omnia, & utilitates sive militares, sive civiles, ut ad alios e Regno tuo deriventur, oportet eodem antea in Regno coaluerint, non moribus tantum, qui tempore sensim re-

relaxantur, & hominum interitu dilabuntur; sed etiam legibus, quibus hominum, & aetatum variationibus occurratur. Nam fateor sane nullarum esse virium leges, nisi praesumantur animis populorum, & praeparentur usu, atque comitentur mores, quibus longe altius ac firmius, quam edictis, & poenis in pectoribus hominum inseruuntur. Sed aquarum instar fluxi fuerint mores, & caduci, nisi contineantur, atque pangantur legibus; quae actus instabiles, & opiniones variabiles ad certam justitiae formam, & communis utilitatis rationem revocantes, confusosque sensus, & vagos certos in privatae vitae modos, publicique regiminis regulas conferentes, juris notam, & majestatem publicam imprimant virtutibus, armentque sapientiam voce, ac potestate populari: per quam ad voluntariam bonorum operum consuetudinem, vis civilis, & legitima necessitas adjungatur, legibusque perpetuetur, quidquid morum antea volubilitate ferebatur; atque ita leges moribus fundentur, & mores legi-

gibus muniantur. Prudentissime namq; fabularum structores eidem numini frugum & legum inventionem attribuerunt ad significandum naturalis, & civilis vitae nexum; quarum illam frugibus, hanc legibus alendam docuerunt. Certam vero justitiae formam a natura insculptam animis nostris, atque ab affectione prava occupatam, extulerunt praeceptis quidem suis Graeci Philosophi, & eorum legislatores, populis proposuerunt, atque concluserunt legibus iis, quas ad se simul cum civili omni Graecorum sapientia, Romani coëgerunt. Sed quemadmodum omnia humanam ad utilitatem a Graecis inventa, in melius Romani converterunt; ita & radicem ejusdem utilitatis justitiam, & legislationem universam longe prudentius, & illustrius, ac felicius ab eis excultam invenimus. Etenim in Graecis Civitatibus cum ipsis primis illis latoribus legum, sapientia civilis interibat, neque alia superabat, nisi quae inter acutas, nullius tamen usus controversias in Philosophorum scholis otiabatur. Et si quid emergeret

in-

incertum, an publica lege contineretur, id agitabatur subtilitate, atque interpretatione dissidentium inter se oratorum, leges utrinque trahentium ad causam suam; quod postea, judicum prudentia, ita definiebatur; ut adhuc tamen, si quid simile oriretur, in controversiam venire oporteret: quia judicia singularum causarum, non communes juris regulae sunt, sed peculiares justitiae opiniones: quae nullam pariunt generalem definitionem in ulla controversia; neque ad simile judicium iure suo pertinent, nisi nova judicis voluntate recipiantur. Cum igitur negotia legibus generaliter comprehenderentur, multaque in dies e re nata offerrentur non provisa majoribus, quae vagabantur extra legem; eveniebat ut plurima paterent affectionibus humanis, & sub Magistratuum & judicum libidinem caderent. Praeterea leges, pariter atque humana omnia, longa die languent, & propter corruptae naturae repugnantiam, usuque raritatem saepe squallescunt, velut ager qui non exerceatur: ideo

mor-

mortua cum legislatore ipso legum cura, sensus earum aut astutia turbabatur & praestigiis oratorum; aut ab ipsa vetustate absumebatur. Hinc Romani Graecis longe prudentiores, assiduos cultores dederunt legibus, radices earum nutrituros, ac sapientia sua irrigaturos, ut latius effunderentur. Hos appellarunt Jurisconsultos, quod illorum oracula de re quisque sua consulerent. Quorum consiliis propter opinionem sapientiae, atque alienationem eorum a privatis studiis auctoritatem a lege secundam attribuit, antea quidem populus diu, postea etiam Imperator: qui judices ipsos, & Magistratus, responsis addixit Jurisconsultorum, quos a germano sensu legis eruendo publiceque promendo, neque promissa ulla merces; neque partium plerumque ignotarum amor aut odium deflectebat; sed potius ad solius veritatis, & aequi bonique pronunciationem hortabatur cura propriae dignitatis, expectatioque honorum, qui a sola integritatis opinione illis offerebantur: ut non mirum si auctoritate fideque, vel summis

mis

nis praestiterint oratoribus, & propter merita explicatae traditaeque justitiae, ipsos etiam exercituum duces, & hostium victores vicerint apud cives in petitione consulatus. Hi autem leges in fidem, custodiamque suam accipientes, ac se diuturno doctrinae, atque integritatis experimento ministros, & sacerdotes earum populo praebentes, quidquid in Graecorum scholis, & in disputationibus Philosophorum ex usu justitiae, ac Romanae Civitatis invenirent, patriis judiciis adplicandum auferebant; ut ubi causa deficeretur verbis legis, eo vel dialectica ratione, vel moralis doctrinae praeceptis occurreretur; ubi vero lex observaretur asperior, ibi regulis temperaretur aequitatis. Itaque scriptum jus quando vel deesset, vel ex eventu publice noceret, a jurisconsultis aut ex philosophia supplebatur, aut leniebatur utilitate communi. Vetustatis vero injuriam, quae obscurandis verbis, & obliterandis moribus leges abduxisset ab intelligentia populari, notitia discriminеque temporum avertebant, & peri-

tia

tia formularum, & nativa proprietate verborum: quibus opibus aluerunt leges, artemque instituerunt, quae sensum eis perennem, vitamque clariorem redderet, quam jurisprudentiam appellarunt; quamque seorsum a nationibus aliis primi solique invenere Romani: qui ut alias artes ac doctrinas a Graecis acceperint; hanc certe ipsi unice protulerunt, sibique habuere praecipuam, & peculiarem, quae utilitate atque dignitate adeo antecellit, ut ceterae civili commercio eatenus dignentur, quatenus jurisprudentiae paruerint: quae utpote interpres legum, & lingua justitiae, jure suo imperat scientiis, & civilibus cunctis artibus, quarum sine congruo modo a jurisprudentia statuendo, & singulis personis ac rebus aptando, nulla in publica re foret utilitas. Quae divina profecto ars tranquillitatem & concordiam creat cum in populo universo dum publico justitiae adspectu perfruimur; tum in singulis civium animis: qui nulla opinione injuriarum exulcerantur, quando jurisprudentiae ministe-

sterio naturalia & civilia justitiae foedera, nempe leges, apte adhibentur ad causas, convenienterque personis, & negotiis advolvuntur. Justitiae namque solius est pacare animos, & componere discordes affectiones: quae sicuti suscitantur injuriis, ita justis responsis compescuntur, & allatis honestis causis omnino sedantur. Quod a solis legibus, utpote generalibus, & abductis a singulis rebus, personis, & casibus, minime assequeremur; nisi a jurisprudentia jus omne humanum exculptum exemplis, confirmatum argumentis, conclusum regulis, distinctum exceptionibus, ac definitionibus expressum haberemus; atque ab eadem singulas conventionum, & voluntatum humanarum, civiliumque factorum species legibus prudentiaque digestas, & longis meditationibus excoctas acciperemus; ut quicumque affectionibus expers acuta ratione, ac debita aequitate civilia, & forensia negocia perpenderit, propter inditam cuique justitiae notionem, suo marte feratur in sententiam jurisconsultorum: qui pro causis

ſis & negociis omnium ætatum, & gentium, judicia protulerunt: dum affectione omni vacarent, & jura posterorum puris animis dirimerent atque librarent. Ideo longe totius de rebus praesentibus mente aliena, quam propria, judicabimus, eorum si scripta in consilium vocare, ac potius mortuos, quam vivos audire voluerimus.

Nec minorem illi justitiam in verbis, quam in rebus adhibuerunt apte vocibus utentes, nativasque sedes illis attribuentes, Diisque ipsis dignum orationis genus usurpantes. Quo solo scribendi genere, non modo Jurisconsulti praestant latinis ceteris; verum & latini antecellunt Graecis: qui ut omnia eloquentiae genera & invenerint, & ad summum perduxerint; Jurisconsultorum tamen Romanorum sicuti scientia, ita & stylo caruerunt. Habuerunt enim nostri Majestatem sine luxu, fastum sine pompa, supercilium sine rusticitate, splendorem sine fuco, sine horrore vetustatem, parsimoniam sine macie, sine caligine brevitatem: ac prae ceteris melius ele-

gan-

gantiam cum simplicitate, cum decore proprietatem, & oraculorum sanctimoniam blanda cum perspicuitate conjunxerunt. Quamobrem haec ars una Graecorum legislatorum scientiam, Romanorumque prudentiam, & gravitatem; praetereaque moralium Philosophorum honestatem, Physicorum soliditatem, Dialecticorum acumen, Grammaticorum eruditionem, & meliorum scriptorum elegantiam comprehendit. Hac sola ex arte auxilia civibus, monita Praetoribus, mandata Praesidibus, consilia Principibus proferebantur: ut merito quaecumque vel ipsi Jurisconsulti respondissent; vel edixissent Magistratus; vel privatis etiam in petitionibus rescripsissent Imperatores, transierint in assiduam jurisdictionem, ac vim acceperint parem primoribus legibus. Deducebantur enim nativo e fonte justitiae, ac moribus, & auctoritate propagabantur illius populi, qui suam in Civitatem, ac nomen populos traduxerat universos. Cujus triumphi, non tam victoribus, quam ipsis devictis gentibus profuerunt.

rant. Etenim Romani, ut Imperium justis praeliis partum aequitate conservarent, aeternoque tempore retinerent, non tam sua, quam aliarum gentium causa imperarunt. Quippe qui non modo virtutum suarum commercio, & rerum gestarum admiratione, ac nativa Italorum gravitate, animos aliorum composuerint, Graecorum levitatem, Afrorum perfidiam, Syrorum ignaviam corrigentes, perque humaniores literas Arcticarum regionum barbariem auferentes: verum & leges, & magistratus, & linguam, & Imperium, & ipsam denique patriam cum omni humano genere communicarint. Quapropter sicuti multiplices ciborum species valentem stomachum ingredientes, salubres in humores ad totius corporis alimentum convertuntur; ita & varia dissimilium locorum, & nationum ingenia, sub hoc coelo, & sub illa institutione civilibus, & militaribus rebus attemperata, exemplisque nostris veluti complanata in Romanos mores ad terrarum regimen transferebantur. Itaque ab hac

ci-

civilis vitae, ac divini humanique juris communione, societatem omnium gentium conflaverunt; ut Romanum esset quodcumque oculi viderent, & civitatem homines, non a Latino solo acciperent, sed a morum ac legum professione Romanarum. Quo nomine majores nostri Imperium crearunt omnium uti maximum, ita & justissimum, solaque violentia fortunae, nullo vero, nec dissentientium populorum, neque contrariorum foederum, neque temporis aut oblivionis jure interiturum: quippe promiscuum, nec Romanis modo, sed universis gentibus paratum & utile: ut e re omnium fuerit manere perpetuo, quod ceterorum commodo haberetur institutum. Quis enim populus, utcumque remotissimus, non imperabat in ea urbe, ubi Senatus, & jurisdictio, & ipse denique Principatus, patebant nationibus cunctis; quandocumque aut homines egregios, aut praestantissimum civili, & militari virtute Ducem Latinis populis obtulissent? Quales Romanum tulit Imperium plurimos,

mos. Etsi enim inter milites, ubi praecipue Senatus langueret auctoritas, ratio viribus obtemperaret; raro tamen quis ad Imperium attollebatur, nisi aut omnibus virtutibus ut Nerva, Trajanus, Titus, Pertinax, Pius, Marcus, Alexander, Probus, Constantinus; aut fortitudine militari, ut Commodus, Caracalla, Maximinus, Decius; aut rerum gestarum tali gloria, qua vitia obruerentur, ut Vespasianus, Adrianus, Severus, Aurelianus, Diocletianus, Julianus, aliique ceteris mortalibus praestitissent. Et qui partim suis sceleribus, partim offensione scriptorum inter monstra hominum referuntur, aliqua tamen virtute adeo excelluerunt; ut ejus laudem etiam apud posteros in tanta vitiorum infamia conservarint. Quis enim Tiberio doctior? Quis Nerone cultior? Quis Cajo eloquentior? Quis Domitiano ingeniosior? quorum alter Oratores, alter Poëtas omnes aevi sui superavit. Nam quid dicam de horum quatuor, & similium sagacitate, magnificentia, liberalitate? adeo ut Roma-

manorum Imperatores in priscorum ; quorum etiam facta vicerunt , Heroum virtutes , & vitia successisse videantur. Cum enim non hereditario jure, sed voluntate plerumque ac motu legionum ascenderent ad regimen orbis terrarum ; nemo tantam ambitionis, & consiliorum immensitatem concepisset ; nisi habuisset animum infinitae dominationi aequalem , ideoque summarum pariter virtutum capacem, & vitiorum . Nullus vero maximus animus, etsi vitiosissimus, absque rerum optimarum seminibus , quae inter opes , & delicias corrumpuntur; quaeque aliquando ex ipsa corruptione per operas emicantia perstringunt aciem popularium ingeniorum , arbitria rerum tumultuario plerumque judicio , & inconsulta, caecaque admiratione tribuentium. Tanti ergo ad Imperii gubernaculum sicuti mentes congruas motibus omnibus rerum humanarum ; ita & leges universorum populorum rationibus convenientes oportuit adhibere : quae scilicet naturae communi hominum consentirent,

& ci-

& civilibus negotiis quadrarent omnium regionum ac temporum. Unde non mirum, si populi, qui abrupto communi hoc vinculo, sibi proprios Reges crearunt; Romanas tamen minime dimiserint leges, ne amitterent humanitatem, & regulas rationabilis vitae. Quo magis iisdem legibus, Magne Moschorum Imperator, tibi receptis est opus ad pacandos mores tot, ac talium populorum, qui, si bene indolem illorum didici, scientias, facultatesque alias per te nuper sibi patefactas in publicam, & privatam fortasse perniciem traxerint; nisi beneficio quoque tuo Romanas leges, quae rectum bonorum doceant usum, aliquando accipiant, & complectantur jurisprudentiam nostram, quae in Civitatibus, non opes modo regit, & jura cujusque tuetur; sed imperat singulis ordinibus civium, & professoribus doctrinarum, & magistratibus, assidetque Principibus, inter quos una, & subjectos alit concordiam, dum officia praefinit, ac statuit modos dominiorum, animisque imprimit & commerciorum fidem, & contractuum auctoritatem, & magi-

 stra-

stratuum jurisdictionem, & principum praecipue Majestatem. Quo si studio ingenia teneantur; & inter boni, & aequi assiduo praecepta versentur, sensim amittent feritatem eam, quam e moribus hominum nulla vis, nullus carnifex excusserit, nisi per jurisprudentiam cognitio juris, ac justitiae persuasio metum poenarum antevenerit. Operum enim pravitatem poenae auferunt, non animorum; qui nisi ratione regenerentur, statim noxias ad operas erumpent, quandocumque crimina vel celare fraudolenter, vel violenter munire licuerit. Tuum vero, Petre, Regnum, scimus quam varios discordesque mores complectatur, in tanto numero regionum, & volubilium, ac seditiosarum gentium: quae antequam in hanc Imperii formam tua, & majorum tuorum prudentia coalescerent, se invicem diu discerpserant, mutuis cladibus prorsus perituraeşnisi dilaceratas provincias, & membra divulsa collegissent, corpusque de illis integrum composuissent arcessiti e Varegbis populis finitimis rei-

publicae constituendae Triumviri, quorum in auctoritatem, & fidem, ultro se dimicantes populi suarum irarum, & voluntariarum cladium pertaesi tradiderunt; ut salutem, quam a se invicem impetrare non poterant, a potestate, atque arbitrio acciperent alieno. Talium tu ingeniorum furorem, atque mobilitatem, nulla melius exercitatione continueris, quam studio legum Romanarum, quibus ab impetu deducentur ad rationem, atque a rixis ad judicia transferentur: quae majores nostri praeliorum loco substituerunt; ut res quae antea non sine frequenti caede, publicoque cum periculo per vim repetebantur, in posterum non in acie, sed in jure manu conserta reposcerentur; ac verum praelium in imaginarium aliud festucarum conflictu imitatum converteretur. Legibus itaque Romanis in imperio tuo receptis eveniet ut cives, vel in scholis de justo, & injusto inter innumerabiles controversias; vel in foro de jure quisque suo per quotidianas diuturnasque lites disputantes; dum utilissimis quaestionibus

 im-

implicabuntur, a cogitationibus rerum novarum, & motibus civilibus abstrahentur; perque hanc ingeniorum salubrem, longamque occupationem Principi securitas, & civibus tranquillitas procreabitur. Et quoniam Romanus civis, non a natalibus, verum a legibus, & moribus constituitur; ideo cum jure nostro Romanam etiam Civitatem per omne tuum Imperium propagabis, nosque de Scythia, unde Radagaisos, & Attilas extimuimus, novos Stilichones, & Aëtios expectabimus. Quid vero tuis, Caesar, laudibus, istiusque Imperii amplitudine dignius, quam ad regimen publicarum, & privatarum rerum in consilium tibi ac tuis adhibere Solones, Numas, Crassos, Brutos, Papinianos, Scaevolas, Justinianos, totque alios sive de Graecorum sapientum, sive de Romanorum Regum, Imperatorum, & Consulum numero: quorum animus adhuc nostris loquitur in legibus: quibus ilii pari aequitate, parique omnium gentium admiratione, ac felicitate, tuum quoque regnum administrarent; quibusque propriam tu

ju-

justitiam, atque prudentiam ad posteros transmitteres. Hac autem legum aequitate Romani longe amplius, quam triumphis ac praeliis, profecerunt. His enim innumerabiles quidem ex universo terrarum orbe palmas, caducas tamen, & fragiles collegerunt; illis vero praemium a Deo Opt. Max. immortale sibi meruerunt, & infinitum, Religionis videlicet auctoritatem, & veritatem aeternam concreditam fidei, sapientiae ac probitati Romanorum: ut coelestis hic thesaurus in eorum animis velut in sacrario receptus, & a fallaciis munitus latissima illorum dominatione populis traderetur universis; qui civilium negociorum causa Romam convenientes, animorum salutem apud nos inveniebant; eamque ad suos redeuntes adducebant: adeo ut Romanis armis, & legibus omnium nationum conventus divinitus videatur institutus: quo sicut humor e capite artus per omnes, ita Christiana Religio ex una urbe rerum humanarum, & divinarum domina facilius, & celerius in reliquum Imperii

corpus ad cunctos populos diffunderetur. Hinc nexus communis Imperii, quo universorum hominum societas continebatur, duplicatus mirabiliter fuit communione Religionis: quae cum profanam in sacram auctoritatem convertisset, eam inermi Romae tribuit immortalitatem, quam vana sibi spe veteres ab armorum potentia pollicebantur. Habent enim Romae sacro ex hoc foedere populi communia munera, communes dignitates, & ipsam supremam sacrorum potestatem communem. Habent & civiles leges jure Pontificio munitas, & explicatas: ut quidquid praeclari contineret Imperium, in Ecclesiam videamus esse translatum. Habent in conspicuo rerum divinarum arbitro judicii securitatem ad controversias dirimendas, ac tranquillandas animas frustra pacem in privata sua, vel alterius auctoritate quaerentes; & ad cohibendos civiles tumultus, quibus ex varietate religionum Regna quassantur, atque ad incertum vel popularem statum revolvuntur, statim ut unicus, & summus Religio-

nis

nis interpres contemnatur. Habent postremo Romanae auctoritatis cultores praeter divina, quibus omnia subjacent, humana etiam bona: quorum ad culmen nihil profecto deesset, nisi deesses tu, cum quo desunt plurima. Etenim per unum hominem terrarum novum Imperium, & Constantinum alterum accipermus; si nobis complectendum dares te, non modo votis, verum & lacbrymis omnium nostrum vehementer expetitum; postquam tuo de beneficentiae fonte haurire coepimus; tuoque munere sacris nostris in ditione tua locum, & iter ad Sinas impetravimus. Quibus etiam sacris tu, si, Deo coeptis adspirante, sublimem in excelso animo tuo sedem praebueris; qualem sparseris laetitiam inter Coelites, qui virtutibus tuis plaudentes, & clam nostris oculis in occursum amplexumque tuum descendentes, floribusque sternentes humum tibi calcandam, ad matrem communem animarum, novum filium cum tot Regnorum comitatu venientem deducerent; praeirentque in posterum legiones, turmasq;

tuas Africam, & Asiam sanctis, & felicibus auspiciis nostris ab impiae dominationis, & aeternae damnationis calamitatibus liberaturas. indeque te Trajano meliorem, & feliciorem Augusto praedicaremus. Quod o nostris & Ecclesiae universae precibus annuas Deus!

Scripsi sex ab hinc annos circiter.

J. VIN-

J. VINCENTII GRAVINAE

De foedere pietatis, & Doctrinae.

ORATIO VIII.

Ad suos Gratianei Decreti auditores.

Quod bellum a Juliano Caesare Christiano populo consulto, ac fraudolenter movebatur, idem nunc imprudenter, atque ignoranter suscitatum praeter suam, & omnium opinionem videmus ab indoctis quibusdam simulatoribus novae pietatis, qui non opibus in pauperes effundendis, neque abscindendis cupiditatibus, honoribusque declinandis; sed flectendis cervicibus, unaque calumniandis melioribus ignarum sibi vulgus attraxerunt.

Quippe Julianus non securi, aut gladio, quibus ira priores hostes Chri-

stianorum armaverat; sed ignorantia, & caligine ingeniorum Christianam sapientiam obruere, cursumque religionis nostrae revocare nitebatur, clausis Christianorum scholis; aversisque procul ab Ecclesia praemiis, & honoribus literarum.

Norat enim ille Apostolos, & si humana eloquentia, profanisque scientiis expertes, tamen suscepisse demissam sibi e coelo aeternam sapientiam, divinamque facundiam, qua evangelicae veritati pectora mortalium aperirent; eosdemque Terris cedentes, Christique sinum adeuntes reliquisse posteris imitationem pietatis, sermonisque coelestis: quem veteres Patres Apostolorum successores alebant Graecorum, ac latinorum selectioribus, & purioribus literis; quibus Christiana doctrina illorum in ore coruscans, falsaeque religionis tenebras discutiens, populos, nationesque integras, exiguo tempore, sub Christi signa traduxerat.

Has facultates, & artes, quas Christiani sapientes hostium nostrorum detractas manibus adversus eos mire con-

ver-

verterant, repetebat a nostris, imperio suo, impius Apostata; ut iis ademtis, opem etiam ac facultatem religionis latius, diutiusque fundendae nostris auferret; illosque non divinis modo, quae nullis patent injuriis; sed & humanis animorum ornamentis conspiciendos, suisque adversariis merito verendos deinceps exutos scientiis, & literis, eorundem ludibrio adversariorum obiiceret.

Succurrebat nimirum ei quantum Platonica Clementis Alexandrini, discipulique sui Origenis Philosophia; quantum Tulliana Lactantii dictio; quantum Demostenica Tertulliani fulmina, & ceterorum suo tempore Patrum Attica facundia sacris nostris contulissent; quantusque inde cultus, atque celebritas falsis defluxisset Numinibus: ad quae non ante honorem pristinum rediturum sperabat, neque prius putabat Christianam gloriam prolapsuram; quam Episcopi, Doctoresque nostri bonarum artium, & scientiarum usum amitterent.

Nunc non quidem consilio, verum

inscitia nostra, eodem prope quo Julianus tendebat exitu, nova haec professio pietatis persequitur literas, atque insectatur ubique artes illas, quarum jacturam tantopere veteres Ecclesiarum Antistites pertimescebant; quibusque retinendis humana, divinaque omnia contra Juliani calliditatem commorant, non ante a libris, & concionibus quiescentes, quam Juliani morte, studiorum libertatem recuperarint. Enimvero hi nostri veterum Patrum, quales se nobis ferunt, imitatores, non erubescunt contra morem illorum, quos voce, habituq; imitantur, abducere adolescentes a studiis graecarum, & latinarum literarum, tamquam profanis, & indignis religione illa, quam eaedem literae sub divinitatis auspicio tamdiu educarunt. Unde & Platonicam doctrinam scholarum olim Christianarum magistram, cum videant nostris temporibus reviresentem, ac multis post saeculis remigrantem, excludunt ab animis studiosorum: quibus non aliam scientiam proponunt, nisi cujus ipsi, & imbecillimi quique ipsorum

ram similes fuerint compotes, & Doctores idonei; cujusque auctoritatem insidiis, & calumniis contra eruditorum cachinnos, & ludibria munierunt.

Ac ne solam lanienam exercere videantur; nec perterrefacere tantum, sed pro summo eorum ingenio, & doctrina monere quoque, atque persuadere existimentur; ignaviae suae praetendunt studium severioris honestatis: quam illi non tam fuga tuentur periculosarum consuetudinum, quam odio, & exilio poëtarum. Quorum tamen hi virtutes, non vitia eripiunt adolescentibus, ea longe uberius haurientibus, e ganeis, & lustris & spectaculis, & commessationibus, & alea: pro quibus si occuparentur in poëtis, praeter eloquentiam, & eruditionem quam inde carpserint; cognoscendis poëtarum aegritudinibus, atque molestiis, carmine illorum expressis, alieno labore cavere sibi discerent a voluptatibus illis, ad quas imperitia plerumque ferimur, & ignorantia periculorum. Quas poëtarum utilitates minime contemserunt veteres Ecclesiae Patres: ex quibus Chry-

Chrysostomus, & Hieronymus, alter Aristophanem, alter delicias meas Plautum pulvinari suo subiiciebant: ut ex his leporem illum, atque facundiam, quam scriptis suis reddiderunt, assidue haurirent; indeque sagittas illas eloquentiae peterent, quibus Christianorum hostes configerentur. His facultatibus destituuntur nostri adolescentes, dum avelluntur ab optimis poëtarum. Iidemque adolescentes omnino pro labore ocium, & pro doctrina fraudem amplectentur; si unquam viderint indoctissimos quosque, pulsis dignioribus, sublatos ad honores eos, quos Romana Ecclesia Romanis paravit literis.

Eadem simulatione severioris disciplinae praeceptores civilis vitae historicos, & Oratores excutiunt e manibus nostris, tamquam profanos: cum profanos ipsi magistratus, & profanam dominationem, cuius regimen discere dedignantur, aviditate ad se tanta corripiant: ut nisi publicam, privatamque rem ignaviae, imperitiaeque suae perdendam dederimus; avita eos haereditate spoliasse videamur. Unde qui profanos

sanos fastus minime sibi cavendos censent; summa tamen religione cavent a profanis Scriptoribus: quos Hieronymus, quicum certe nemo illorum de sanctitate certaverit, minime verebatur explicare pueris, quos sacris, piisque muneribus susceperat exercendos.

1. *Norat enim optime Hieronymus, quod minime intelligunt nostri duces ingeniorum, non tam homines ignoratione vitiorum; quam cognitione virtutis fieri meliores. Ita facultates omnes, artesque cultiores a nobis legitimis olim possessoribus, immo, & auctoribus earum ad hostes transierunt: a quibus nostris telis, nostrisque inventis appetimur, atque mari terraque obsidemur; neque classibus tantum, & exercitibus, & re militari, quam diu jam amisimus, oppugnamur; sed & peritia literarum, quibus post militares latinorum opes eversas, barbarorum tamen vires adhuc implicuimus, prudentia eos, atque doctrina subigentes, ingeniique opibus: quae nunc eripiuntur nobis ab ambitione imperitorum, qui nec opinantes, & imprudentes* *hanc*

1. Rufin. in Hierony.

hanc nequicquam olim Juliano susceptam operam navare videntur, remittentes adversariis nostris graecam, & latinam eloquentiam, eruditionem, atque philosophiam; nobis vero excipientes aniles, puerilesque tricas, Arabumque deliramenta; quibus imperium sibi asserunt ingeniorum.

Neque satis habuerunt isti pellere in exilium civilis regiminis, civilisque vitae praeceptores; sed & fontes ipsos clauserunt adolescentibus Ecclesiasticae disciplinae: cui uberius, cautiusque promendae Gratianeam praelectionem instituere majores nostri publicis in Academiis: de quibus nunc juventus ad istorum naenias avertitur, vacuefacta etiam Gratianea schola, unde munerum Ecclesiasticorum cognitio, & origo, rerumque omnium sacrarum doctrina prefertur; adeo ut nos, qui scholam eam accepimus, vix unum, aut alterum veteris disciplinae, primordiorumque sacrorum studiosum invenientes, nobis canere tantam cogamur, & Musis; ac solis consulere, & laborare posteris, ad quos curas nostras unice dirigimus,

dum

dum primaevas Ecclesiae institutiones, morumque candidiores regalas pandimus, & suis ab initiis ducimus singulorum praesulum officia, & auctoritates. Quae nisi scriptis conderentur, voce quidem nostra darentur protervis in mare creticum portare ventis: *cum interea videamus contemtores quosque doctrinarum, ignaros alieni juris, & sui, proprioque in munere prorsus hospites irridere doctorum labores, ac stultitia sua, imperare sapientibus ab se praemio spoliatis, reddentes jura sibi prorsus ignota, eaque docentes, quae nullo umquam tempore didicerunt.*

Ac ne munerum satagamus alienorum, & ad pensum unice vertamur nostrum; quis nisi publicae utilitatis, & sacrae disciplinae hostis amentiam tulerit eorum, qui Gratianeas praelectiones cum sophistarum, & grammatistarum circumforanea verborum pompa commutant? Enim vero ut Gratianus, quem nos interpretantes passim emendamus, atque castigamus, tenebris mersus temporum, quibus involutae falsae opiniones,

nes,

nes, & mendosi Codices, auctoresque suppositii privatas, publicasque scholas perambulant, puro non semper de fonte petierit, inque collectione sua pro veris falsa non pauca inseruerit, quorum ei plurima falsus suggerebat Isidorus; copia tamen ille, ac varietate, atque utilitate rerum discendarum, praequam alii ante se omnes, jus Ecclesiasticum locupletavit. Codices enim Canonum, Gratiano antiquiores, vel plurium conciliorum celebrationem praecurrerunt, vel certis Ecclesiis prodiere moderandis. Vetustissima est Collectio canonum Ecclesiae universae, prius ad usum Orientalis Ecclesiae producta, postea vero etiam ad occidentalem delata multorum canonum accessionibus.

Ab hac est altera Theodoreti, quae privato consilio, privataque de cura processit. Excepit utrasque Photii nomocanon, sive contextus canonum, & legum: quod opus pro Ecclesia Orientali conditum tanto praestitit cunctis, quanto auctor illius eruditione ingenioq; praecelluit.

Neque Africam ultra spectavere

Ca-

Canonum Ecclesiae Africanae, atque Cresconianae collectionis volumina. Omnium tandem opulentissimus, & lectissimus fuit Codex Dionysii Exigui, qui Orientalis Ecclesiae collectionem in latinitatem transferens cultiorem, eique adiiciens aliorum conciliorum canones, qui ad sua prodiere tempora, primusque illis decretales Romanorum Pontificum longo abse studio coactas epistolas inserens, uberrimum Ecclesiasticae doctrinae promtuarium condidit Ecclesiae Romanae, a qua inferiores omnes ad Ecclesias ejus Codicis doctrina diffunderetur.

Quam vero prodidisse fertur Isidorus Hispalensis, ea Hispanas Ecclesias complectebatur: quamvis cum ea olim confunderetur, quam protulit Isidorus ille alter, cognomento Mercator, qui apud indoctos Hispalensis personam falso tulit; quam personam ei detraxerunt eruditiores, qui praestigiatoris hujus collectionem plurium fraudum redargutam, ac manifesto convictam, ab altera jam diu distinxerunt. Reginonis praeterea collectio, & Burchardi,

&

& Ivonis Carnotensis, & incerti auctoris quae Pannormia, sive universa regula nuncupatur, & Anselmi Lucensis, & Leusdedit Cardinalis, & Gregorii, quae dicitur Polycarpus, & inferiores denique aliae: quarum aliquot ordine, cultu, & delectu Gratianum facile praestiterint; pondere certe usuque rerum, & copia nequaquam cum eo contenderint: ne frequentiam attingam, & celebritatem, consensumque nationum, & Scholarum omnium, atque tribunalium in Gratianeam: quae de Bononiensi Schola, sive de antiquissimo divini humanique juris aerario, ad gentes manavit universas, Bononiam ad Theologiam, & jurisprudentiam, ipsamque humanitatem hauriendam undique confluentes.

Omnis igitur Gratianeo de Codice non exterior modo, sed & interior disciplina fluit, & cognitio munerum sacrorum: floresque SS. Patrum omnium decerpere hinc licuerit utiliores ad publicam, & privatam emendationem animorum. Quae universa neglexerit commoda quisquis Gratianum,

aut

aut ignorat omnino, ut nunc ii maxime qui munera Ecclesiastica concupiscerent plurimum; aut illum privatim sibi legendum suscipit procul a publicarum Scholarum luce, ac voce praeceptoris. Ut enim qui Gratianum negligunt nullam; ita qui vocem interpretis ad eum sibi non advocant corruptam in Ecclesiam, & vitiosam disciplinam facile attulerint; seque deridendos praebuerint non hostibus modo nostris, verum & eruditioribus Catholicorum: qui praeter publicam curam a Summis Pontificibus adhibitam, privato etiam labore in dies retegunt eluuntque simul Gratiani maculas, partim socordia ipsius, partim ex aliorum collectionibus, & communi ejus aetatis errore contractas.

Obtrudit enim Gratianus nobis commentitios canones haud paucos, nominaque falsa subjicit plurima pro veris; quibus ignota eis instituta, & facta incomperta prorsus aetate illorum attribuit. Ipsum praeterea temporum confudit ordinem, turbavitque sensum vocabulorum, & nexum, contextumque

rerum,

rerum, atque locorum; ut qui se Gratiano, spreta praeceptoris voce committat; is conetur absque gubernaculo circumire sirtes; qui vero ambiens Ecclesiastica munera Gratianum, laboris taedio, refugiat; is aut, de more, sit ignoratam sibi disciplinam tractaturus, aut eam incerta dubiaque via sparsim, & minutatim correpturus ex immensis, ac variis, & infinitis veterum Patrum, conciliorumque voluminibus, ac toto quaesiturus Oceano quam uno collectam alveo piguit explorare. Quis vero tam fuerit excors, ut laborem ab eo sibi polliceatur infinitum, qui circumscriptum, & levem tolerare nequiverit? Quis credat homines adeo socordes, qui vocem interpretis Gratianei non tulerint, perrupturos aggerem antiquitatis, & superaturos molem obscurae illius eruditionis, quae veteris Ecclesiae voluminibus incumbit.

Utinam vero scholae vulgares tale umquam adolescentum examen emitterent, quale Sanctorum Patrum lectio postularet: tum enim non solum Gra-

tia-

tianus eorum disciplinae collector auditores benevolos; verum, & tribunalia magistratus, ac judices; & curiae praesules; & Ecclesiae passim rectores invenirent idoneos.

Quales ut quandoque vos ingeniosi adolescentes evadatis, nolite spes opesque vestras ducere a Sophistarum scholis, quas adhuc incoluistis, quasque pro doctrina jam pridem occupavit arrogantia, fastusque popularis; verum alio quaesitum eatis, quae inde tam vane impudenterque ostentantur, scientias scilicet, & eruditionem, sive graecam, sive latinam: sine quibus neque jura ulla sive civilia, sive sacra recte perceperitis; neque digne atque utiliter gesseritis munera illius Ecclesiae, quae cum alias complectatur universas, eam quoque sacram, & civilem sapientiam suis institutis profitetur, quae ad tantam rerum administrationem, taliumque causarum, & controversiarum disceptationem definitionemque postulatur.

Qua de causa suis ab usque primordiis Ecclesia Romana, non solum

di-

divinam ab Apoſtolis tranſmiſſam ſapientiam perpetuo cuſtodivit ; ſed & humanam undecumque arceſſitam, atque collectam complexa eſt univerſam; ut inventa omnia , virtuteſque veterum ſacra potiſſimum auctoritate protexerit ab injuriis barbarorum omnia diripientium . Quorum furorem Pontificii numinis majeſtas avertebat a ſcriptis , & aedificiis , aliiſque monumentis antiquitatis ; adeo ut reliquias quas habemus eloquentiae , ſapientiae, ac magnificentiae veteris, uni debeamus curae pietatique Pontificum Romanorum : qui pro ſua poteſtate falſorum Deorum ſedes, impia religione, jam expiatas,& Chriſtiano ritu luſtratas,vero cultui attribuerunt,& ad obſequium Eccleſiae vocaverunt majeſtatem omnem priſtinam, ſive operum ſive indumentorum , quae cum Chriſtianis moribus ab initio coaluerat. Hinc Pontificii ornatus candor , hinc & communis Clericorum tunica talaris,& modus capillorum , & toga pulla inopum olim,atque lugentium, quorum ſibi modeſtiam Clerici maluerunt .

Hinc

Hinc & imitatio ſcipionis eburnei, & utraque purpura, plebeja nimirum, ſive violacea minorum praeſulum; & patricia, ſive rubra majorum; quibus & indumenta cetera ſive ſenatoria, ſive conſularia, & triumphalia ceſſerunt. Quorum ornamentorum, & rituum, quae culmen dignitatis exprimerent in Summi Pontificis perſonam, in quem & conſularis poteſtas confluxit, merito convenerunt; qui & equis utitur albis, & ſella curuli, & ſtatim creatus in ſublime attollitur, dum veteri more praefertur ignis.

Quid linguam latinam commemorem, cujus miniſterio patrum noſtrorum ſenſus adhuc dominatur nationibus, per quam linguam ſonum etiam, & notam conſularis Imperii ad gentes mittimus univerſas: quarum ſocietatem atque commercium, ejuſdem ſermonis nexu, contraximus, & retinemus? Quibus armis imperantis hujus linguae majeſtas barbararum vocum foedam impreſſionem excluderet, vitamque ſuam proferret in aeternitatem; niſi ſacris Pontificiis ſuſcipiendis,

atque tractandis eorum immortalitatem participaret?

Militares praeterea omnes honores, & civiles, eadem auctoritate, in honorem cessere litterarum, quas cum prae ceteris, vel unice, barbaris temporibus profiterentur Sacerdotes; ideo per togatam, sive literariam militiam, omnia pristinae dignitatis insignia, quae aut negligebantur a barbaris, aut lacerabantur, ad nos integra pervenerunt: adeout in Ecclesiam selectior omnis, & sanctior migrarit antiquitas. Praeterea laurus, qua Imperatores, & Consules victorias suas coronabant, vertit in praemium literarii laboris; & aureus annulus, equestris olim nota ordinis, testimonium nunc praestat fidemque studiorum: per quae nobilitas equestris ordinis communicatur.

Quin & jura civium Romanorum plurima, quae barbari extinctum ibant, Pontifices Romani, auctoritate divina, in Ecclesia retinuerunt: ut sicuti Lex Porcia verbera, & necem a civibus Romanis arcebat; ita & injurias easdem Summus Pontifex per im-

immunitatem, ex aeterna lege petitam averterit a corporibus Clericorum: qui jure Sacro Civitatem Romanam nanciſcuntur: utpote qui unde unde venientes Romano Pontifici ſubjiciantur. Quamobrem evenit ut Civitatem Romanam, quam olim vel a Senatu accipiebamus, vel a Conſule; nunc a Deo Optimo Maximo per ſuum Vicarium aſſequamur. Cujus immunitatis, ac poteſtatis, ſi qui ſunt ex Italis contemtores, haud intelligunt eadem opera ſe avitam, communemque libertatem, & dignitatem, quam ſuſcipiendis ſacris miniſteriis recipimus, prodere nationibus exteris, a quibus per nos, diu rectis, nunc rectores petimus; adeo ut exulatum eat ab Italia, quidquid Eccleſiae Romanae deceſſerit.

Hanc ſummam ſacrorum poteſtatem, auditores, praecipue vero vos, Quirites, e Coelo a Chriſto adductam, perque Pontifices Romanos implicatam literis, nativa etiam pietate, conſuetaque olim doctrina, obſecro, munieritis, cum ab exteris omnibus hoc priſtinae majeſtatis propugnaculum Ita-

liae invidentibus; tum praecipue ab hostibus nostrae Religionis: qui cum frustra nos divina veritate spoliare contenderint; tamen ignavia nostra, & vigilantia sua prope spoliavere patriis Italorum literis. Callidius enim illi excubant corripiendis alienis, quam nos propriis opibus retinendis incumbamus.

Vos vero, quicumque Romanos Magistratus suscepistis, nolite committere, ut antiqua eruditio, & vetus eloquentia ibi proculcetur, ubi asylum suum, & praesidium sibi despondet. Ac demum revolvitote animis vestris Romam uno sub capite corpus praebere tergeminum, Ecclesiam, nimirum, Populum, & Curiam. Ecclesia de Pontificatus culmine, tamquam e fonte praecelso in Episcopos minoresque Sacerdotes alios diffunditur velut in rivos, divinaque auctoritate, ac coelesti vaticinio terrarum orbem complectitur universum, nullisque adversariorum insidiis, nulla hostium violentia vacillabit. Eadem neque ab ignorantia, neque a vitiis ministrorum um-

quam

quam labem conceperit; utpote cum de coelo per ministrorum ora sua ducat oracula; & veterum virtutum, ac divinorum exemplorum auctoritate novitatem obruat vitiorum, quae ab hominibus orta, sacras tamen ad hujus Ecclesiae leges numquam perrepserint. Populus, cujus ab opulentia, & numero securitas procedit, & opulentia principatus, augetur frequentia connubiorum, & institutione commerciorum, ac nundinarum, honestaque libertate ludorum; qui civium laetitia, & concursu exterorum ditant, ornant, & multiplicant Urbes. Civilibus vero magistratibus Curia constituitur, quae laudis, atque auctoritatis plurimum duxit a gloria literarum, & a peritia civilis, & Pontificii juris, atque a sanctitate judiciorum: quorum justitia, fides, & aequitas e patriis tribunalibus convellebat causas, Romamque pertrahebat.

Haec autem, non e solis civibus componitur, sed ex gentibus universis ad Urbis, & Ecclesiae regimen confluentibus; adeo ut Curia, quae cor-

pus est Sacrorum , & Civilium munerum , suos in humeros sustulerit Romanum Sacerdotium , & populum : quorum alterutrum seorsum ab altero susceptum , si gravissimum ac difficillimum foret ad administrandum ; quid oneris atque periculi esse in utroque gerendo existimemus ? Quibus non divinis humanisque virtutibus , & literis opus fuerit ministris , & magistratibus ejus Ecclesiae, ac populi, quorum altera veritatem , & sanctimoniam aeternorum numinum exprimit; alter priscorum omnium sive Graecorum, sive Barbarorum fortitudinem, justitiam, & sapientiam , non vocibus modo , & scriptis, ut Graecorum complures praestitit; verum longa, & perpetua serie rerum supra mortalem conditionem gestarum anteivit nationibus universis ; quas singulas certa aliqua, patriaq. virtute praestantes, Populus Romanus omnium virtutum cumulo praestantiaque superavit: utpote qui ad praeclara terrisque inaudita facinora, non solum disciplina sapientissimorum Regum , qui Romanarum victoriarum semina jece-

runt ;

runt; neque memoria modo veterum exemplorum; sed & natura ipsa ducerentur: quae coelum hoc ita temperavit, itaque miscuit atque composuit coëuntium huc elementorum facultates, & motus; ut nusquam alibi gentium talis oriatur sobrietas, atque dexteritas animorum, & corporum, quibus neque absit aliquid, neque redundet, qualem ingenia praeferunt Romanorum: quibus experiundis minus miramur si virtutes complures ante inauditas, & praecipue τὸ πρέπον Graecis voce magis, quam re notum, latine decorum, & morum gravitatem, temperiemque civilem Romani apud omnes mortales instituere primi, regimine suo aliis, quod acceperant a natura contribuentes: adeout antequam Deus Opt. Max. oracula sua Romae collocaret, naturali tamen sanctimonia suorum civium ad conformandos aliarum nationum animos, Roma uteretur: cum tale Romanum nascatur ingenium, quale aliorum longa vix arte componitur.

Unde, ne genus humanum antiquis

suis cultoribus indigeat, plurimum interesset omnium gentium provocare praemiis, Augusti exemplo, frequentiam, & copiam civium Romanorum; ut multiplicatione, commercioque illorum gravitas, & prudentia cum orbe terrarum universo, ut olim communicata, in dies multiplicetur; simulque in Urbe hac aeterna validioribus viribus, & crebrioribus Romanarum virtutum exemplis, resistatur vitiis, quae huc extrinsecus convehuntur: unde incremento populi Romani, & Roma ipsa, & Orbis terrarum universus felicius emendaretur. Cum Romana igitur Ecclesia divinarum; Romanus vero populus humanarum omnium virtutum segetem ediderint; providendum est maxime, ne semina, quae adhuc a natura suggeruntur, exarescant: idque curandum est praesertim Curiae ministris: quos si se dignos, & idoneos utriusque cultores, & moderatores praestare velint; oportuerit morum sanctitatem, doctrinaeque integritatem ex Apostolicis repetere temporibus, & exemplis, & scriptis;

pru-

prudentiam vero civilem ex universa memoria rerum a majoribus supra mortalium opinionem gestarum ad praesentem utilitatem, usumque transferre; justitiam tandem ad Ecclesiarum, populorumque praesentium regimen evocare de Gratianeis priscorum canonum, & Justinianeis legum voluminibus: quo non modo inimicos exarmemus nostros, & libertatem retineamus majorum virtute partam, & Pontificum auctoritate confirmatam; sed etiam ad Romanam potestatem, & fidem, atque ad spem salutis aeternae revocemus eos, qui antea quidem se subtrahentes, ditionem nostram extenuarunt; nunc autem extultantes, & opibus ferocientes, iis graviorem servitutem parant, quibus olim se paruisse indignantur. Quorum autem causa nobis tantopere insidiantur, eo majori virtute munire debemus; quod summo cum periculo possessoris amittitur quidquid summa cum invidia possidetur.

J. VINCENTII GRAVINAE
PRO
LEGIBUS ARCADUM.
ORATIO IX.
Habita in Colle Palatino. Anno MDCXCVI.

VErerer profecto, Arcades, ne veſtram omnium offenſionem incurrerem, ſi legum ſuadendarum cauſa, me apud vos orationem hanc habere profiterer. Quid enim his legibus complexi ſumus, quod vos non antea imbiberitis animo, & arripueritis uſu, ac morum candore, atque ſimplicitate praeſtiteritis? Sane leges nos laturi non ſumus imperitae, atque incertae multitudini, cujus ad mores emendandos oportuerit rogationes noſtras imbuere acerbitate, atque triſtitia, quam corrupti vitiis homines perhorreſcerent. Nec vos legem aliquam juſſuri eſtis, in qua privati commo-

modi, & alienae dominationis ulla suspicio lateat.

Vexet haec animi sollicitudo eos, qui media in Urbe, aut imperiosae ambitionis aura tolluntur; aut homines avaritia flagrantes, mutuisque odiis dissidentes legum severitate compescere conantur. Quod cum impetratu difficillimum sit, blanditiis verborum, & orationis calliditate, atque artificio dicendi reluctantes animos ad leges leniter flectunt. Nos vero, Arcades, a conditione illorum longe me hercule absumus; quippe qui sex ab hinc annis, antequam conveniremus in agros, & pastoritium vitae genus amplecteremur, excessuri urbe, superbos, & factiosos mores, avarumque ingenium, simul cum urbanis pompis, exuimus: neque huc aliud adduximus praeter cultum literarum, & innocuum laudis amorem, cui alia conjunximus animi bona, quae mersa jam civilis vitæ fluctibus, pleno, atque optimo jure hisce in agris recuperavimus. Unde postquam ad simplicitatem naturae, a qua pene desciveramus, tamquam ab exi-

lio redivimus; cupiditates, quae faces animorum sunt, tandem subsederunt, indeque in unum eundemque sensum coaluimus: ut cum plures simus, una tamen mente universi ducamur, & innocentiam, atque simplicitatem singuli meditemur. Hinc in animis cunctorum concordia viget, & studium aequalitatis, quod in singulorum pectoribus diu inclusum hisce prodendis legibus aperitur. Siquidem jus omnes nostrum, & voluntates in commune contulimus, atque universi coetus arbitrio rei nostrae communis administrationem, & regimen permisimus: ut in publico jussu vim quisque propriam, jurisq; sui portionẽ recognoscat. Et quoniam voluntas communis per singulos explicari minime potest, neque singulis negotiis omni tempore interesse universi queunt; ideo iis expediendis, Custodem singulis Olympiad. creamus, eique deliberandi, consultandique causa XII. collegas adjungimus: quorum consilium, quia ex Custode, atque collegis constituitur, collegium appellamus: ut per Custodem, & duode-

decim-Viros a Custode legitime coa-ctos, res communis administretur. Verum ne singulorum auctoritas, & jura cunctorum diu in certis hominibus haereant; inita ratio est, qua facultas paucis tributa redeat ad singulos, gestaque ac decreta Collegii ad universi coetus judicium revocentur. Ideo quae a Custode, atque a duodecim-Viris acta fuerint, non aliter rata, perpetuaque habentur, quam postquam jussa, scitaque sunt ab universo coetu, qui relationum audiendarum causa, bis saltem hyeme convocatur. Ita quod quisque tribuit alteri juris sui, certo tempore repetit, ac paucorum administratio ad judicium revolvitur universorum; ut nihil Arcadico nomine prodeat, quod non jus, & voluntatem omnium praeseferat. Ac ne oppressa jam ambitio in animis nostris aliquando revirescat; omnia sunt e coetu nostro gradus, ac dignitatis sublata discrimina: proinde ac decet homines, qui deposita civili persona, pastoritiam induerunt. Et quoniam eos, qui vitam innocenter instituunt, ipsa tuetur

per

per se probitas, & satis muniti sunt adversus injuriam, quibus res angusta sufficit, & proprio labore parabilis, neque adpetunt aliena; ideo hisce legibus interdictum nobis est potentiorum patrocinio, quod in Imperium saepe convertitur. Ut autem animorum concordia perpetuo maneat, omnis a coetu nostro verborum contentio, & dictorum asperitas procul arcetur: ac ne jurgia ex angustia finium oriantur, numerus Pastorum ad praediorum rationem, & numerum describitur; ut sua singulis pastoribus praedia suppetant. Illud vero prae caeteris in vestris institutis laudandum, Arcades, quod post has leges latas omnis praecluditur aditus novis; ne legum tandem infinitas, absurdam illam juris ambiguitatem inducat, qua in Urbibus miserrime conflictatur. Crebrae autem leges indicia sunt increbrescentium vitiorum, quibus opprimendis prudentes novam novis legibus rationem pro tempore, ac moribus comminiscuntur. Vestrum vero jus, Arcades, patens est, & simplex, quale de-

decet eos, quorum faciles, & aperti sunt mores, qui absterssa urbanae ambitionis labe, sponte sua feruntur ad naturae normam, cui redditi jam sumus, undeque hausimus, atque suscepimus quas vobis leges latine conscripsimus, quae vestris in animis diuturna innocentiae consuetudine inhaeserunt. Nihil enim hic alienum, nihil extrinsecus arcessitum: Sed quidquid est, totum introrsum latebat; & ex nobis ipsis petitum est; ejusque sensus e veteribus vestris commentariis fuit evocatus. Atque hoc forsan ex hodiernis comitiis assequemur, quod expositis publice nostris legibus, facies quodammodo, & adspectus patebit ipse virtutis, occurretque oculis adumbrata hisce in tabulis vitae tranquillitas; ut qui opibus, & honoribus intumescunt, sensuri posthac sint quanto praestet opulentiae contemtus ipsius; quamque sibi rectius consulat, qui literarum laudem, cujus causa hoc vitae genus instituimus, imbecillis, & caducis fortunae bonis anteponunt. Qui enim opibus, & ambitione certant,

tant,

tant, saepe merguntur fluctibus, antequam longe portum adspexerint; ac si post diuturnam jactationem emerserint, aucti dignitatibus cupiditate simul augentur, & spe majori attolluntur, metuque insidiarum, & aemulorum excruciantur. Ita ut simul cum impetrata dignitate, perpetuam sibi sollicitudinem comparent homines praeposteri, qui ut splendorem, & commodum vitae consequantur, vitam ipsam indigne projiciunt; quique non minori pretio emunt honores, quam jactura sui ipsius. At fuerit tandem in adipiscendis honoribus magna illa quidem, sed majori certe molestia, comparata voluptas; an non ea sensim, ut humana omnia, vel ipsa dignitatis consuetudine, atque usu diluitur; vel prorsus extinguitur, aequato, imo saepe praelato, qui dudum erat inferior? ut pristinam laetitiam novi livoris morsus, & exorta recens indignatio repente conturbet. Quanto vos igitur, Arcades, sapientius, qui ne injuriis, & insidiis pateretis, nullum vobis in Urbibus a fortuna praemium

exo-

exoptastis ; sed ruri degentes ex innocentia morum , & Musarum cultu , atque ex aeternitate literarum per vos metipsos capiundã voluptatem existimastis ; eumque honorem ex vobis nomini vestro petiistis , quem neque addicere ulli, neque abjudicare fortunae , vel hominum possit auctoritas ? Dignitatem enim a fortuna vel potentiorum voluntate delapsam docti , & probi saepe communem habent cum imperitis , & flagitiosis : ingenio vero partam nonnisi cum Deo Optimo Max. Hoc vestrum Consilium, Arcades, quicumq; his ex legibus intellexerint desinent tandem illi contemnere prae urbanis studiis pastoritiam vitam: quique dudum ob divitias, & magnificentiam se beatos putabant , invidebunt posthac vobis animos urbana regum opulentia longe majores . Haud etenim vestram perstringit aciem fastus , & tumor , quibus vita civilis inflatur; neque vos capit in speciem adornata virtus , qua secretis animi malis caligo praetenditur ; tenent enim ista quoad ambitiosis res feliciter cedunt:

at

at cum illi tantisper offenderint, & ambigua forte leviter inclinaverint, replicatis splendidis illis miseriarum involucris, retrusae diu aegritudines, continuo patefiunt; veluti morborum semina, quae in integris adhuc, & sanis corporibus haud dubie latent: his autem incommoda valetudine leviter tentatis, commoventur cuncta, & obscura viscerum vitia repente panduntur. Ad nos vero, Arcades, si quod vitium penetraverit, statim eminebit: quoniam animus noster undique pellucet; urbano enim artificio, & fuco minime se obnubit. Non igitur vereor, ne suffragium inituri sententiam mutetis, aut in jubendis legibus paullulum haereatis. Sunt enim istae ab aequalitatis, & innocentiae studio profectae: ut vix in lucem editi eas, ipsa ferente natura, sciveritis. Gravitas autem vestra spem mihi affirmat fore, ut eis libenter, & ex animo pareatis. Non enim alio spectant, quam ad cultum literarum, & vitae probitatem. Quae nisi perpetuo inter vos versetur, eo deteriores eritis ceteris mortalibus,

quod

quod, cum ad munienda vitia urbanis praesidiis careatis; maxime tamen ob literarum gloriam ex invidia laboretis. Quamobrem hasce ego leges, quod bonum, faustum, felixque sit, vobis, & vestro comuni jubendas censeo. *His itaque recitatis, atque rogatis, ite in suffragium, Arcades, Deo bene juvante.*

LEGES

ARCADUM.

I.

PENES COMMUNE SUMMA POTESTAS ESTO. AD IDEM CUILIBET PROVOCARE JUS ESTO.

II.

CUSTOS REBUS GERUNDIS ET PROCURANDIS SINGULIS OLYMP. A COMMUNI CREATOR MINUSQUE IDONEUS REMOVETOR.

III.

III.

CUSTODI VICARIUS ET COLLEGAE XII. ADSUNTO. EORUM SINGULIS ANNIS CUSTOS CONSULTO UNIVERSO COETU NOVOS SEX IN ORBEM ELIGITO SEX VETERUM RETINETO. ADMINISTROS SIBI DUOS ADSUMITO. PRAETER HAEC ALIA MUNERA PUBLICA NE SUNTO. PATRONUS NULLUS ESTO.

IV.

SUFFRAGIA SECRETA SUNTO. EAQUE IN CUSTODE CREANDO AUT REMOVENDO TRIFARIAM DIVIDUNTOR JUSTUSQUE NUMERUS DUAE PARTES SUNTO CAETERIS IN REBUS BIFARIAM DISPERTIUNTOR. QUIQUE PARTEM DIMIDIAM EXUPERAT NUMERUS JUSTUS ESTO. SI PARIA FUANT ITERANTOR. DEINCEPS RES SORTI COMMITTITOR.

V.

QUICQUID PER COLLEGIUM DE REBUS COMMUNIBUS ACTUM GESTUMVE FUAT QUO PERPETUO RATUM SIET PER CUSTODEM AD COMMUNE REFERTOR.

VI.

VI.

Coetus universus relationibus audiundis actisque cognoscundis hyeme saltem bis in aedibus. Carminibus autem aut orationibus pronunciandis praesentium quidem pastorum per annum sexies absentium semel vernis et aestivis feriis in nemus parrhasium per custodem sub dio convocator.

VII.

Mala carmina et famosa obscoena superstitiosa impiave scripta ne pro nunciantor.

VIII.

In coetu et rebus arcadicis pastoritius mos perpetuo. In carminibus autem et orationibus quantum res fert adhibetor.

IX.

Arcadico nomine typis injussu publico ne quid editor.

X.

Quot praediorum arcadicorum tituli totidem pastores pastorumque nomina sunto. Inque mortui

TUI AUT EXPUNCTI LOCUM ALIUS SUFFICITOR.

SANCTIO.

SI QUIS ADVERSUS H.L.FACIT FAXIT FECERIT QUIQUE FACIT FAXIT FECERITVE QUOMINUS QUIS SECUNDUM H.L.FACERET FECISSETVE FACTURUSVE SIET, CONFESTIM EX-ARCAS ESTO. EJUSQUE NOMEN CORAM COLLEGIO PER CUSTODEM INDUCITOR.

SI QUID IN HIS LEGIBUS OBSCURUM PERPLEXUMVE SIET SIVE COMPREHENSUM NON SIET COMMUNI ARCADUM CONSULTIS PERITIORIBUS INTER PASTORES MORE MAJORUM INTERPRETANDI SUPPLENDIQUE JUS ESTO. QUODQUE DECRETUM

JU-

JUDICATUMVE SIET PENES CUSTODEM ADSERVATOR. IN LEGUM TABULAS NE REDIGITOR. NULLI NOVAS LEGES FERRE FAS ESTO.

Explicatio Legis iii. Edita iv. Non. Jul. Mdccxi.

Cum quaereretur: an ex clausula *in Orbem eligito*, liceat semel vicem suam functum collegam, praeteritis idoneis aliis, nondum electis, iterum eligere; auctor ab universo coetu consultus respondit: *Non licere.*

Extat eadem species in auth. praesides C. de Episcop. Audien.

ERRATA CORRIGE.

Ut errata corrigantur, verba in notatis paginis, & versibus ita legantur.

pag.26.vers.19.opus. Illud. p.29.v.21.autem Geometriae.p.31.v.3.principiorum.At. ibid.v.6.Num quod.p. 41.v.4.interseruit.p.42.v.18.honeste disputare p.45.v. ult. aemulis. p.46.v.8.Trasymacho. p.51.v.4 Tyrannos.ibid.v.5. sint aliquanto. p.56.v.4. probro. p.77. v.7. Numenium. p. 80. v.20.Samanei. p.82.v.1.Nilo. ibid. v.21. Uxoris. p.89.v.4. Berecyntiam. p.91. v.7. Anaxagorae. ibid.v.12.reclusa vero. p.96. v.7. διδασκεμεναι ibid.v.12.Aeschylus. ibid.v.8.πρηκτῆρα. p.101. v.6. attici. p.107.v.24. latine reddita. p. 108. v.6. extincta, jam. p. 109. v. 23. literariarum. p.110.v.16. Orpheo. p.120.v.11.cedente imperio. p.146.v.3.oratione. p.149.v.10.ab Arabia. p.162.v.18.recudere.p.188.v.ult.minister earum p.190.at tu(bone).p.206.v.17.cogantur ad.p.220 v.3.scelus, legum. ibid.v.4.ductus humanitatis. p.223.v.5.fineret. p.238.v.ult.curandum est ut. p.228.v 21.invenerant.p.235.v.13.ut non.p.251. suis velut.p.259.v.5.tutius. p.231. victimis

Praeter superius notata saepe majores pro minoribus literis irrepserunt; ac particulae, quae coalescere debebant à continenti discesserunt: quae cum similibus levioribus erratis lectorum judicio, & aequitati relinquuntor, auctoris vel absentiae, vel valetudini condonantor.